

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด
ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

A study of Liang Baan tradition at Napanard village,
Chiang Khan District,Loei Province

โดย อุไรวรรณ หอมทรัพย์ และคณะ

เมษายน 2553

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด
ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

A study of Liang Baan tradition at Napanard village,
Chiang Khan District, Loei Province

คณะผู้วิจัย

สังกัด

อุไรวรรณ หอมทรัพย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

มรกต เหลืองอภิรมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

พนิดา พิมพ์คำไหล

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

เพ็ญนภา กองปราบ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

อาจารย์ที่ปรึกษา

สังกัด

ยุพิน อุ่นแก้ว

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ชุดโครงการ “เชื่อมโยงเครือข่ายภาคีประเด็นการท่องเที่ยวระดับปริญญาตรี”

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจของผู้เกี่ยวข้องอันประกอบด้วย เทศบาลตำบลเขาแก้ว ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และชาวบ้านในหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่คณะนักวิจัยเป็นอย่างมาก

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) โดย ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง และมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยที่เห็นความสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่จะต้องมีการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวขึ้นและการสร้างคนให้มีคุณภาพ จึงสนับสนุนให้นักศึกษาได้มีโอกาสทำงานวิจัยร่วมกับอาจารย์ อันเป็นการฝึกฝน พัฒนาทักษะจากการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยสู่การเรียนรู้จริงที่จะต้องมีการแก้ไขปัญหา และการตัดสินใจกับสภาพ รวมถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นพร้อมกับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ ทักษะคิด และวิธีการทำงานระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มวิจัย และผู้เกี่ยวข้องับกระบวนการวิจัยทุกท่าน อันจะสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ขอขอบคุณผู้ประเมิน และติดตามงานวิจัยที่ให้ข้อคิดเห็น และแนวทางการดำเนินกิจกรรมการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ นายแก้ว ช้อนเต็ม นายวีระ อินยานวน นางอีด ทัฒหา นายช่วง แก้วกอยอม นายจันทร์โสม ทัฒหา นางม้วย ทัฒหา นางเปิ่น ช้อนเปียยง นางอ่อน ทัฒหา นางเสย ช้อนเปียยง นางหนูจอน ไพศุณย์ และนายเพชรระบอง ไพศุณย์ ชาวบ้านในหมู่บ้านนาป่าหนาด นางสาวภัทรภรณ์ ไพศุณย์ พนักงานเทศบาลตำบลเขาแก้ว ที่ให้คำแนะนำ และให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณ อาจารย์สัญญาชัย เกียรติทรงชัย อาจารย์วรภรณ์ ใจน้อย และอาจารย์ยุพิน อุ่นแก้ว อาจารย์ประจำสาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ที่ให้คำแนะนำทำให้การดำเนินกิจกรรมการวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ท้ายสุดขอขอบคุณเจ้าของทฤษฎีจากหนังสือ เอกสารสิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เป็นฐานข้อมูลความรู้ให้กับนักวิจัยได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์และแนวคิด จนนำไปสู่การประยุกต์ เพื่อการเรียนรู้และเก็บข้อมูลในพื้นที่จริง

คณะนักวิจัย

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการ การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นโครงการที่มุ่งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น ผ่านกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นการฝึกคิดตามหลักวิทยาศาสตร์ เพื่อสร้างความรู้ และความเข้มแข็งให้กับนักศึกษาที่ทำวิจัย ตลอดจนชุมชนในฐานะผู้ให้ข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น เพื่อสร้างกลไกเครือข่าย ในการอนุรักษ์ จนทำให้คนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในประเพณี วัฒนธรรมของตน และมีการรักษาให้คงอยู่กับชุมชนตลอดไป

โครงการนี้ได้มีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนสำคัญในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน ได้แก่ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน (เจ้าจ้ำ) ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพิธีกรรมเลี้ยงบ้านรวมถึงชาวไทดำ โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาบริบท ประวัติความเป็นมา ตลอดจนความสำคัญ ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน รวมถึงความแตกต่างของประเพณีเลี้ยงบ้านระหว่างชาวไทดำ และชุมชนอื่น ๆ

การศึกษาในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ กระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดเลย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ห้องสมุดคณะวิทยาการจัดการ และศูนย์วิทยบริการ ซึ่งโครงการนี้มีประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำให้คงอยู่กับชุมชน และเป็นการช่วยเผยแพร่ให้กับคนในชุมชนอื่น ๆ ได้ทราบถึงพิธีกรรมเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ ตลอดจนสามารถนำผลงานวิจัยนี้ไปต่อยอดทำงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้

รหัสโครงการ : TRI/UTLGB52019

ชื่อโครงการ : เชื่อมโยงเครือข่ายภาคีประเด็นการท่องเที่ยว ระดับปริญญาตรี:

การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำหมู่บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน
จังหวัดเลย

ชื่อนักวิจัย : 1. อุไรวรรณ หอมทรัพย์ 2. มรกต เหลืองอภิรมย์
3. พนิดา พิมพ์คำไหล 4. เพ็ญญา กองปราบ

E-mail Address : Homuraiwan083@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ : เริ่มโครงการวันที่ 1 สิงหาคม 2552 – 31 มีนาคม 2553

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาบริบทของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน อ.เลย 2. ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ตลอดจนความสำคัญในพิธีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ 3. ศึกษาการประกอบพิธีกรรมของประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ และ 4. ศึกษาความแตกต่างของประเพณีเลี้ยงบ้านระหว่างชาวไทดำและชุมชนอื่น ๆ การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน และชาวบ้านที่เคยเข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน จำนวน 12 คน

การศึกษาค้นคว้าพบว่า “ไทดำ” เป็นชนชาติไทย ที่เรียกตนเองว่า ไตย (ไท) ถิ่นเดิมของชาวไทดำ อยู่ที่แคว้นสิบสองจุไท (หลวงพระบาง) ในสมัยสงครามฮ่อ พ.ศ. 2323 ชาวไทดำ ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย และย้ายถิ่นฐานอยู่ในอำเภอหล่มสัก อำเภอปากชมและอำเภอเชียงคาน ตามลำดับ ซึ่งสุดท้ายได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณ โคน ซึ่งเดิมเต็มไปด้วยต้นหนาด หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่าบ้านนาป่าหนาด ซึ่งชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาดมีประเพณีที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต คือ ประเพณีเลี้ยงบ้าน โดยใน 1 ปี มีการจัดพิธีกรรม 2 ครั้ง คือ เดือน 6 (พฤษภาคม) และเดือน 12 (พฤศจิกายน) ซึ่งประเพณีเลี้ยงบ้าน เป็นประเพณีที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีดวงวิญญาณที่ชาวไทดำนับถืออยู่ 4 ดวง และสร้างศาลให้สิงสถิตอยู่ 4 หอ คือ หอเจ้าไทยดำ หอเจ้านูงส์ หอเจ้าภูหวด และหอเจ้าภูแก้ว โดยชาวไทดำมีความเชื่อว่าดวงวิญญาณทั้ง 4 หอ เป็นผู้ช่วยปกป้องคุ้มครองชาวไทดำให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ช่วยให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ชาวไทดำจึงมีการจัดประเพณีเลี้ยงบ้านเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญู และตอบแทนบุญคุณ ในเดือน 6 (พฤษภาคม) ชาวไทดำเลี้ยงบ้านด้วยหมู 1 ตัว ซึ่งถือว่าเป็นการเลี้ยงใหญ่ ส่วนเดือน 12 (พฤศจิกายน) เลี้ยงด้วยไก่ ซึ่งเป็นการเลี้ยงเล็ก ซึ่งในเดือนนี้ต้องมีข้าวเม่าเป็นเครื่องเซ่นที่สำคัญ

(ง)

เพราะแสดงถึงพืชพรรณธัญญาหารที่ชาวไทยดำผลิตได้ ในทุก ๆ ปี โดยชาวไทยดำ มีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีเลี้ยงบ้านว่า ถ้าปีใดไม่ได้จัดประเพณีเลี้ยงบ้านขึ้น ปีนั้นคนในหมู่บ้านต้องเกิดความหายนะ ผู้คนล้มตาย เกิดอุทกภัย ฉะนั้นชาวไทยดำจึงจัดประเพณีเลี้ยงบ้านเป็นประจำทุกปี และประเพณีเลี้ยงบ้านมีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างจากพิธีกรรมเลี้ยงปีของอำเภอวังสะพุง และพิธีกรรมการเล่นผิขนน้ำบ้านนาข้าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

Abstract

Project Code : TRI/UTLGB52019

Project Title : University Tourism Linkage Grant : Bachelor Level (UTL-GB) :

A study of Liang Baan tradition at Napanard village, Chiang Khan District, Loei Province

Investigators : 1. Uraiwan Homsup 2. Morrakhot Luangaphirom

3. Panida Phimkumlai 4. Pennapa Kongprab

E-mail address : Homuraiwan083@hotmail.com

Project Duration : 2009 August 1 - 2010 March 31

The objectives of this study are 1. to study the context of Tai Dam ethnic at Napanad village, Khaokaew sub-district, Chiangkhan district, Loei province 2. to study the history and importance of Tai Dam's Liang Pee ceremony 3. to study the ceremony procession of Tai Dam's Liang Pee ceremony and 4. to study the difference of Liang Ban ceremony between Tai Dam ethnic and others. A qualitative research method was employed and a structured interview was adopted to collect data from 12 people which were village leader, ceremonial leader and villagers who used to participate the ceremony as a sampling group.

The study found that Tai Dam is Thai people, called themselves 'Tai,' formerly settled at Sib Song Ju Tai county (Luang Prabang). During Ho minority war in 1780 A.D., Tai Dam people migrated to Thailand and moved to settle down in Lomsak district, Pakchom district and Chiangkhan district respectively. Finally, they moved to settle at the highland surrounded by Nad trees which originated the name of the village. Tai Dam at Napanad village has an important ceremony related to their way of life which is Liang Ban held twice annually – 6th lunar month (May) and 12th lunar month (November). This ceremony has been passed on from their ancestors which related to 4 holy spirits worshipped by villagers. They built the spirit houses for each of them which were Chao

Tai Dam, Chao Anuwong, Chao Phu Huad and Chao Phu Kaew. They believed that These spirits help protect the village to live peacefully, bring about correct seasonal rain and crop's fertility. As a result, Tai Dam people held this ceremony to express their gratitude and to repay for their virtue. In the 6th lunar month (May), Tai Dam people will 'Liang Ban' with 1 pig which is considered as a big feast and with chicken in the 12th lunar month (November) which is considered as a minor one. In the minor feast, there must be 'Khao Mao' as an important sacrifice because it symbolizes crops that Tai Dam people produce every year. It is believed that there will be catastrophe, demise or deluge if Liang Ban ceremony is not held; therefore, Tai Dam people will hold this ceremony annually. In addition, Liang Ban ceremony of Tai Dam ethnic carries similar and different features to the Liang Pee ceremony at Wangsapung district and Peekhonnam festival at Nasao village, Chiangkhan district in Loei province.

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(ก)
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	(ข)
บทคัดย่อภาษาไทย	(ค)
บทคัดย่อภาษาไทย	(จ)
สารบัญ	(ช)
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์	3
3. คำถามวิจัย	3
4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
5. นิยามศัพท์เฉพาะ	4
บทที่ 2 แนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
1. หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	5
2. ลักษณะของสังคม	18
3. ความเชื่อ	19
4. ประเพณี	27
5. พิธีกรรม	31
6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	35
บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา	43
1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	43
2. เครื่องมือในการวิจัย	46
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล	47
4. การวิเคราะห์ข้อมูล	48

บทที่ 4 ผลการศึกษา และการอภิปรายผล	49
วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทของชาวไทยดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย	49
1. บริบทของหมู่บ้านนาป่าหนาด	49
วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ตลอดจนความ สำคัญในพิธีกรรมเลี้ยงบ้านของชาวไทยดำ	56
1. ประวัติความเป็นมา และความสำคัญของประเพณีเลี้ยงบ้าน	56
วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาการประกอบพิธีกรรมของประเพณีเลี้ยงบ้าน ของชาวไทยดำ	60
1. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม	60
2. อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน	61
3. ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน	62
วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อศึกษาความแตกต่างของประเพณีเลี้ยงบ้าน ระหว่างชาวไทยดำ และชุมชนอื่น ๆ	72
1. ความแตกต่างในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทยดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย กับชุมชนอื่น ๆ	72
 บทที่ 5 บทสรุป	 97
1. บริบททั่วไปของบ้านนาป่าหนาด	97
2. ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทยดำ บ้านนาป่าหนาด	98
3. การประกอบพิธีกรรมในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทยดำ	99
4. ความแตกต่างในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทยดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย กับชุมชนอื่น	100
5. การจัดรวบรวมเอกสารเกี่ยวกับประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทยดำ	104
6. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย	104
7. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป	105

บรรณานุกรม	106
ภาคผนวก	108
ภาคผนวก ก.	109
ภาคผนวก ข.	124
ภาคผนวก ค.	134

บทที่ 1 บทนำ

1. ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

เลย เป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตผูกพันกับวัดวาอาราม ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ วัดจึงเป็นที่ชุมนุมของผู้คนในหมู่บ้าน ตลอดจนการเป็นสถานศึกษาของบุคคลต่าง ๆ อีกด้วย จึงทำให้การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามาก ประกอบกับชาวเลยส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม บางหมู่บ้านจึงมีความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณของบรรพบุรุษ เพราะชาวเลยเชื่อว่าภูตผี วิญญาณของบรรพบุรุษจะช่วยปกป้องคุ้มครอง ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ และมีผลผลิตทางการเกษตรตามที่ต้องการ จึงทำให้เกิดการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมากมาย

ชาวเลยยังนับได้ว่าเป็นผู้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นไว้ค่อนข้างเหนียวแน่น ถึงแม้ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนเมืองเลยบางส่วนได้เปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากประเพณีและเทศกาลที่คนเมืองเลยยึดถือปฏิบัติมาช้านาน เช่น ประเพณีบุญหลวงของชาวอำเภอด่านซ้าย ซึ่งเป็นการทำบุญโดยนำพิธีบุญเผาสและบุญบั้งไฟมารวมกัน งานนมัสการพระธาตุดินแทน จะจัดขึ้น ณ วัดโพธิ์ชัย บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว งานแห่ต้นดอกไม้ ประเพณีการทำต้นดอกไม้ถวายเป็นพุทธบูชาต่อพระธาตุดินแทน นอกจากขนบธรรมเนียมประเพณีที่กล่าวข้างต้นแล้ว จังหวัดเลยยังมีประเพณีตลอดทั้งปีกล่าวคือ เดือนอ้าย (ธันวาคม) ประเพณีบุญเข้ากรรม เดือนยี่ (มกราคม) ประเพณีบุญคูณลาน เดือนสาม (กุมภาพันธ์) ประเพณีบุญข้าวจี เดือนสี่ (มีนาคม) ประเพณีบุญเผาส เดือนห้า (เมษายน) ประเพณีบุญสงกรานต์ เดือนหก (พฤษภาคม) ประเพณีบุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด (มิถุนายน) ประเพณีบุญซำฮะ เดือนแปด (กรกฎาคม) ประเพณีบุญเข้าพรรษา เดือนเก้า (สิงหาคม) ประเพณีบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ (กันยายน) ประเพณีบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด (ตุลาคม) ประเพณีบุญออกพรรษา เดือนสิบสอง (พฤศจิกายน) ประเพณีบุญกฐิน นอกจากนี้บางหมู่บ้านยังมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นที่น่าสนใจ เช่น การทำพิธีบวงสรวงผีป่าหรือเจ้าบ้าน การเซ่นเทวดา และการลงผีฟ้า เป็นต้น (วิเชียร ชาบุตรบุญทร, 2541)

อำเภอเชียงคาน เป็นอีกหนึ่งอำเภอของจังหวัดเลย ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผี วิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยดูแลคุ้มครองคนในชุมชนให้ อยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล ทำการเกษตรได้ผลผลิตมาก และยังมีประเพณีที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนาน เช่น งานเทศกาลออกพรรษา

มีการตัดขาดเทโว การแห่ขบวนปราสาทผึ้งของกลุ่มวัดต่าง ๆ การปล่อยเรือไฟไหลไปตามแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่อีกงานหนึ่งของชาวอำเภอเชียงคาน จึงนับว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและยึดมั่นในประเพณีเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีประเพณีผิชนน้ำบ้านนาข้าว เป็นพิธีกรรมบุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก การละเล่นในพิธีกรรมนี้ นับว่าเป็นการเลี้ยงผีปู่ตาตามประเพณีความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ

บ้านนาป่าหนาด เป็นหมู่บ้านหนึ่งใน ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และเป็นหมู่บ้านเดียวที่มีประชากรเชื้อสายไทดำ ปัจจุบันมีจำนวนประชากรทั้งหมด 522 คน มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น บ้านหินตั้ง บ้านนาเบน บ้านท่าบ่ม เป็นต้น สำหรับที่ตั้งของหมู่บ้านนั้นตั้งอยู่บนที่สูง ซึ่งเรียกตามภาษาอีสานว่า โคน ชาวบ้านนาป่าหนาดรวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียงจะเรียก บ้าน โคน หรือบางครั้งก็เรียกว่า บ้าน โคน โชน่ดำ โดยชาวไทดำได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งถาวรที่หมู่บ้านนาป่าหนาด เมื่อ พ.ศ.2448 จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 15 ครัวเรือน และให้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านนาป่าหนาด ตามชื่อต้นหนาดที่มีอยู่มากมายในบริเวณนั้น (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2534)

ชาวไทดำ คือ ชนชาติที่ชอบแต่งตัวด้วยผ้าสีดำ ได้อพยพมาจากเมืองเชียงขวาง เป็นอีกหนึ่งหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในอำเภอเชียงคานที่มีอาชีพส่วนใหญ่ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ได้สั่งสมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีมายาวนาน ดังนั้น ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทดำ จึงมีระเบียบแบบแผนและการดำเนินชีวิตตามวิถีของตน ซึ่งอยู่ในบรรทัดฐานที่สำคัญ เช่น พิธีศพ ความเชื่อเรื่องผีเรือนและพิธีเช่นผีเรือน ความเชื่อเกี่ยวกับหมอรักษาหรือเจ้าบ้าน และประเพณีเลี้ยงบ้าน เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่แสดงถึงความจงรักภักดีตอบแทนบุญคุณที่ผีบรรพบุรุษได้คุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข และยังบ่งบอกได้ถึงความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ ของชาวไทดำได้เป็นอย่างดี เพราะชาวไทดำเชื่อว่า ผีและวิญญาณมีผลต่อการดำรงชีวิตของตน ประเพณีจะจัดขึ้นทุกปีโดยมีการนำ เครื่องขันคาย และพาข้าวต่าง ๆ ไปทำพิธีเช่นสรวง ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่แห้งแล้ง คุ้มครองช่วยเหลือชาวบ้านให้มีความสุข ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงความผูกพันถิ่นเดิมของเผ่าพันธุ์ไทดำ และแสดงถึงความเคารพในเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านนาป่าหนาด แต่ก่อนเวลาเลี้ยงเจ้าบ้าน จะไม่มีบุคคลภายนอกเข้าไปในบริเวณที่ทำพิธีได้ ถ้ามีบุคคลภายนอกเข้าไปจะถูกปรับเป็นเหล่า 1 ขวด ไก่ 1 ตัว ต่อมาเมื่อมีถนนตัดผ่านหมู่บ้านบุคคลภายนอกเริ่มเข้ามาร่วมพิธีได้โดยไม่เสียค่าปรับแต่อย่างใด เนื่องจากมีการติดต่อกับบุคคลภายนอกมากขึ้น (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2534)

ในปัจจุบันวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทดำที่สั่งสมกันมาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยยอมรับวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ใหญ่กว่า ตลอดจนอิทธิพลของ

พุทธศาสนาที่เข้ามามีบทบาทในหมู่บ้านมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อของคนรุ่นใหม่ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความประสงค์ในการศึกษาเรื่องประเพณีเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยศึกษาถึงบริบทความเชื่อของชาวไทดำที่มีต่อผีและวิญญาณของบรรพบุรุษ ศึกษาวิธีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน ตลอดจนความสำคัญของประเพณีเลี้ยงบ้านที่มีต่อชาวไทดำ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ให้ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นที่รู้จักกันมากขึ้น ตลอดจนนำไปสู่ความภาคภูมิใจ และตระหนักถึงความสำคัญของประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาดต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย
2. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ตลอดจนความสำคัญในพิธีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ
3. เพื่อศึกษาการประกอบพิธีกรรมของประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ
4. เพื่อศึกษาความแตกต่างของประเพณีเลี้ยงบ้านระหว่างชาวไทดำและชุมชนอื่น ๆ

3. คำถามวิจัย

1. บริบทของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นอย่างไร
2. ประเพณีเลี้ยงบ้านมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
3. ประเพณีเลี้ยงบ้านมีความสำคัญอย่างไรต่อชาวไทดำ
4. ประเพณีเลี้ยงบ้านของบ้านนาป่าหนาดมีความแตกต่างจากประเพณีเลี้ยงบ้านของชุมชนอื่นหรือไม่
5. ชาวไทดำมีวิธีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านอย่างไร
6. มีการจัดรวบรวมประเพณีเลี้ยงบ้านเป็นเอกสารหรือสื่อวีดิทัศน์หรือไม่

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ความเชื่อ ความแตกต่างระหว่างบ้านนาป่าหนาดและชุมชนอื่นในการจัดประเพณีเลี้ยงบ้าน ตลอดจนขั้นตอนและวิธีการดำเนินพิธีกรรมในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ นับได้ว่าเป็นการได้ช่วยอนุรักษ์ ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำให้คงอยู่กับชุมชน และช่วยเผยแพร่ให้กับบุคคลในชุมชนอื่น ๆ ได้ทราบถึงประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำอีกด้วย

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

บริบท หมายถึง ประวัติความเป็นมา และข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านนาป่าหนาด

พ่อจ่า หมายถึง ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับภูตผี วิญญาณของบรรพบุรุษในหมู่บ้านนาป่าหนาด

ประเพณีเลี้ยงบ้าน หมายถึง ประเพณีที่ชาวไทดำจัดทำขึ้น เพื่อเลี้ยงเจ้าบ้าน หรือหอรักษาของชาวไทดำ โดยจะมีการนำอาหารและเครื่องสักการะต่าง ๆ มาทำพิธีบูชาให้ชาวไทดำอยู่เย็นเป็นสุข

ชาวไทดำ หมายถึง กลุ่มคนที่อพยพมาจากเมืองเชียงขวางประเทศลาว โดยมีลักษณะการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ

ชุมชนอื่น ๆ หมายถึง หมู่บ้านทรายขาว บ้านโพนงาม บ้านปากปวน บ้านนาข้าว บ้านนาวัว

บทที่ 2 แนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย คณะผู้ศึกษามีแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หมู่บ้านนาป่าหนาด
2. ความเชื่อ
3. ประเพณี
4. พิธีกรรม
5. ลักษณะของสังคม
6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

1.1 ที่ตั้งและสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ (อรัญญา สุวรรณดี, 2536)

บ้านนาป่าหนาดตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ห่างจากตัวจังหวัดเลย 39 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรเชื้อสายไทดำเพียงหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย

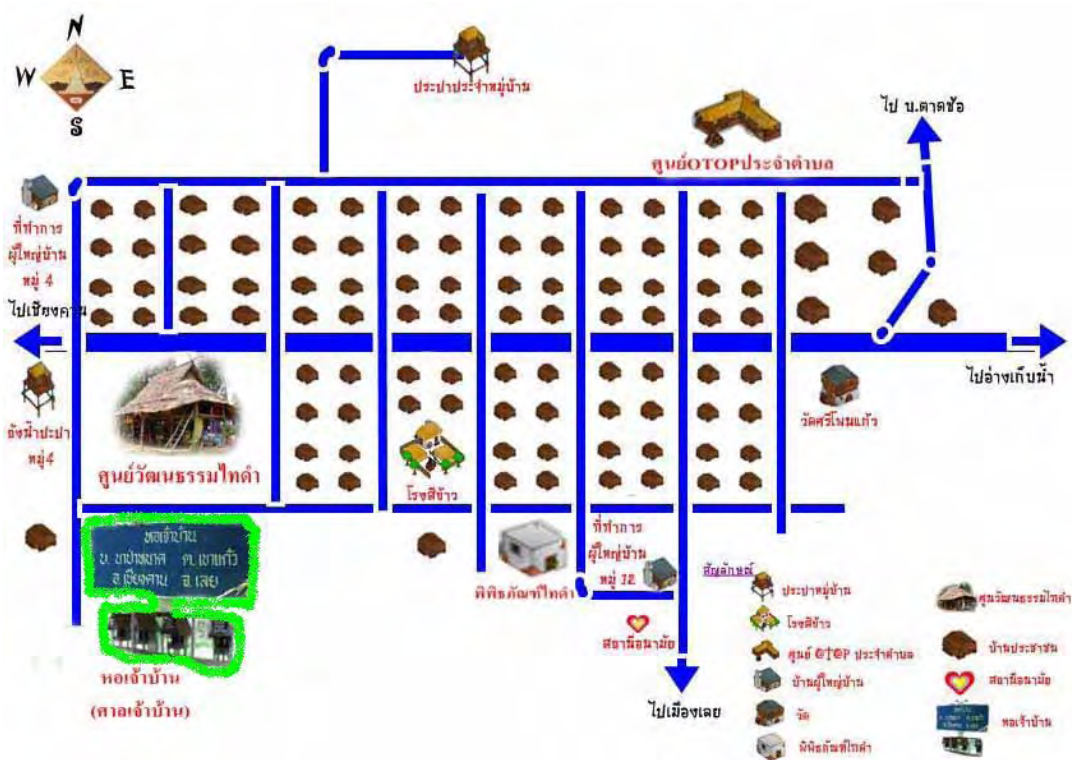
บ้านนาป่าหนาดตั้งอยู่บนที่สูง ซึ่งที่สูงนี้ชาวอีสาน เรียกว่า โลก ดังนั้น ชาวบ้านนาป่าหนาดและหมู่บ้านใกล้เคียงจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านโลก หรือบ้านโชนังคำ ตามลักษณะทำเลที่ตั้งและการแต่งกายดั้งเดิมของชาวไทดำที่แต่งกายด้วยชุดดำ การตั้งบ้านเรือนจะต้องรวมเป็นกลุ่มและเรียงรายไปตามถนนภายในหมู่บ้านซึ่งมีถนนหลักเป็นเส้นแบ่งกลางหมู่บ้านอยู่ 1 สาย จากถนนหลักมีซอยและถนนเล็ก ๆ ตัดเข้าไปภายในหมู่บ้าน

อาณาเขตของบ้านนาป่าหนาด

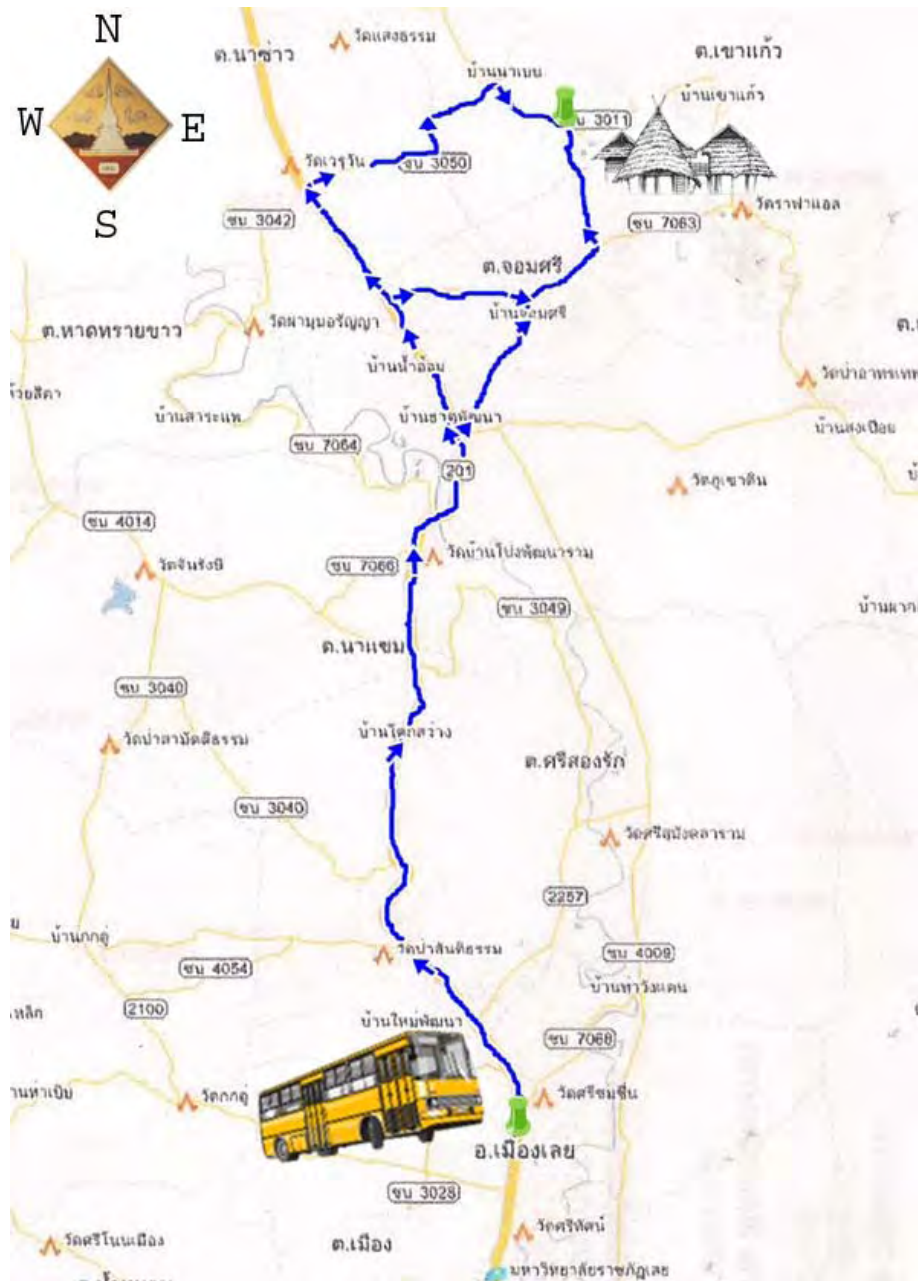
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านวังอาบช้าง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านหินตั้ง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านตาดซ้อ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านนาเบน

ลักษณะพื้นที่ทางทิศเหนือเป็นทุ่งที่นาของชาวบ้านนาป่าหนาด ทิศใต้และทิศตะวันออกเป็นที่ดอน เป็นที่ทำกินของชาวบ้าน วัดตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนทางทิศใต้เป็นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สถานีอนามัย และสถานีตำรวจภูธร ด้านทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งของบ้าน

นาป่าหนาด และโรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรพ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนปทุมประจำหมู่บ้าน และโรงเรียนมัธยมประจำตำบลเขาแก้ว นอกจากนี้ป่าช้าและศาลเจ้าบ้านตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก

ภาพที่ 1 หมู่บ้านนาป่าหนาด

ภาพที่ 2 การเดินทางระหว่างอำเภอเมือง จังหวัดเลย – หมู่บ้านนาป่าหนาด

ภาพที่ 3 การเดินทางระหว่างกรุงเทพมหานคร – จังหวัดเลย

สภาพดินฟ้าอากาศ แบ่งเป็น 3 ฤดู

1. ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม – พฤษภาคม
2. ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – กันยายน
3. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม – กุมภาพันธ์

1.2 ประวัติไทดำ

ไทดำเป็นชนชาติไทสาขาหนึ่ง มีชื่อเรียกต่างกันหลายชื่อ เช่น ลาวโซ่ง ไทยโซ่ง ลาวซ่งดำ ผู้ไทยดำ ไทยทรงดำ เป็นต้น คำว่า โซ่ง ซ่ง ซง ช่ง ทรง เป็นภาษาลาวโซ่ง มีความหมายว่ากางเกง การแต่งกายของชาวไทดำในประเทศลาว “เครื่องนุ่งห่มผู้ชาย (ไทยดำ) นุ่งกางเกงขาแคบห่มเสืยยาวอย่างญวนเกล้าผมมวย ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ห่มเสืยยาวอย่างญวน ถ้าหญิงใดไม่มีสามีจะเกล้าผมมวยเมื่อมีสามีแล้วจึงเกล้าผมสูง เป็นเครื่องหมายสำคัญและผ้าเครื่องนุ่งห่มนั้นใช้สีดำทั้งสิ้น ถิ่นเดิมของชาวไทดำอยู่บริเวณแม่น้ำอู๋ในแคว้นสิบสองจุลไทยมีเมืองแกลง” (ปัจจุบันคือเมืองเขินเบียนฟู) เป็นเมืองหลวง เมืองแกลงเป็นหัวเมืองฝ่ายเหนือของแคว้นสิบสองจุลไทยซึ่งอยู่ตอนเหนือของลาว เป็นหัวเมืองอิสระปกครองตัวเองมาช้านาน จนกระทั่งกลุ่มไทยทางด้านตะวันตกมีอำนาจขึ้น ราวพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 จึงได้เข้ามาอยู่ในความควบคุมของนครหลวงพระบาง อย่างไรก็ตามอำนาจการปกครองของหลวงพระบางดูแลได้ไม่ทั่วถึง บางครั้งเมืองแกลงจึงขึ้นอยู่กับจีนบ้าง

1.3 การอพยพของไทดำเข้าสู่ประเทศไทย

การอพยพเข้าสู่ประเทศไทยในสมัยกรุงธนบุรี ปี พ.ศ. 2321 สมเด็จพระเจ้าตากสินได้มีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปตีเมืองนครเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. 2321 ต่อมากองทัพสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกให้กองทัพเมืองหลวงพระบางยกไปตีเมืองม่วน เมืองทันต์หรือเมืองซ้อหัว ซึ่งเป็นเมืองของชาวไทดำ หลังจากได้ชัยชนะแล้วได้กวาดต้อนครอบครัวชาวเวียงจันทน์และไทดำมาไว้ที่ประเทศไทย โปรดให้ไทดำลงไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เพชรบุรี ส่วนลาวเวียงจันทน์ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ สระบุรี จันทบุรี ราชบุรี และแถบหัวเมืองตะวันตกบ้าง

ในปี พ.ศ. 2335 เจ้าเมืองเวียงจันทน์ได้ยกกองทัพไปปราบเมืองแกลงและเมืองพานซึ่งแข็งข้อต่อเวียงจันทน์เมื่อปราบได้แล้วก็กวาดต้อนไทดำและลาวพานลงมายังกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้ส่วนไทดำไปตั้งบ้านเรือนที่เมืองเพชรบุรี

ในปี พ.ศ. 2371 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้แม่ทัพยกกองทัพไปปราบเมืองแกลง เมื่อได้ชัยชนะจึงกวาดต้อนครอบครัวไทดำลงมาไว้ที่เพชรบุรีอีกครั้งหนึ่ง และในปี พ.ศ. 2379 เมืองฮิม เมืองคอย เมืองควร แข็งข้อต่อหลวงพระบาง เจ้าอุปราชเจ้าราชวงศ์ได้ให้ท้าว

พระยาคุมทัพไปปราบ และได้้นำไทดำกลุ่มนี้ส่งมาไว้ที่เพชรบุรีอีก ใน พ.ศ. 2381 เจ้าราชวงศ์ได้กวาดต้อนไทดำมาไว้ที่กรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง

ต่อมาในสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถูกพวกจีนฮ่อเข้ารุกรานแถบหัวเมืองฝ่ายเหนือมีแคว้นพวน หลวงพระบาง เวียงจันทน์หลายครั้ง เช่น พ.ศ. 2417 2421 2428 และ พ.ศ. 2430 ทางไทยได้ส่งกองทัพไปปราบฮ่อและได้กวาดต้อนชาวไทดำมาไว้ที่ประเทศไทยอีกหลายครั้งด้วยกัน ประวัติความเป็นมาของชาวไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด(ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2534 อ้างถึงใน อรรถยญา สุวรรณดี, 2536)

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดอพยพมาจากแคว้นพวน กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2417 พวกฮ่อยกกำลังมาตีเมืองเชียงขวาง ซึ่งเป็นหัวเมืองสำคัญในแคว้นพวน ทางเมืองหลวงพระบางเกรงว่าฮ่อจะยกทัพมาตีเมืองหลวงพระบางด้วยจึงได้ขอความช่วยเหลือมายังไทย ทางกรุงเทพฯ จึงได้ให้พระยาภูธราภัยเป็นแม่ทัพคุมกองทัพไปปราบฮ่อ(คำบอกเล่าของชาวบ้าน เรียกพระยาภูธราภัย ว่า พระยาชมภู) ผลการปราบฮ่อครั้งนี้ไทยชนะและไทยใช้นโยบายอพยพผู้คนจากแคว้นพวนเข้ามายังประเทศไทยอีกด้วย ส่วนหนึ่งของผู้ที่ถูกกวาดต้อนมาในครั้งนี้ก็คือ ชาวไทดำที่จะมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านนาป่าหนาด และจากการศึกษาพบว่า ชาวไทดำกลุ่มนี้ ในระยะแรกถูกกวาดต้อนมาถึงกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งหลักแหล่งที่บ้านหมี่คลองสนามแจง จังหวัดลพบุรี จนกระทั่ง 8-9 ปี ต่อมาเจ้าเมืองบริขันธ์มาทูลขอราชฎีกากลับไปยังเมืองเชียงขวางตามเดิม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงยินยอมให้ชาวไทดำอพยพกลับไปตามคำร้องขอ เมื่อเดินทางมาถึงเมืองหล่ม เจ้าเมืองบริขันธ์ก็ปล่อยให้ไทดำกลุ่มนี้อยู่ที่เมืองหล่มเนื่องจากช่วงนั้นลาวมีปัญหาในการเจรจากับฝรั่งเศส ด้วยเหตุนี้ไทดำจึงตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านห้วยปูน ตำบลน้ำค้อ อำเภอหล่มสัก นาน 16 ปี ต่อมาชาวฝรั่งเศสได้มาขออนุญาตจากฝ่ายไทย เพื่อนำราชฎีกาที่ตกค้างกลับไปยังประเทศลาว ชาวไทดำกลุ่มนี้จึงได้เดินทางกลับไปยังเมืองเชียงขวาง เมื่อถึงเมืองเชียงขวางแล้วพบว่าเชียงขวางไม่เหมาะที่จะตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ จึงชักชวนกันอพยพกลับเมืองหล่มสักตามเดิม โดยเดินทางข้ามแม่น้ำโขงมาขึ้นที่บ้านสง่าว (ใต้อำเภอปากชม) จากนั้นเดินทางต่อมายังบ้านปากบัด นาคือ ท่าบม และได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งถาวรที่หมู่บ้านนาป่าหนาด เนื่องจากเห็นว่ามีทำเลดี และอาหารการกินอุดมสมบูรณ์ โดยอพยพมาเมื่อปี พ.ศ. 2448 จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 15 ครัวเรือน และให้ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านนาป่าหนาด” ตามชื่อต้นหนาดที่มีอยู่มากมายในบริเวณนั้น

1.4 สภาพสังคมและวัฒนธรรม (เพ็ญนิภา อินทรตระกูล, 2535)

ชาวไทยคำบ้านนาป่าหนาดที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งอย่างถาวร เมื่อประมาณ 80 ปีมานี้แต่ วัฒนธรรมประเพณีที่เคยได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากถิ่นเดิมของตนก็ยังคงนำมาปฏิบัติสืบ ต่อมาจนชั่วลูกชั่วหลานกลายเป็นวิถีชีวิตของชาวไทยคำที่มีระเบียบแบบแผนเป็นของตนเอง และ ดำเนินชีวิตไปตามวิถีนั้น ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีผลทำให้สภาพ สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยคำมีลักษณะดังต่อไปนี้

1.5 การตั้งบ้านเรือนของชาวไทยคำบ้านนาป่าหนาด

ที่ตั้งบ้านเรือนของชาวไทยคำในระยะแรกตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ดอนมี ศาลเจ้าและป่าช้าของหมู่บ้านก็อยู่ทางทิศตะวันตกเช่นเดียวกัน ส่วนทางทิศตะวันออกนั้นเป็นที่ลุ่ม ชาวไทยคำจึงใช้ที่ดินด้านนี้เป็นที่ทำกิน

ลักษณะบ้านเรือน

บ้านแบบเดิมที่ยังคงอยู่เป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยคำมีอยู่ 2 แบบคือ

แบบแรก แบบใต้ถุนสูง เป็นบ้านขนาดใหญ่มีใต้ถุนสูงใช้เสาขนาดใหญ่หลายต้นมีชายยื่น ออกมามีครัวอยู่นอกบ้าน

แบบที่สอง แบบบ้านใต้ถุนเตี้ย เป็นบ้านที่ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร มุงหลังคาด้วย กระเบื้องดินเผาฝาพื้นใช้ไม้ ห้องครัวจะอยู่นอกชานหลังบ้าน เหตุที่สร้างเรือนใต้ถุนเตี้ยเพราะในฤดู หนาวอากาศหนาวมาก ถ้าใต้ถุนสูงลมจะพัดตีจากใต้ถุนขึ้นบนบ้านแบบนี้สร้างมาได้ประมาณ 30 ปี

1.6 เครือญาติและการสืบสกุล

ชาวไทยคำเรียกสกุลว่า ชิง การสืบสกุลจะใช้สายบิดา กล่าวคือถือเพศชายเป็นฝ่ายสืบสกุล ภรรยาใช้สกุล หรือชิง ตามสามี บุตรใช้สกุลหรือ ชิง ตามบิดา หญิงใดแต่งงานกับชายใด ชิง ใด จะ ปฏิบัติตามข้อบังคับ หรือจะกล่าวของชิงนั้น ซึ่งชิงต่าง ๆ จะมีข้อบังคับต่างกันไป

สำหรับชาวไทยคำบ้านนาป่าหนาดเดิมใช้ ชิง ต่าง ๆ ตามบรรพบุรุษ ต่อเมื่อเข้ามาอยู่ใน เมืองไทยจึงได้ใช้นามสกุลตามพระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ให้ ประชาชนใช้นามสกุล ชาวไทยคำจึงตั้งนามสกุลขึ้นใช้ส่วนมากจะเอาชื่อบรรพบุรุษเท่าที่สืบทราบ กันมาตั้งเป็นชื่อสกุล เช่น สกุลคุ้มคำ นำมาจากบรรพบุรุษคือ นางคุ้ม กับ นางคำ สกุลซ้อเดิม นำมาจากชื่อนายซ้อ กับ นางเดิม

ระบบเครือญาติของชาวไทยคำนับญาติทางสายโลหิตและญาติทางการแต่งงานจะเห็นได้ จากพิธีเช่นผีเรือน ญาติตระกูลเดียวกันจะประกอบพิธีร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นผีเดียวกัน หรือหากฝ่าย หนึ่งแต่งงานออกเรือนไป ญาติอีกฝ่ายหนึ่งก็นับถืออีกฝ่ายหนึ่งเพราะถือว่าเป็นญาติกัน สิ่ง

ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ของเครือญาติคือการ ไปมาหาสู่กัน และช่วยเหลือกันอยู่เสมอ เช่นเมื่อใครเจ็บป่วยจะไปเยี่ยมเยียนกัน มีอาหารการกินก็จะแบ่งปันกัน

1.7 พิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้าบ้าน (อรัญญา สุวรรณดี,2536)

ผีเจ้าบ้านเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาชาวบ้านตลอดจนพืชผลและสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านด้วย พิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าบ้านจึงเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อและเกี่ยวกับผีว่าธรรมชาติ เช่น ภูเขา พื้นดิน มีวิญญาณสิงสถิตอยู่และคอยดูแลผู้อยู่อาศัยให้อยู่ร่มเย็น

เป็นสุข ความเชื่อนี้ทำให้ชาวบ้านไทดำเลื่อมบริเวณป่าที่เห็นว่าเหมาะสมตั้งศาลให้เป็นที่ผีเหล่านั้นสิงสถิตอยู่ เรียกว่า หอรักษาและทำพิธีเช่นไหว้ประจำปี เรียกว่าพิธีเลี้ยงเจ้าบ้านเพื่อให้ผีปกป้องรักษาพวกตนตลอดไป และให้ช่วยในการทำอะไรทำนาให้ได้ผล ซึ่งถือเป็นประเพณีประจำปีปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ทั้งชาวไทดำและชาวไทอีสานที่อยู่บ้านนาป่าหาค

หอรักษาของชาวไทดำมี 4 หอ คือ

หอที่ 1 หอเจ้าที่เมืองแดง

หอที่ 2 หอเจ้าอนุวงศ์

หอที่ 3 หอเจ้าที่เจ้าแผ่นดิน

หอที่ 4 หอเจ้าภูวดกฎแก้ว

หอรักษาทั้ง 4 นี้ ตั้งเรียงกันหันหน้าไปทางทิศใต้มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นล้อมรอบ ชาวไทดำจะทำพิธีสักการะ และเช่นไหว้ 3 โอกาส คือทุกวันขึ้น 15 ค่ำ และแรม 15 ค่ำ ในตอนเช้าตรู่ของวันนี้ ชาวไทดำจะนำดอกไม้ 1 คู่ มาบูชาโดยนำไปไว้ที่บ้านเจ้าหรือบ้านเจ้าเชื้อ เจ้าหรือเจ้าเชื้อจะรวบรวมดอกไม้ไปบูชาสักการะหอรักษาอีกครั้งหนึ่งโดยจัดดอกไม้ใส่พาน 4 พานวางไว้ที่หน้าหอรักษาหอละ 1 พาน เจ้าหรือเจ้าเชื้อ จะบอกกล่าวหอรักษาว่า ลูกนำดอกไม้มาสักการะบูชาให้คอยปกป้องรักษาให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุขเถิด เป็นเสร็จพิธี ส่วนพิธีเลี้ยงเจ้าบ้านประจำปีครั้งใหญ่ กระทำในเดือน 6 ของทุกปีและพิธีเลี้ยงเจ้าบ้านประจำปีครั้งที่ 2 จะกระทำในเดือน 12 ของทุกปี

พิธีผีเจ้าบ้าน พิธีเลี้ยงผีเจ้าบ้านประจำปีในเดือน 6 และเดือน 12 การกำหนดวันจะขึ้นอยู่กับเจ้าเป็นผู้กำหนด

ผู้ประกอบพิธีกรรม ในพิธีเลี้ยงผีเจ้าบ้านคือ เจ้าและเจ้าเชื้อ การแต่งกายจะแต่งตามปกติที่เคยแต่งในชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม การกำหนดวัน เจ้าหรือเจ้าเชื้อจะกำหนดวันเลี้ยงเจ้าบ้านในแต่ละครั้งทั้งในเดือน 6 และเดือน 12 เมื่อกำหนดแล้วจะแจ้งให้ชาวบ้านทราบ การกำหนดวันมักจะให้ตรงกับวันพฤหัสบดีซึ่งถือว่าเป็นวันดี เมื่อกำหนดวันเรียบร้อยแล้วเจ้าเชื้อจะเก็บเงินจากชาวบ้าน

เพื่อเตรียมไว้ซื้อ หมู ไก่ เหล้า เครื่องใช้อื่น ๆ การเก็บเงินจะเก็บครอบครัวละ 5 บาท ถ้าเป็นการเลี้ยงใหญ่และใช้หมูเลี้ยง และ 3 บาทถ้าเลี้ยงในเดือน 12 โดยใช้ไก่เช่น ไหว้ เมื่อถึงกำหนดวันเลี้ยงเข้าบ้าน ตอนเช้าตรู่ของวันเลี้ยงเข้าบ้านและชาวบ้านจะนำดอกไม้และเทียนอย่างละ 2 คู่ไปไว้ที่บ้านเจ้าและเจ้าเชื้อ เจ้า เจ้าบ้านจะรวบรวมแล้วนำไปทำพิธีต่อที่หอรักษา หลังจากรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณ 9 นาฬิกาทุกคนจะไปรวมกันที่หอรักษา แต่ละครอบครัวจะนำกระติบข้าวไปครอบครัวละ 1 ก่องนำไปวางไว้บนม้ายาวหน้าหอรักษา ซึ่งหอรักษาทั้ง 4 หอนี้ ข้างหน้าหอรักษาแต่ละหอจะมีม้ายาววางอยู่ไว้สำหรับวางกระติบข้าง และเหล้าที่คนนำไปเช่น ไหว้ จากนั้นก็ช่วยกันฆ่าและหมუნ่าไปต้มให้สุกระหว่างต้มอยู่นั้นชาวบ้านจะช่วยกันหั่นใบผักขมฝาดและใบกอก ซึ่งเป็นพืชชนิดหนึ่งใช้แทนต้นหอมและผักชีไว้ให้คลุกกับหมู เมื่อหมุดต้มสุกแล้วจะหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ขนาดพอคำคลุกกับเกลือและผักที่หั่นไว้ อาหารที่ใช้เช่น ไหว้ผีนี้อาจจะไม่ใส่พริกเป็นอันตรายจากนั้นก็จัดเป็นสำหรับ 4 สำหรับ สำหรับ 1 ใน 4 นี้จะจัดพิเศษคือจะใส่หัวหมูไปด้วย เป็นสำหรับสำหรับ เช่น หอที่ 1 คือ หอเจ้าเมืองแกลง

เจ้าและเจ้าเชื้อจะจัด ขันคาย คือเครื่องบูชาหอรักษาทั้ง 4 หอ ทั้งหมดจัดใส่พานนำไปวางไว้หน้าหอรักษาแต่ละหอพร้อมสำหรับที่เตรียมไว้ ขันคายแต่ละหอรักษามีดังนี้

หอที่ 1 เสื้อผ้าชุดไทดำ 1 ชุด

1. ผ้าเปียวเบาะ (ผ้าโพกผม) 1 ผืน
2. ผ้าแพรสีแดง 1 ผืน
3. กางเกง เสื้อผ้าผู้ชาย ผ้าซิ่น เสื้อผู้หญิงอย่างละ 1 ชุด
4. ผ้าขาวม้า 1 ผืน
5. ข้าวหวาน (ข้าวเหนียวคลุกน้ำตาลกับน้ำอ้อย) 1 ถ้วย
6. เหล้า 1 ขวด
7. ปิ่นหรือมิด

หอที่ 2 กางเกง เสื้อผ้าผู้ชาย ผ้าซิ่น เสื้อผู้หญิง

1. ซิ่น 5 ซิ่น 8 และซิ่น 12
2. ข้าวหวาน 1 ถ้วย
3. เหล้า 1 ขวด
4. กำไล 1 อัน
5. ปิ่นหรือมิด

ห่อที่ 3 กางเกง เสื้อผ้าผู้ชาย ผ้าชั้น เสื้อผู้หญิง

1. ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12
2. ข้าวหวาน 1 ถ้วย
3. เหล้า 1 ขวด
4. กำไล 1 อัน
5. ปิ่นหรือมิด

ห่อที่ 4 ผ้าสไบสีขาว 1 ผืน

1. ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12
2. ข้าวหวาน 1 ถ้วย
3. เหล้า 1 ขวด
4. ปิ่นหรือมิด

เมื่อจัดเครื่องคาน้ำหรือรักษาเรียบร้อยแล้ว จำและเจ้าเชื้อจะยกสำรับไปวางไว้หน้าหอรักษาแต่ละหอ โดยห่อที่ 1 จะมีสำหรับที่มีหัวหมวงไว้ เจ้าเชื้อจะจุดเทียนไหว้หอรักษาหอละ 1 คู่เสร็จแล้วบอกกล่าวให้เจ้าห่อทั้ง 4 มากินข้าวปลาอาหารจากนั้นชาวบ้านที่มาร่วมพิธีจะนำเหล่าขาวที่ตนนำมาด้วยให้เจ้าทำพิธีบอกกล่าวให้ตนอยู่ดีมีสุขและทำไร่นาได้ผลดี นอกจากนี้แล้วในวันนี้ผู้ที่เคยบนบานศาลกล่าวให้เจ้าบ้านช่วยเหลือจะนำสิ่งของที่ตนเคยบนบานศาลกล่าวให้แก่เจ้าบ้านมาถวายวันนี้ด้วย ส่วนมากจะเป็นเหล่า เมื่อชาวบ้านนำเหล่ามาให้เจ้าจะบอกว่าตนเองต้องการอะไรหรือมาแก้บนจำก็จะเทเหล่าใส่ลงในแก้วและกล่าวคำขอนั้นต่อหน้าหอรักษา แล้วเทเหล่าในแก้วลงบนพื้นดินจะทำอย่างนี้ตามคำขอของชาวบ้านทุกคนจนกว่าจะพบ หลังจากเช่นเสร็จแล้วชาวบ้านจะยกสำรับที่นำไป โดยนำมาปรุงใหม่ใส่เกลือ พริกป่น ใครก็ตามที่ได้กินหมูและน้ำต้มหมูในครั้งนี้ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองและครอบครัว ทุกคนจะต้องกินให้ได้ น้ำหมูและน้ำต้มหมูส่วนนี้จะแบ่งไว้เพื่อนำไปไว้ที่บ้านเจ้าหรือเจ้าเชื้อเพื่อใช้เลี้ยงกันต่อไป

1.8 การเกี่ยวสาวและการแต่งกาย (ชาคริต อนันทรวัน, 2521)

โอกาสที่ชายหนุ่มได้สนิทสนมกับสาวมีอยู่ 2 โอกาส กล่าวคือโอกาสหนึ่งในโอกาสสองช่วงคือการสาว ๆ ลงไปลานบ้าน ปั่นฝ้ายและกรอผ้า และจะมีหนุ่มๆ มาเกี่ยว ด้วยคำอันคมคายลึกซึ้งเปรียบอุปมาอุปมัย เรียกว่า คำพญา

อีกโอกาสหนึ่งเมื่อชายชอบหญิงบ้านใด เมื่อถึงเดือนหงายก็จะไปบ้านหญิง แล้วเอาไม้สะกิดให้สาวตื่นขึ้นมาพูดคุยกัน โดยหนุ่มจะพูดว่า “ลูกแม่เลี้ยง ลูกขึ้นนับเงินหมื่น ตื่นขึ้นนับเงินพัน” ถ้าสาวชอบก็จะตื่นขึ้น ถ้าไม่ชอบก็จะเงิบเสียไม่ได้ตอบใดๆ การสะกิดห้ามใช้มือสะกิดโดย

เด็ดขาด เพราะเขาถือว่าเป็นการล่วงสาว และเมื่อสาวมาคุยด้วยสองต่อสองอย่างนั้น ชายก็จะสุภาพ เรียบร้อย ไม่มีการจับมือถือแขนกอดรัดอย่างสมัยปัจจุบัน เป็นประเพณีที่ให้ความสำคัญทางจิตใจ มากกว่าทางสรีระร่างกาย

เมื่อหนุ่มชอบพอกับสาวแล้ว ก็จะส่งผู้ใหญ่ อาจเป็นพ่อแม่ ลุงป้า หรือญาติที่เคารพนับถือ ไปทาบถามโดยจัดหมากพลูสำเร็จมา 8 มัด (ที่) มามอบให้ฝ่ายหญิงเป็นการขมา และถามขอลูกสาว จะให้ไหม ฝ่ายหญิงถ้ารับหมากพลูนั้นก็แสดงว่าจะรับเป็นเขยต่อไป ถ้าไม่รับหมากพลูก็แสดงว่าไม่รับให้กลับไปได้ เมื่อรับหมากแล้วก็แจกให้ญาติผู้ใหญ่คนที่นับถือฝ่ายหญิงรับประทานโดยทั่วกัน

ถ้าดับต่อไป (คล้าย ๆ กับหมั้น) ฝ่ายชายจะต้องนำเอาไข่ต้มมาคู่หนึ่ง ให้ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง รับประทานและฝ่ายหญิงจะเรียกสินสอดแค่ 5 เบี้ย อ้างว่าเป็นค่าน้ำนม ส่วนแก้วแหวนเงินทองไม่ ต้องมี จากนั้นก็จะคุกขี้ยามเพื่อทำพิธีแต่งงาน

พิธีแต่งงานจริง ๆ ฝ่ายชายจะเอาหมูเอาไก่มาเช่นบรรพบุรุษฝ่ายหญิง กราบผีผู้ใหญ่ อาวุโส 3 ครั้ง ผีผู้น้อย (รองลงมา) กราบ 3 ครั้ง เสร็จแล้วก็กินอาหารรื่นเริงกัน ฝ่ายชายก็จะอยู่กับฝ่ายหญิง ต่อ ไม่มีพิธีส่งตัวเข้าหอแต่อย่างใด เพราะว่าเมื่อแต่งงานกันแล้วจะอยู่ร่วมหอกันยังไม่ได้ อยู่เรือน เดียวกัน ทำงานด้วยกัน กินด้วยกันอย่างผิวเมีย แต่ไม่ให้ความสัมพันธ์ทางเพศ จนกว่าจะถึงวาระที่ ตกปลงไว้ว่าจะให้นอนร่วมกันเมื่อไหร่

เมื่อเสร็จพิธีแต่งงาน ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ตั้งเงื่อนไขว่านานอีกกี่เดือนก็ปี จึงจะให้นอน ร่วมกัน นางอินทร์ ซ่อนเปียbung กล่าวว่า “เท่าที่เคยเห็นอย่างต่ำสุด 6 เดือน (โบราณ) อย่างช้า 5 ปี” สำหรับตัวคุณป้าอินทร์กับสามีเป็นเวลา 1 ปี (มาระยะหลัง ๆ กล่าวกันว่ารุ่นระยะลงเหลือเดือน สอง เดือน สิบวัน ยี่สิบวันก็มี)

กล่าวกันว่ากรณีการแต่งงาน โดยยังไม่ให้ร่วมห้องกันนั้นเพื่อพิสูจน์จิตใจชายว่ารักจริง ไหม ประพฤติดีไหม ขยันขันแข็งเอางานเอาการใหม่ อดทนไหม ถ้าพิสูจน์คุณสมบัติต่างๆ ได้ก็ แสดงว่าเป็นสามีที่ดีต่อไป ความแตกร้างในครอบครัวต่อไปก็ไม่มี เป็นการสร้างความมั่นคงทาง ครอบครัวและเผ่าพันธุ์

ในระหว่างช่วงพิธีแต่งงานจนถึงเงื่อนไขเวลากำหนด (กี่เดือนก็ปีก็ตาม) ถ้าผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง เห็นว่าเจ้าบ่าวไม่ได้การ ไม่พึงพอใจอยากจะยืดเวลาออกไปอีก ก็ตั้งเงื่อนไขขอยืดเวลาออกไปอีกกี่ปี กี่เดือนก็ได้ หรือจะบอกเลิกการแต่งงานแล้วให้ฝ่ายชายกลับไปเสียก็ได้ นายบุญชม ยังกล่าวต่อไป ว่าแต่โบราณพี่น้องเอากันได้ (แต่งงาน) พี่ชายเอาน้องสาวได้ แต่พี่สาวเอาน้องชายไม่ได้ เขาไม่อย กันจะเห็นว่าพิธีการแต่งงานมีหลายบทหลายตอน ต้องใช้เวลา แต่พิธีเหล่านี้ก็มีได้ฟุ่มเฟือยแต่ อย่างไม่ไร กระทำกันไปตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคลและมีข้อสังเกตว่าชาวไทดำมีสภาพครอบครัว มั่นคง อบอุ่น ไม่มีปัญหาครอบครัวหย่าร้าง อย่างในสังคมตะวันตกหรือสังคมเมืองใหญ่ๆ ความ

มั่นคงของครอบครัว ส่งผลถึงความมั่นคงของชุมชนและประเทศ ปัจจุบันประเพณีเช่นนี้เกือบจะหายไปเพราะอิทธิพลของสังคมเมืองและสภาพแวดล้อม

1.9 พิธีต้นเคอ (อรัญญา สุวรรณดี, 2536)

พิธีต้นเคอเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องผีว่าเป็นตัวการที่ทำให้คนได้รับเคราะห์กรรมต่าง ๆ ตลอดจนเจ็บไข้ได้ป่วยขวิญหนีออกจากร่างกายจะหายจากเคราะห์ร้ายนี้ได้ต้องทำพิธีขับไล่ออกจากร่างและเรียกขวิญที่หายนั้นให้กลับมาอยู่กับร่างกาย การขับไล่ผีและเรียกขวิญกลับนี้ชาวไทยดำเรียกพิธีต้นเคอหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เฮ็ดเวียกใหญ่ หรือการทำบุญครั้งใหญ่

ผู้ประกอบพิธีกรรมคือหมอมนต์ หมอมนต์จะมีผู้ช่วย 2 คน ผู้ช่วยมีหน้าที่เป่าปี่ระหว่างที่หมอมนต์ขับร้องเป็นทำนองเพื่อไล่ผีออกจากร่างคนป่วย

ผู้ป่วยจะเตรียมอุปกรณ์ในการทำพิธี มีดังนี้ สำหรับ 2 ที่ เป็นหมู 1 ที่ ไก่ 1 ที่ ชุกโตดำ 1 ชุกชุกที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนในบ้านคนละ 1 ชุก เครื่องแต่งตัวอื่น ๆ เช่น หวี กระจก แหวน สร้อยสังวาล ปอยไหม 1 ปอย

ทั้งนี้จะจัดใส่ถาด 1 ถาดไว้ เมื่อหมอมนต์ทำพิธีก็จะเตรียมอุปกรณ์เหล่านี้มาวางไว้ที่หน้าหมอมนต์แล้วผู้ป่วยกับญาติจะนั่งล้อมรอบกับเครื่องเช่นที่จัดไว้นี้ หมอมนต์จะขับร้องและเชิญผีแดนลงมารับเครื่องเช่นไหว้ หลังจากนั้นจะขับร้องเชิญผีต่าง ๆ มารับเครื่อง เช่น ซึ่งการที่ผีมารับเครื่องเช่นหมายถึงว่า ผีเหล่านั้นมาช่วยในการไล่ผีร้ายในกายคนไข้ และช่วยตามขวิญกลับมา เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วจะทำพิธีผูกข้อมือให้กับคนป่วยเป็นเสร็จพิธี

1.10 ประเพณีกำฟ้าหรือกำฟ้าปีใหม่

กำเป็นภาษาไทยตรงกับคำที่ว่า “กะล่ำ” (กะล่ำ) ในภาษาอีสาน หมายถึงเป็นข้อห้ามเกี่ยวกับฟ้า คือ ห้ามทำงานในวันที่ได้ยินเสียงฟ้าร้องครั้งแรกของปี ประเพณีกำฟ้ากำหนดขึ้นเพราะว่าฟ้าให้คุณประโยชน์ทำให้ฝนตกได้ทำไร่ทำนา ประเพณีนี้ถือเอาวันที่ฟ้าร้องครั้งแรกของปีนั้นเป็นวันกำฟ้า กล่าวคือในปีหนึ่ง ๆ ที่ได้ยินเสียงฟ้าร้องครั้งแรกในวันใด ชาวบ้านจะหยุดงานที่ทำนอกบ้านทุกอย่าง เช่น ฟ้าร้องตอนเช้าก็จะหยุดทำงานในวันนั้น แต่ถ้าฟ้าร้องในตอนกลางคืนก็จะหยุดทำงานวันรุ่งขึ้น

ชาวไทยดำเชื่อว่าในวันที่ฟ้าร้องครั้งแรกนี้ เกิดจากพ่อแม่หรือญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วแต่ยังไม่รู้ว่าตัวเองตาย เมื่อรู้ว่าตัวเองตายก็จะร้องไห้คร่ำครวญถึงลูกหลานญาติมิตรเกิดเป็นเสียงฟ้าร้องและฝนตกลงมา ฝ่ายผู้มีชีวิตอยู่ก็จะไว้อาลัยหยุดงาน 3 ครั้ง การหยุดงานนี้เพื่อให้ผู้ตายรู้ว่า ผู้มีชีวิตอยู่ยังอาศัยและ โศกเศร้าอยู่ยังไม่ออกไปทำงาน หากไม่หยุดงานเชื่อว่าจะทำให้เกิดอาเพศปีนั้นฝนจะแล้งการทำไร่ทำนาไม่ได้ผล

ดังนั้นประเพณีกำฟ้าจึงแสดงถึงความกตัญญู ความผูกพันระหว่างผู้ตายกับผู้ที่มีชีวิตอยู่ และเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรด้วย

1.11 ประเพณีขึ้นบ้านใหม่

บ้านของชาวไทดำแต่เดิมเมื่อมาอยู่บ้านนาป่าหนาดจะมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ เป็นบ้านแบบใต้ ถุนสูงมีเสาขนาดใหญ่ มีจำนวนห้องตามฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของบ้านและอีกลักษณะหนึ่ง เป็นบ้านแบบใต้ถุนเตี้ย ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร ส่วนปัจจุบันนิยมสร้างบ้านเป็นแบบชั้นเดียว หรือสองชั้น ตลอดจนบ้านทรงทันสมัย

ชาวไทดำเมื่อสร้างบ้านเสร็จจะมีประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ชาวไทดำถือว่าหากใครได้ประกอบพิธีขึ้นบ้านใหม่และจะอยู่ในบ้านหลังนั้นอย่างมีความสุขความเจริญ การขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทดำมีดังนี้ ก่อนขึ้นบ้านใหม่ 1 วัน เจ้าของบ้านที่เป็นผู้ชายจะไปสร้างเพิงเล็ก ๆ ไว้อาศัยนอนชั่วคราว 1 คืน ก่อนที่จะออกมานอนที่เพิงนี้ ผู้เฒ่าผู้แก่จะเตรียม เงินทอง หม้อง ตะปู ไม้ส่งในยาม ชายเจ้าของบ้านก็จะสะพายปืนหรือมีด พร้อมทั้งจูงสุนัขไปด้วย พอถึงเช้าวันขึ้นบ้านใหม่ก็จะถือย่าม ถือปิ่น หรือมีดและจูงสุนัขไปยังบ้านใหม่ ที่บ้านใหม่นี้จะมีผู้เฒ่าผู้แก่อยู่ 2 กลุ่ม จะกลุ่มละกี่คนก็ได้ กลุ่มแรกจะขึ้นไปบนบ้านสมมุติเป็นเจ้าของ อีกกลุ่มหนึ่งอยู่นอกบ้านสมมุติเป็นผู้ขออาศัยอยู่ในบ้าน เมื่อเจ้าของบ้านมาถึงเรือนก็จะเอาสุนัขไปผูกไว้ที่เสาเรือน แล้วเดินขึ้นไปบนบ้านไปตอกตะปูไว้ที่เสาเอกของบ้าน เอาย่ามแขวนไว้ที่ตะปูที่ตอกไว้ นั้น จากนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่นอกบ้านก็จะตะโกนถามผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่บนบ้านว่า จะรับลูกหลานคนนี้เข้าไปอยู่ร่วมบ้านได้หรือไม่ ฝ่ายข้างบนก็จะตอบว่า ได้ก็เป็นอันว่าเจ้าที่ยอมรับให้อยู่ด้วย จากนั้นก็จะรับประทานอาหารร่วมกันเป็นอันเสร็จสิ้นพิธีขึ้นบ้านใหม่

1.12 ประเพณีเข้ากรรม – ออกกรรม

เข้ากรรม หมายถึง ช่วงที่ผีเรือนขึ้นไปไหว้แถนที่เมืองฟ้า ชาวไทดำจะมีพิธีกรรม หรือข้อห้าม (ชะล่า) ในช่วงนี้กล่าวคือ ในวันเพ็ญเดือน 9 ชาวไทดำจะจัดสำรับกับข้าวไปบูชาผีเรือนที่กะล่อห้อง เพื่อเป็นการเลี้ยงผีเรือนก่อนจะขึ้นไปบนฟ้า หลังจากนั้นถือว่าเป็นช่วงเข้ากรรม มีข้อห้ามต่าง ๆ ดังนี้ คือ ห้ามตัดผม ห้ามตัดเสื้อผ้าผู้ชาย (แต่ผู้หญิงตัดใส่ได้ตามปกติ) ห้ามสร้างบ้านเพราะจะทำให้เกิดเสียงคังรบกวนผีบรรพบุรุษและแถนที่อยู่เมืองฟ้า ข้อห้ามต่าง ๆ เหล่านี้จะหมดไปเมื่อทำพิธีออกกรรม คือในวันเพ็ญเดือน 10 ถือเป็นการออกกรรม ผีบรรพบุรุษจะกลับมาอยู่กะล่อห้องตามเดิม ชาวไทดำจะจัดสำรับกับข้าวบูชา และเชิญผีเรือนเข้าสู่กะล่อห้องต่อไป

2. ลักษณะของสังคม

ได้กล่าวถึงลักษณะของสังคม 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ลักษณะของสังคมไทย (สุริพงษ์ พงศ์ไพบุรุษ, 2524)

ได้กล่าวถึง ลักษณะพิเศษของสังคมไทย ไว้ดังนี้คือ

2.1.1 สังคมไทยเป็นสังคมปฐมฐานและสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ สังคมปฐมฐานคือ สังคมที่อยู่ง่ายกินง่าย ไม่พิถีพิถันในการกินอยู่ ดำรงชีวิตแบบง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อน เครื่องมือเครื่องใช้เรียบง่าย มีความเชื่อธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ และผีสาางเทวดา บรรทัดฐานทางสังคมจะมีบ้างก็เป็นแบบวิถีประชา(Folkways)

สังคมแบบเกษตรกรรม คือ สังคมที่รู้จักเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูก มีประเพณีนิยมต่างๆ มากขึ้นมีกฎเกณฑ์ควบคุมสังคมมากขึ้นและมีความสามารถประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ได้มากขึ้น

ลักษณะสังคมเกษตรกรรมของไทย การดำรงชีพส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาอาศัย ควบคุม สมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ อันเกิดจากดินฟ้าอากาศเป็นสำคัญ สิ่งเหล่านี้คือยั้งสมรรถนะของชาวไทยให้เล็งเห็นว่า ธรรมชาติอยู่เหนือมนุษย์ และคอยให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติสูงขึ้น

2.1.2 สังคมไทยเป็นสังคมมีระบบเจ้าขุนมูลนาย สภาพของสังคมไทยในชั้นแรก เมื่อมีความเป็นอยู่เป็นกลุ่มก้อน จะมีหัวหน้าคอยควบคุมบังคับบัญชา เรียกว่า “มูลนาย” ผู้ที่สังกัดมูลนาย เรียกว่า “ไพร่” แม้ปัจจุบันสังคมไทยเปลี่ยนไป ไม่มีกฎหมายบังคับให้มีมูลนาย แต่ฐานะคนก็ยังลดหลั่นกัน

2.1.3 สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ชาวไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ และนับถือต่อกันมาช้านาน โดยมารับหลักศาสนาด้วยวิธีบอกเล่า หรือสั่งสอนจากปากสู่ปาก และจากการปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วคน ความเชื่อความเข้าใจและแนวปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาจึงเป็นไปในรูปประเพณีของการเชื่อถือเป็นพุทธศาสนาในระดับชาวบ้านมากกว่าระดับอภิธรรม กล่าวคือ มีประเพณีนิยมเข้าไปหล่อหลอมอยู่ด้วย

2.1.4 สังคมไทยเป็นสังคมที่ยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ กษัตริย์ไทยเกือบทุกพระองค์ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ประชาชนได้พึ่งโพธิสมภารตลอดมา ประชาชนทุกคนต่างจงรักภักดีและเทิดทูลเป็นเจ้าชีวิต ชาติไทยจึงมีการปกครองโดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์ตลอดมา ทั้งในแง่ความสำนึกส่วนตนและในแง่รัฐธรรมนูญ จึงถือว่าสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นทุกคนจะละเมิดมิได้

2.1.5 สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมเกี่ยวโยงกับวัฒนธรรมอินเดีย การเผยแพร่อารยธรรมอินเดียนี้คงเป็นอยู่ตลอดเวลาหลายร้อยปีการเข้ามาสู่เอเชียอาคเนย์มีทั้งเพื่อ

ประโยชน์ทางการปกครองการศาสนา และการค้า จึงมีอิทธิพลกระจายไปทั้งในราชสำนักและในระดับชาวบ้านในบางอันบางเรื่อง โดยเฉพาะการเผยแพร่ตามลักษณะของคติชาวบ้าน (Folklore) เป็นผลให้อารยธรรมอินเดียกลายเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้าน

2.2 ลักษณะของสังคมนิทาน (สีมา อรุณรักษ์, 2550)

คนที่มีอายุเกิน 40 ปีขึ้นไป ก็คงจะมองออกแล้วว่า มีลักษณะของสังคมนิทานนั้นไม่เหมือนกับสังคมของภาคอื่น ๆ ครอบครัวนิทานอยู่กันเป็นระบบครอบครัวใหญ่อยู่กันเป็นกลุ่มในเครือญาติ ในวรรณกรรมนิทานเรื่อง ขุนบรมกล่าวไว้ว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาจากน้ำเต้าปั้งอันเดียวกัน เกิดมีหญิงมีชายสมสู่กันเกิดลูกหลานขยายออกมา หรือในเรื่องปฐมมูลและมูลปฐมป็นนาก็กล่าวว่า เดิมทีมีชายชื่อ สังกะสาและหญิง ชื่อสังกะสีที่ชาวนิทานเรียกติดปากว่า ปู่สังกะสาย่าสังกะสี ถือเป็นบรรพบุรุษของตนทุกคนสืบเชื้อสายมาจากที่เดียวกัน ควรดูแลรักษา กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ให้คิดเสียว่าทุกคนเป็นญาติเรา เราต้องการความไว้เนื้อเชื่อใจอย่างไรเขาก็เช่นกัน ชาวนิทานจึงมีลักษณะเป็นคนมีน้ำใจต่อทุกคนยิ้มแย้มแจ่มใสและต้อนรับทุก ๆ คน การกระทำผิดต่าง ๆ การลักเล็กขโมยน้อย ไม่มีการจับกุมขัง แต่มีการไหมปรับ ไหมเป็นของผู้เสียหายบ้าง ไหมเป็นของวัด หรือของส่วนกลางบ้าน เป็นการตักเตือนให้ลูกหลานได้เข็ดหลาบ ถ้าทำผิดมากเกินกว่าจะปรับไหมก็จะลงโทษโดยขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ไม่ยอมให้ร่วมกิจกรรมด้วย การประกอบอาชีพการงานพ่อแม่ และลูกจะช่วยกันทำ เมื่อเสร็จแล้วจะไปช่วยครอบครัวอื่น ๆ อีกด้วยบางทีหลายคนมาร่วมกันช่วยครอบครัวเดียวกัน “ลงแขก” เช่น ดำนา หรือเกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น ชาวนิทานบอกเล่ามีความเชื่อเรื่องผีมาตั้งแต่สมัยปู่สังกะสาย่าสังกะสีแล้ว บรรพบุรุษเชื่อเรื่องผี เรื่องขวัญเชื่อว่าขวัญของเรามีอยู่หลายส่วน บางส่วนอาจไปเกิดใหม่บางส่วนอาจอยู่รอบ ๆ ตัวเรา เพื่อดูแลลูกหลานต่อไป จึงมีการเคารพบูชาขวัญบรรพบุรุษที่ชาวต่างประเทศ และชาวไทยภาคอื่น ๆ ได้มาพบเจอการต้อนรับของชาวนิทานแล้วประหลาดใจว่า ทำไมเขาจึงให้การต้อนรับดีเหลือเกิน มีข้าวปลาอาหารเลี้ยงเหมือนเคยรู้จักกันมาก่อนทั้ง ๆ ที่ไม่เคยเจอกันหรือรู้จักกันมาก่อนเลยก็ตาม เพราะเขาถือว่าท่านก็มาจากที่เดียวกันกับเขาตามความเชื่อเขานั่นเอง

3. ความเชื่อ (Belief) (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

ความเชื่อ หมายความว่า เห็นจริงด้วย เห็นจริงตาม จะเห็นเช่นนั้นด้วยความรู้สึก หรือด้วยความไตร่ตรองโดยเหตุผลก็ตาม (กิ่งแก้ว อัดถากร, 2519 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

ความเชื่อ คือ การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งไว้ว่าเป็นจริง การยอมรับเช่นนี้โดยสารถะสำคัญแล้ว เป็นการรับเชิงพุทธิปัญญา แม้ว่าจะมีอารมณ์สะท้อนใจเข้ามาประกอบร่วมด้วยความเชื่อจะก่อให้เกิดภาวะทางจิตขึ้นในบุคคล ซึ่งอาจเป็นพื้นฐานสำหรับการกระทำโดยสมัครใจ

ของบุคคลนั้นความเชื่ออาจมีพื้นฐานจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อได้หรือมีพื้นฐานความเคยชินที่จากการนี้รู้เอง หรือจากลักษณะที่ทำให้เกิดเข้าใจไว้วางใจได้ เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงมีได้ขึ้นอยู่กับความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเนื้อหาความเชื่ออาจจะเป็นความเชื่อเชิงวิทยาศาสตร์ ความเชื่อฆงายหรือความเชื่อแปลกวิถดถารก็ได้คนเราอาจจะทำการแข่งขันจริงจังหรืออย่างบ้าคลั่งด้วยความเชื่อที่ผิดได้เท่ากับที่ทำความเชื่อที่ถูกต้องอย่างไรก็ดี การกระทำที่ใช้สติปัญญาใดๆก็ตาม ย่อมต้องอาศัยความเชื่ออยู่ด้วยเสมอ แต่สติปัญญาเองนั้นอาจใช้มาทดสอบความเชื่อ และตรวจดูความสมบูรณ์ถูกต้องของพื้นฐานความเชื่อได้ (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา,2516 อ้างถึงในสมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

ความเชื่อ คือ ระดับสภาพจิตใจของบุคคลที่มอบความไว้วางใจ ความเชื่อใจ หรือความเชื่อมั่นต่อบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Webster's Third New International Ditionary,1966 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

ความเชื่อ(Belief) คือ คำตอบซึ่งลึกซึ้งที่เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของคน โดยใช้พื้นฐานความศรัทธาและอารมณ์มากกว่าที่จะเป็นเหตุผล หรือวิทยาศาสตร์ (Mavis Hiltunen Biesang and John Biesanz,1978 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่นอำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ มนุษย์ย่อมเกลียดทุกข์และรักสุขเป็นธรรมดา ฉะนั้น เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้ ลัทธิตความเชื่อแต่เดิมนั้นยึดถือธรรมชาติ อันมีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว น้ำ ลม ไฟ เป็นสรณะ ต่อเมื่อมีศาสนาเกิดขึ้น ก็มุ่งยึดถือเหล่าเทพเจ้า ภูตผีปีศาจ ซึ่งคิดว่ามีตัวตนเป็นสรณะ และเชื่อว่าสิ่งที่นับถือนั้นย่อมจะแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ช่วยคนได้ยามที่ตนมีทุกข์ ต่อมาเมื่อวิทยาการต่างๆ ได้พัฒนาการมากขึ้น ความเชื่อในสิ่งดังกล่าวบางอย่างก็ลดน้อยลงและบางอย่างแปรเปลี่ยนจากธรรมชาติมาเป็นสิ่งประดิษฐ์ เช่น ผ้ายันต์ ตะกรุด ผ้าประเจียด เป็นต้น (กิ่งแก้ว อัดถากร, 2519 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

ความเชื่อเกิดขึ้นจากความกลัว และความไม่รู้ สิ่งใดที่มนุษย์ไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่สามารถควบคุมให้อยู่ในอำนาจได้ มนุษย์ก็เชื่อว่าสิ่งนั้นย่อมมีอิทธิพลเหนือมนุษย์ ธรรมชาติบางอย่างที่มีอำนาจเหนือมนุษย์จึงทำให้มนุษย์กลัวทำให้เกิดความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์นั้น

ความเชื่อแบ่งออกเป็น2อย่างคือ

1.ความเชื่ออย่างมมกาย เป็นความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล เนื่องจากความกลัวและความไม่รู้ ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อ และแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งนั้นๆ ตามความเชื่อที่คิดว่าทำอย่างนั้นแล้วสิ่งนั้นจะดับทุกข์ และช่วยบันดาลสุขให้เกิดขึ้นกับคน เช่น การที่มนุษย์กราบไหว้บูชา พันผ้าให้ต้นไม้ใหญ่ๆ ด้วยเข้าใจว่าต้นไม้มีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ การเชื่อว่าต้นไม้ชื่อ “นางค่อม” จะช่วยค่อมครองป้องกันเภทภัยต่างๆ เป็นต้น

2.ความเชื่ออย่างมีเหตุผล เป็นความเชื่อที่มีหลักการ มีเหตุผลน่าเชื่อถือขึ้น เชื่อถือว่า ถ้าทำอย่างนี้แล้วจะเกิดผลอย่างนั้นขึ้น เช่น เชื่อว่าปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ใกล้บ้านไม่ดี เพราะรากของต้นไม้จะชอนไชเข้ามาในบ้านหรือกิ่งของต้นไม้ใหญ่จะหักลงมาทับบ้าน เชื่อว่าสตรีมีครรภ์ไม่ควรยืนขวางบันได เพราะจะทำให้กีดขวางคนขึ้นลงบันได และคนท้องอาจตกบันไดลงมาได้

ในเรื่องความเชื่อได้มีการยกตัวอย่างความเชื่อเรื่องผีไว้ 2 ตัวอย่างดังนี้

3.1 ผีฟ้า...พญาแถน (สีมา อรุณรักษ์,2550)

ชาวอีสานส่วนใหญ่มีความเชื่อถือศรัทธา“ผี”กันอย่างจริงจัง ได้สืบสานมรดกความเชื่อและวิถีการดำรงชีวิตจากบรรพชน “ผีसाงเทวดา” เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่มีตัวตนที่มองเห็นหรือสัมผัสได้ด้วยตา แต่ศรัทธาที่ยึดเหนี่ยวผีและเทวดาเป็นที่พึ่งพิงทางใจที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมายาวนานนั้น ดูจะคงความขลังและศักดิ์สิทธิ์อยู่ไม่เสื่อมคลาย เมื่อได้พบเห็นชะตากรรม และพฤติกรรมของเพื่อนมนุษย์ร่วมยุคสมัย ตลอดจนสิ่งร้าย สิ่งดี ที่เข้ามาผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตน หรือบุคคลใกล้ชิดที่คุ้นเคย ตลอดจนปรากฏการณ์แวดล้อมที่บังเกิดขึ้น เป็นต้นว่า เกิดเหตุเภทภัย เจ็บไข้ได้ป่วย น้ำท่วม ฝนแล้ง นาล่มหรือพืชพันธุ์ธัญญาหารเหี่ยวแห้ง เจาโรย ชาวอีสานเชื่อถือกันว่าสิ่งทั้งปวงน่าจะเกิดมาจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของเหล่าผีसाงเทวดาที่บันดาลให้เป็นไป จึงควรต้องมีการอ่อนวอน ขอความเมตตา โดยทำพิธีบวงสรวง บัดพลี เช่นสังเวย แกะเหล่าภูตผี วิญญาณ เทวดาทั้งหลายให้ช่วยขจัดปัดเป่าความเจ็บป่วยหรือทุกข์ยากเหล่านั้นให้หมดสิ้นไปพร้อมทั้งดูแลปกป้องคุ้มภัย ตลอดจนอำนวยประโยชน์ทางเกษตรกรรมให้ได้ผลผลิตดี เนื่องจากชาวอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรมเพาะปลูกข้าวเป็นหลัก ชาวอีสานจึงต้องกราบไหว้เช่น สรวงผีต่างๆ และเทวดาเพื่อป้องกันไม่ให้บุคคลในครัวเรือนเจ็บป่วยหรือตกทุกข์ได้ยาก ตลอดจนป้องกันไม่ให้ข้าวก้าวในนาเกิดภัยพิบัติถึงเสียหาย และเมื่อจะกระทำการใดๆ ก็มักนิยมบนบานบวงสรวงต่อผีसाงเทวดา เป็นต้นว่า เมื่อผืนดินแห้งแล้งพืชพันธุ์ธัญญาหารเหี่ยวแห้ง ไม่อุดมสมบูรณ์

หรือข้าวกล้าในนาขาดน้ำ หลังพิธีกรรมบูชา บวงสรวง เช่น ไหว้ เลี้ยงดูแก่เหล่าผีสาวเทวดาอย่างต่อเนื่อง และเป็นประจำทุกฤดูกาลแล้ว กลับเกิดความสุขไปทั่ว บุคคลที่เจ็บป่วยอยู่ก็หายเป็นปกติ ข้าวกล้าในนาที่อุดมสมบูรณ์และเป็นเช่นนี้จนครบรอบปีอีกวาระหนึ่ง ความเชื่อถือศรัทธาที่มีอยู่เดิม ก็ดูจะหนักแน่นยิ่งขึ้น นับวันการประกอบแต่ละพิธีกรรมจะคลาคล่ำไปด้วยชาวอีสานที่ถิ่นถิ่น มาช่วยเหลือร่วมแรงกันด้วยใจศรัทธาเช่น เดือนอ้ายมีการเลี้ยงผีแถน ทำบุญเข้ากรรม เดือนเจ็ดเลี้ยงเทวดาอารักษ์ หลักบ้านหลักเมือง ทำบุญชား เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน อุทิศส่วนกุศลแก่ญาติมิตรผู้ล่วงลับ หรือเดือนสิบ บุญข้าวสาก อุทิศแก่เปรตที่เวียนว่ายอยู่ในโลกมนุษย์ การสืบสานพิธีบูชาผีฟ้า ผีฟ้าหรือผีแถน มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าผี กล่าวกันว่า ผีฟ้าจะคอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อยามประสบภัยพิบัติ ผีฟ้าเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุด และเป็นผีที่อยู่ในระดับที่สูงกว่าผีชนิดอื่น มิได้อยู่ตามต้นไม้ ภูเขา หรือพื้นดิน ชาวอีสานทุกท้องถิ่นนับถือผีฟ้ากันอย่างเคร่งครัดเมื่อถึงวันกระทำพิธี ไหว้ครูกี่ต้องประกอบพิธีลงช่วงผีฟ้าเป็นการสำนึกและตอบแทนบุญคุณ “แถน” เป็นคำเรียกในความหมายรวมถึงเทวดา ซึ่งมีอยู่หลายระดับ และแถนที่เป็นใหญ่หรือ “แถนหลวง” เชื่อถือกันว่าเป็น “พระอินทร์” อันที่จริงความเชื่อเรื่อง “แถน” มิได้มีเฉพาะชาวอีสานเท่านั้น ชาวจีนก็มีโดยเรียกชื่อว่า “เทียน” และชาวเรียกว่า “เดวะ” “เดหว่า” หรือ “อัสญูเดหว่า” ซึ่งก็หมายถึง “แถนหลวง” นั่นเอง พิธีอัญเชิญผีฟ้าหรือผีแถนให้ลงมาสิงร่างทรงหรือนางเทียน “ผีฟ้าหรือผีแถน” จะเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามพื้นถิ่นต่างๆ เช่น เรียกว่าผีหลวง ผีไท้ ผีไทเทิง ผีแถน แถนหลวง แถนแนน แถนเคอ แถนคาย แถนเคาะ แถนซัง แถนเทือก แถนซี แถนลิว แถนแม่ นาง หรือเทวดาฟ้าแถน เป็นต้น และดูเหมือนว่าชื่อดังกล่าวมักจะมี ความหมายโดยนัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้นๆ เช่น “แถนแนน” เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งมนุษย์ให้มาเกิดในโลก “แถนเคาะ” เป็นแถนที่ทำให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้าย และภัยพิบัติแก่มนุษย์ หรือ “แถนแม่ นาง” ทำให้มนุษย์เติบโต บันดาลให้มีน้ำนมเลี้ยงทารก เป็นต้น ผีฟ้าสามารถให้คำให้ร้ายแก่มนุษย์ ดับทุกข์ เจ็บหรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้ ตลอดจนคอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อยามประสบความเดือดร้อนหรือภัยพิบัติ เป็นต้นว่า เมื่อยามเจ็บป่วยไข้ ชาวบ้านก็จะประกอบพิธีล่ำผีฟ้ารักษาโดยอัญเชิญขอร้อง อ้อนวอนให้ผีฟ้าลงมาช่วยจัดโรคร้าย ซึ่งในการดูแลรักษาผู้ป่วยโดยการล่ำผีฟ้า นั้นต้องอัญเชิญให้ผีฟ้าลงมาช่วยสอดส่องหาสาเหตุของการป่วย และช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ป่วยให้หายปลอดภัย ผีฟ้าที่อัญเชิญลงมานั้นส่วนใหญ่จะมีชื่อพ้องกันกับตัวละครในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เช่น พิมพา จุมคำ ศรีชน มโนรา สีดา สินชัย อรพิม เป็นต้น เชื่อว่าขณะที่บุคคลดังกล่าวยังมีชีวิตอยู่บนโลกนั้นต้องเคยประกอบคุณงามความดี คอยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยมาอย่างต่อเนื่อง ได้สั่งสมบุญบารมีไว้มาก เมื่อตายจึงได้ไปเกิดอยู่บนสรวงสวรรค์ กลายเป็น “ผีฟ้า” สามารถลงมาช่วยเหลือผู้คนบนโลกได้เช่นเคย ชาวอีสานจึงเชื่ออย่างว่าผีฟ้าเป็นผีหรือเทพที่ทรงคุณธรรมเป็นทั้งผู้สร้าง

โลกและให้กำเนิดมนุษย์ ตลอดจนคอยช่วยเหลือเมื่อยามประสบปัญหาเดือดร้อนถือเป็นผีบรรพชนของตนจึงต้องศรัทธาเคารพยำเกรงและทำพิธีกรรมบวงสรวงอยู่เสมอ พิธีกรรมการล่ำผีฟ้าจะมีปรากฏทั่วไปในภูมิภาคอีสาน ในลักษณะที่ใกล้เคียงกันบ้างหรือแตกต่างกันบ้าง เป็นต้นว่า ชาวโส้จะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการล่ำผีฟ้า 2 ลักษณะ กล่าวคือ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการขอฟ้าฝน ซึ่งเกิดจากการบันดาลของผีฟ้า ผีแถนหรือพระอินทร์ และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบำบัดรักษาความเจ็บป่วย โดยการขบกล่อมให้ผีฟ้ามาสิงสู่ร่างผู้ป่วย ส่วนการล่ำผีฟ้าของชาวผู้ไทย เฉพาะที่อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เรียกว่า “เหยา” ซึ่งก็เป็นพิธีกรรมการสื่อสารกันระหว่างมนุษย์กับวิญญาณ โดยผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารนั้นเรียกว่า หมอเหยา โดยมีอุปกรณ์ในการสื่อสาร เช่น คาย (เครื่องเช่นบูชา) ทำนองลำ กลอนลำในการ “เหยา” นั้น มีจุดประสงค์เพื่อรักษาผู้ป่วย เพื่อต่ออายุเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เพื่อขอบุณผิหรือวิญญาณที่มาช่วยรักษาผู้ป่วย หรือเพื่อช่วยปกป้องรักษาให้อยู่ดีมีสุข ซึ่งก็ตรงกับคุณลักษณะของชนผีฟ้าของชนกลุ่มอื่น แต่ในด้านพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทยนั้นอาจจะแยกได้ 4 ลักษณะ

1.เหยาเพื่อชีวิต

เป็นลักษณะเหยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย หรือเหยาต่ออายุ ภาษาหมอเหยาเรียกว่า เหยาเพื่อเลี้ยงหิ้งเลี้ยงหอ

2.เหยาเพื่อคุมผีออก

เป็นการสืบทอดหมอเหยา คือ เมื่อมีผู้ป่วยและรักษาอย่างไรก็ไม่หาย เมื่อเหยาคุณแล้ว ผีบอกว่าจะต้องเป็นหมอเหยารักษาจึงจะหาย หมอเหยาจึงมีเหยาคุมผีออก (เนื่องจากมีผีร้ายเข้าสิงอยู่) ถ้าผีออกผู้ป่วยก็จะลุกขึ้นมาร่ำรำกับหมอเหยาด้วยจะทำให้อาการป่วยไข้นั้นหาย ผู้ที่เป็นหมอเหยาที่มาทำหน้าที่เหยา ก็จะมีตำแหน่งเป็นแม่เมือง ส่วนผู้ป่วยที่หายก็จะเป็นหมอเหยาต่อ ซึ่งจะมีตำแหน่งเป็นลูกเมืองต่อไป

3.เหยาเพื่อเลี้ยงผี

เนื่องจากในปีหนึ่งๆ หมอเหยาจะไปเหยาเพื่อรักษาผู้ป่วยบ้างหรือเหยาเพื่อจุดประสงค์อื่นก็ตาม จำเป็นที่หมอเหยาจะต้องจัดงานเลี้ยงขอบุณผิโดยจะจัดในช่วงเดือน 4 และเดือน 6 ของทุกๆปี แต่ถ้าในปีใดหมอเหยาไม่ได้เหยามากนักหรือว่าข้าวปลาไม่อุดมสมบูรณ์ก็จะไม่เลี้ยง หากแต่จะทำพิธีพายน้ำเหล่า (ใช้ใบและดอกไม้มาจุ่มน้ำเหล่า แล้วประพรมให้กระจายออกไป) แทน

4.เหยาเอาฮูปเอาฮอย

เป็นพิธีกรรมเหยาในงานประเพณี การเหยาเอาฮูปเอาฮอยนี้จะทำกันในงานบุญพระเวศฯ ของแต่ละปี และจะทำติดต่อกัน 3 ปี เว้น 1 ปี จึงจะทำอีก พิธีเหยานี้ส่วนใหญ่ ผู้ทำพิธีจะเป็นผู้ชายล้วน คำเหยาหรือกลอนคำจะเป็นไปในเรื่องของอวัยวะเพศ หรือเรื่องเพศสัมพันธ์ แม้การสอยก็จะเป็นคำลามก

3.2 ผีปู่ตา

ชาวอีสานเชื่อว่า ผีปู่ตาเป็นวิญญาณของบรรพชนประจำหมู่บ้านชุมชนจะร่วมกันสร้างศาลปู่ตา หรือชาวอีสานเรียกว่า “ตูปตาปู่” ขึ้นประจำทุกหมู่บ้าน ไว้ให้เป็นที่พำนักอาศัยของกลุ่มผีที่ให้คุณบางประเภทไว้ เมื่อจะตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยใหม่ เพราะชาวอีสานเชื่อว่าการอพยพเคลื่อนย้ายไปถิ่นฐาน ณ ที่แห่งใด จะต้องสร้างศาลและอัญเชิญผีปู่ตาให้มาพำนัก เพื่อผีปู่ตาจะคอยคุ้มครองสมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน รวมไปถึงสัตว์เลี้ยงด้วย นอกจากนี้ยังเชื่อว่า ปู่ตาสามารถแสดงอำนาจปฎิหาริย์ให้ปรากฏโดยบันดาลให้สิ่งต่างๆ เป็นไปตามที่ชาวบ้านปรารถนาอีกด้วย เมื่อบรรพชน ได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย เสียชีวิตไปแล้ว บุตรหลานจะต้องหาที่อยู่อาศัยให้ใหม่โดยจะต้องเลือกสถานที่ให้เป็นที่ร่มรื่น เยียบสงบ มีป่าไม้และสร้างศาลให้เป็นเรือนพักอาศัยสำหรับเป็นที่สิงสถิตของวิญญาณผีปู่ตา คำว่า ปู่ หมายถึง ญาติฝ่ายบิดา ได้แก่ ปู่และย่า ส่วนตา หมายถึง ญาติฝ่ายบิดา ได้แก่ ปู่และย่า ส่วนตา หมายถึง ญาติฝ่ายมารดา ได้แก่ ตาและยาย แต่ความเชื่อในปัจจุบัน ผีปู่ตา หมายถึง ผีของบรรพชนของทุกครอบครัวในหมู่บ้าน ในบางท้องถิ่นอาจเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น

ความเชื่อถือ ศรัทธา เรื่องผีบรรพชน หรือ “ผีปู่ย่าตายาย” ของชาวอีสาน ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณีทุกท้องถิ่น โดยกำหนดเลือกพื้นที่ที่อยู่อาศัยของผีปู่ตา ต้องให้พื้นที่เป็นเนินสูง โนน โลก หรือ ดอน ซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง มีสภาพป่าไม้หนา ทึบ ร่มครึ้ม มีสัตว์ป่าชุมชนหลากหลายพันธุ์ มีบรรยากาศน่าสะพรึงกลัว ทั้งเสียงร้องของสัตว์ประสาธน์กับเสียงเสียดสีของต้นไม้เครือเถา ทำให้อาณาเขต “ปู่ตา” “คอนปู่ตา” หรือ “คงปู่ตา” ขลังและศักดิ์สิทธิ์ เรือน โรง หอ หรือศาล ที่ต้องสร้างไว้เป็นที่พำนักอาศัยของปู่ตาบางที่เรียกว่า “หอปู่ตา” “หอเจ้า” “หอเจ้าบ้าน” “ศาลปู่ตา” “ตูปตาปู่” หรือ “โองปู่ตา” นิยมสร้างกันเป็นสองลักษณะกล่าวคือ ใช้เสาหลักเพียงต้นเดียวเหมือนศาลพระภูมิทั่วไป แล้วสร้างเป็นเรือนยอดบนปลายเสา ใช้เสาสี่ต้น แล้วสร้างโรง เรือน หรือศาลให้มีขนาดเล็กหรือใหญ่ตามต้องการ โดยทั่วไปจะมีห้องโถงเพียงห้องเดียว และภายในห้องนั้นต้องให้มีบริเวณสำหรับเป็นที่วางสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นพร้อมทั้งวัสดุที่แกะสลักด้วยไม้หรือรูปปั้นตามที่เชื่อถือกันว่าเป็นสิ่งของที่ผีปู่ตาต้องการ เช่น เป็นรูปคน สัตว์ ข้ำทาส และบริวาร ไว้สำหรับให้ผีปู่ตาได้ใช้สอยไม่ขาดแคลน ส่วนด้านหน้าหน้าตูปหรือศาลมักจะสร้างให้มีชานยื่นออกมาสำหรับเป็นที่ตั้งหรือวางเครื่องบูชาและเครื่องเซ่นสังเวยได้ด้วย “เต่าจำ” เป็นบุคคลที่ได้รับหมายให้เป็นตัวแทนของ

ชุมชนเข้าติดต่อกับสื่อสารกับผีปู่ตา หรือรับบัญชาจากผีปู่ตามาแจ้งแก่ชุมชนตลอดจนมีภาระหน้าที่ในการดูแลบริเวณที่อยู่อาศัย หรือดำเนินกิจการด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ตา เฒ่าจ๋าจ้ออาจเรียกได้หลายชื่อแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น กระจ๋อ ชะจ๋อ ข้าวจ๋อ เฒ่าประจำ เจ้าจ๋อ หรือจ๋อ เป็นต้น นอกจากภารกิจดังกล่าว เฒ่าจ๋อายังต้องเอาใจใส่ดูแลป้องกันรักษาพื้นที่บริเวณป่า ต้นไม้ สัตว์ รวมไปถึงทรัพยากรผลิตผลจาก “คงปู่ตา” ให้อยู่ในสภาพปกติด้วย ถือว่าเป็นสมบัติของผีปู่ตาที่ผู้ใดจะล่วงละเมิดไม่ได้ หากมีความจำเป็นต้องการสิ่งใดภายในบริเวณ “คงปู่ตา” เช่น เห็ด แมลง ฟินไม้แห้ง ผัก พืชสมุนไพร เป็นต้น ต้องขออนุญาตผีปู่ตาเป็นส่วนตัวและผ่าน “เฒ่าจ๋อ” เสมอ มิฉะนั้นจะถูกผีปู่ตาลงโทษให้ผู้นั้นได้รับภัยพิบัติต่างๆ นานาจนอาจถึงแก่ชีวิตได้ โดยปกติแล้วเมื่อเฒ่าจ๋อถึงแก่กรรมลงจะต้องหาเฒ่าจ๋อคนใหม่มาทำหน้าที่แทนทันที โดยคัดเลือกจากบุคคลในหมู่บ้านที่มีความประพฤติดี บุคลิกน่าเลื่อมใส เป็นที่ยอมรับของชุมชน ในแต่ละชุมชนมักมีวิธีการเลือกเฒ่าจ๋อแตกต่างกัน บางชุมชนอาจเลือกเฒ่าจ๋อ โดยสืบทอดบุคคลในตระกูลนั้นๆ บางท้องถิ่นเลือกเฒ่าจ๋อ โดยสืบทอดบุคคลในตระกูลนั้นๆ บางท้องถิ่นเลือกเฒ่าจ๋อโดยทำพิธีอัญเชิญผีปู่ตาให้มาเข้าทรงผู้ใดคนหนึ่งซึ่งอยู่ในพิธีกรรมนั้นเพื่อให้ร่างทรงได้กำหนดเลือกผู้ที่จะสืบทอดตำแหน่ง “เฒ่าจ๋อ” ต่อไปไม่ว่าจะได้เฒ่าจ๋อมาโดยวิธีใดก็ตาม ถือได้ว่าเฒ่าจ๋อเป็นบุคคลที่ชุมชนมีความเคารพ ศรัทธา เชื่อถือ และท่านผู้ดาก็ยอมรับไว้วางใจเช่นกัน เฒ่าจ๋ออาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้ แต่โดยปกติแล้วมักจะเป็นชาย โดยปกติแล้วเกือบทุกชุมชนจะต้องมีพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา ปีละ 2 ครั้ง เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณโดยกำหนดเลี้ยงในวันพุธ เดือน 3 และ วันพุธ เดือน 6 บางท้องถิ่นอาจกำหนดเป็นเดือน 7 บ้าง เดือน 12 บ้าง หรือเดือนยี่เดือนเจียงบ้าง (เดือน 1 เดือน 2) ตามความเหมาะสมแก่พื้นถิ่น แต่นิยมเป็นวันพุธ การเลี้ยงแต่ละคราว เฒ่าจ๋อจะเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม กำหนดข้อมูล รายละเอียดซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะรับสืบทอดกันมาเป็นอย่างดี อาจแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละท้องถิ่นที่สำคัญจะต้องมีเหล้า (เหล้าโรง) และไก่เหมือนกันทุกครั้ง โดยเฉพาะพิธีเลี้ยงในวันพุธ เดือน 3 นั้น ทุกครัวเรือนจะต้องนำเหล้า และไก่มา แต่สำหรับในวันพุธเดือน 6 กำหนดให้มีเพียงไก่บ่าวและไก่สาวอย่างละตัว พร้อมทั้งเหล้าเท่านั้นด้วยเป็นพิธีเลี้ยงทายก่อนจะเข้าสู่ฤกษ์ปักดำ บางท้องถิ่นที่มีพิธีเลี้ยงในเดือนยี่นั้นจะมีข้าวเม่าเป็นหลัก เพราะถือว่าเป็นช่วงระยะเริ่มเก็บเกี่ยวได้ผลผลิตข้าวดี เครื่องเช่นสังเวย สักกระระ นอกจากเหล้าและไก่ แล้วยังต้องมีดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวเหนียวปั้น เพราะถือว่าเป็นเครื่องเลี้ยงที่ขาดไม่ได้ ในบางหมู่บ้านทุกครัวเรือนจะต้องนำไปห้อยคา ไบกล้วย ไบมะพร้าวหรือไบบตาลอย่างใดอย่างหนึ่ง นับเท่าจำนวนสมาชิกและสัตว์เลี้ยงในแต่ละครัวเรือน มาผูกเป็นปมไปบูชาด้วย โดยไปห้อยคาหรือไบบไม้ชนิดที่นำไปนั้น แต่ละใบจะเป็นสัญลักษณ์แทนสมาชิกแต่ละรายและสัตว์เลี้ยงทุกตัวในชุมชนนั้น ในพิธีกรรมการเลี้ยง เฒ่าจ๋อจะเป็นผู้นำกล่าวแทนชาวบ้านในเนื้อหาสาระ ซึ่งขึ้นอยู่กับช่วงฤดูกาลว่าต้องการเช่นไร เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงผีปู่ตาแล้ว เฒ่าจ๋อจะดำเนินการให้

แจกจ่ายแบ่งปันอาหารที่นำมากินร่วมกัน มีการร้องรำ รื่นเริง สนุกสนาน นับเป็นภูมิปัญญาในการ
 ผลึกกำลังร่วมแรงร่วมใจกันให้เกิดความสามัคคี เตรียมพร้อมที่จะดำเนินการในไร่นา หลังจากเสร็จ
 พิธีเลี้ยงในเดือนหกหรือเดือนเจ็ด และเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จที่ได้รับผลผลิตจากการ
 ร่วมแรงสามัคคีในการทำกิจกรรมอีกครั้งหนึ่ง ในพิธีเลี้ยงเดือนยี่และเดือนสาม ในพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่
 ตา มักจะมีการเสี่ยงทายด้วย โดยในพิธีกรรมเสี่ยงทายนั้น เฒ่าจ๋ามักจะกระทำในวันเลี้ยงผีปู่ตา วัน
 พุธเดือนหก หรือเดือนเจ็ด ต่อหน้าชุมชนอาจเสี่ยงทายคางไก่ เมื่อเสร็จการเสี่ยงทาย เฒ่าจ๋าจะเป็นผู้
 บอกกล่าวให้ชาวบ้านทราบว่า ในปีนั้นข้าวปลาอาหารจะเป็นอย่างไร อุดมสมบูรณ์ดีหรือไม่และไม่
 ว่าการเสี่ยงทายจะออกมาในลักษณะใด เฒ่าจ๋านำน้ำหอมที่บูชาปู่ตามาประพรมให้กับชาวบ้าน
 แสดงให้เห็นว่าปู่ตาได้ประทานความร่มเย็นมาให้แล้ว แม้จะทำนาไม่ได้ผล เนื่องจากเกิดความแห้ง
 แล้งหรือน้ำท่วมเกิดความเสียหาย ควรอดทน และจงยึดมั่นทำความดีต่อไป “บ๋า” เป็นวิธีการบน
 บานของชาวบ้าน ในการบนหรือบ๋านนี้ ผู้บนจะนำดอกไม้ธูปเทียนมาหาเฒ่าจ๋า ให้เป็นผู้กระทำพิธี
 กล่าวคำแทนตนเมื่อมาพบเฒ่าจ๋า เฒ่าจ๋าก็จะนำไปยังศาลปู่ตาแล้วกล่าวบนบานตามที่ผู้บนต้องการ
 การบนบานนี้มีหลายลักษณะ เมื่อบุตรหลานจะไปสอบเรียนต่อ การคัดเลือกทหาร หรือแม้แต่เจ็บ
 ไข้ได้ป่วย ก็นำดอกไม้ธูปเทียนไปบนบานบอกกล่าวด้วยวาจา และเครื่องบูชาว่าต้องการให้เป็น
 เช่นใด และถ้าเป็นไปได้ตามความต้องการใดจะถวายสิ่งนั้นสิ่งนี้ เช่น เหล้า ไก่ เป็นต้น หลังจากบน
 บานและได้สำเร็จสมตามความต้องการแล้ว ต้องแก้บนด้วย ในทำนองเดียวกันผู้แก้บนจะต้องไปหา
 เฒ่าจ๋าก็วาระหนึ่ง พร้อมปัจจัยในการแก้บน แต่ในพิธีกรรมแก้บนนั้นสิ่งที่ขาดไม่ได้คือเหล้าและ
 ไก่ เฒ่าจ๋าจะเป็นผู้ดำเนินการแก้บนให้เรียกว่า “การปลงบ๋า” ถ้ามิได้ปลงบ๋า ถือว่าผิดสัญญาที่ให้ไว้
 กับปู่ตา

ชาวบ้านเชื่อว่าหากใครไปบนไว้แล้วไม่ไปแก้จะทำให้คนนั้นหรือในครอบครัวนั้นต้องมีอันเป็นไป
 อาจจะมีอุบัติเหตุอย่างแรงหรือไม่ก็เจ็บไข้ได้ป่วยอย่างอื่น และเมื่อไปหาหมอหรือคนทรง หมอ
 หรือคนทรงจะบอกทันทีว่าผู้บนยังมีได้แก้บน ต้องทำพิธีแก้บนเสียก่อนจึงจะทำให้ผู้ป่วยนั้นหาย
 ลักษณะที่ยังไม่ได้แก้บนนี้ชาวบ้านเรียกว่า “บ๋าหลง” หมายถึง หลงลืมว่าตนเองเคยไปบนบานไว้
 ชาวบ้านติดต่อกับปู่ตาโดยตรงไม่ได้ เฒ่าจ๋าจะเป็นคนกลางเพียงผู้เดียวเท่านั้นที่จะสื่อสารระหว่างผี
 ปู่ตากับชาวบ้าน ในบางคราวอาจเกิดกรณีที่ชาวบ้านไปล่วงละเมิดปู่ตาโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม
 เช่น ไปตัดไม้ เก็บผลผลิตจากป่า หรือจับสัตว์ในเขตบริเวณดอนปู่ตา ปู่ตาก็จะโกรธและบันดาล
 ให้บุคคลนั้นมีอันเป็นไป เช่น ประกอบการงานไร้ผล เจ็บป่วย เป็นต้น ปู่ตาก็จะบอกผ่านเฒ่าจ๋าว่า
 บุคคลเหล่านั้นทำสิ่งใด ซึ่งต้องมีการสังเวทเช่นไหว้เพื่อขอสมาคือปู่ตา อาการที่เป็นไปนั้นจะหายได้

4. ประเพณี (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

4.1 ความหมายของประเพณี

พระยาอนุমানราชชน ได้ให้ความหมายของคำว่า ประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติก่อนนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี

ประเพณี คือ ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม สิ่งใดก็ตามเมื่อประพฤติซ้ำๆ กันอยู่บ่อยๆ จนเป็นความเคยชินก็เกิดเป็นนิสัยขึ้น ความประพฤติเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่า ประเพณีหรือนิสัยสังคม (นิพนธ์ สุขสวัสดิ์,2542 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยอมรับถือประพฤติปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน,2525 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

ประเพณี คือ ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบแบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา (สมชัย ใจดี และ ชรรยง ศรีวิริยาภรณ์,2528 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

ประเพณี หมายถึง ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม ซึ่งเรียกว่า เคนนิยม หรือ พหุนิยม เช่น การแต่งงาน การเกิด การตาย การทำบุญ การรื่นเริง การแต่งกาย เป็นต้น หรือ ประเพณีที่เรานำของชาติอื่นมาปรับปรุงให้เข้ากับความเป็นอยู่ของเรา เพื่อความเหมาะสมกับกาลสมัย ซึ่งเรียกว่า สัมพันธนิยม เรื่องของประเพณีนั้น บางอย่างต้องคงรักษาไว้ บางอย่างต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย บางอย่างต้องถือเป็นแบบสากล (จรัญ พรหมอยู่,2523 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

ประเพณี หมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทักษะคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ตลอดจนจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ สิ่งปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่าง ความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน (สุพัตรา สุภาพ ,2525 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

ประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่สังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าใครฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม หรือถึงกับเลิกคบหาสมาคมด้วย ลักษณะ

ประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีที่ผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะในท้องถิ่น แต่ย่อมมีจุดประสงค์และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อยที่เสริมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น ประเพณีไทยมักมีพิธีกรรมทางศาสนาสัมพันธ์อยู่ด้วย (เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย,2525 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ ,2536)

ประเพณี (Tradition) เป็นวิธีคิด ความรู้สึก หรือการกระทำสิ่งต่างๆ ที่ตกทอดกันมาหรือสร้างขึ้นในกลุ่มคนและมีการถ่ายทอดสืบต่อกันไป โดยไม่มีการเขียนกำหนดไว้ (Webster's Third New International Dictionary,2422 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

ประเพณีของคนในกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดจึงมีลักษณะเฉพาะของคนในกลุ่มนั้น ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งต่อเนื่องกัน คนในสังคมนั้นจะกระทำเหมือนกัน ทำร่วมกันจนกลายเป็นมรดกทางสังคมที่คนเหล่านั้นถือว่าถูกต้องและดีงามแล้ว แต่เป็นความถูกต้องและดีงามของคนในกลุ่มนั้นเท่านั้น เพราะบางทีประเพณีบางอย่างของคนกลุ่มหนึ่ง อาจเป็นสิ่งที่น่ากลัว หรือถือว่าทารุณโหดร้ายของคนทั่วไป เช่น ประเพณีสตีของคนอินเดียบางกลุ่มที่ทำให้ภรรยาต้องกระโดดเข้าไปในกองไฟที่ใช้เผาศพสามีเพื่อให้ภรรยาได้ตามไปรับใช้สามีในเมืองผี เป็นการแสดงความรักต่อสามีที่ผู้ทำบางคนอาจไม่สมัครใจ เป็นต้น

4.2 ประเภทของประเพณี มี 3 ประเภท

4.2.1 จารีตประเพณี หรือ กฎศีลธรรม (Mores) หมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง เป็นเรื่องของความผิดถูก มีเรื่องของศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วย ดังนั้น สมาชิกในสังคมต้องทำ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกดำเนิน หรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคม เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อทานแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู

จารีต (Mores) เป็นประเพณีหรือวิถีประชา ที่กำหนดไว้อย่างแน่นอนของบุคคลที่ยึดเหนี่ยวสมาชิกทุกคนไว้อย่างมีคุณธรรม จารีตมีความจำเป็นต่อสวัสดิภาพและการอนุรักษ์ลักษณะของกลุ่มคนไว้ (Ibid,1470 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

จารีต คือ ปทัสถาน หรือบรรทัดฐาน (Norms) ของพฤติกรรมที่บังคับไว้ ซึ่งมีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของกลุ่มรวมทั้งพฤติกรรมที่ต้องห้ามซึ่งถือว่าเป็นผิดไม่ได้ เพราะจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง เนื่องจากกลุ่มถือว่าเป็นเรื่องที่มีความหมายทางอารมณ์ และความรู้สึกของกลุ่มชนนั้น (Mavis Hiltunen Biesang and John Biesanz,1978 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรมของแต่ละสังคมย่อมไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยม (Value) ที่ยึดถือต่างกัน การนำเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับของคนอื่น แล้วตัดสินว่าดีหรือเลวกว่าของตนย่อมเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง เพราะสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนจนถึงความเชื่อของแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันไป

4.2.2 ขนบประเพณี (Institution) หรือสถาบัน หมายถึงระเบียบแบบแผนที่ตั้งสังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น สถาบันโรงเรียน มีโรงเรียน มีผู้สอน มีผู้เรียน และเจ้าหน้าที่อื่นๆ มีระเบียบเกี่ยวกับการสมัคร การเข้าเรียน การสอบไล่ ฯลฯ สถาบันศาสนา มีวัด มีภิกษุสามเณร มีเจ้าอาวาส มีสำนักเรียน มีไวยาวัจกร มีพิธีทางศาสนา เป็นต้น

ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้จักกันโดยทั่วไปโดยไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่า หรือจากตัวอย่างที่ผู้ใหญ่ หรือบุคคลในสังคมปฏิบัติ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การตาย ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต หรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษสารท การทำบุญเลี้ยงพระ การขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ

สถาบัน หรือขนบประเพณี (Institution) คือ กลุ่มของปทัสถานที่รวบรวม และจัดตั้งขึ้นสำหรับการดำเนินงานสนองต่อความต้องการ และกิจกรรมของกลุ่มสังคม

ขนบประเพณี คือ กลุ่มที่แน่นอนของค่านิยม ปทัสถาน สถานภาพ และบทบาทต่างๆ ที่คนในสังคมสนับสนุนให้มีอยู่ (John E. Conklin, 1984 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

ขนบประเพณี คือ รูปแบบหนึ่งที่เด่นชัดของค่านิยม และกิจกรรมที่ใช้เป็นศูนย์กลางของความต้องการที่สำคัญของมนุษย์ (Theodore Caplow, 1975 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, 2536)

4.2.3 ธรรมเนียมประเพณี (Convention) หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมาสามัญที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี หรือมีความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันโดยทั่วไปจนเกิดความเคยชิน และไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีมานานละใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่วนมากเป็นมารยาทในด้านต่างๆ เช่น การแต่งกาย การพูด การรับประทานอาหาร การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น ฯลฯ

ธรรมเนียมประเพณี (Convention) เป็นข้อตกลงระหว่างบุคคลกับกลุ่มหรือพรรค ข้อตกลงหรือการตัดสินใจเกี่ยวกับมโนทัศน์พื้นฐาน หรือหลักการที่ยอมรับกันโดยสมัครใจ แต่ต้องไม่ขัดแย้งกัน

ธรรมเนียมประเพณี เป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำแม้มีผู้ฝ่าฝืน หรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ แต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ

4.3 ความเป็นมาของประเพณี

ประเพณีเกิดจากสภาพสังคม ธรรมชาติ ทัศนคติ เอกลักษณะ ค่านิยม และความเชื่อของคนในสังคมต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุต่างๆ ฉะนั้นเมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติขึ้น มนุษย์จึงต้องอ่อนน้อมร้องขอในสิ่งที่ตนคิดว่าจะช่วยได้พอภัยนั้นผ่านพ้นไปแล้ว มนุษย์ก็แสดงความรู้คุณต่อสิ่งนั้นๆ ด้วยการทำพิธีบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนตามความเชื่อ ความรู้ของตน เมื่อความประพฤตินั้นคนส่วนรวมในสังคมถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และทำจนเป็นพิมพ์เดียวกัน สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีของสังคมนั้นๆ

ในเรื่องของประเพณีได้มีการยกตัวอย่างประเพณี 1 เรื่อง ดังนี้

4.3 ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า เดือน 9 (สีมา อรุณรักษ์, 2550)

สมัยบ้านเมืองยังไม่เจริญรุ่งเรือง คนโบราณมักอยู่เป็นชุมชน (ตระกูลเดียวกัน) ถ้าหากว่าผู้ที่เป็นคนมาตั้งบ้านอยู่เป็นคนแรก แล้วก็มาแพร่ขยายหมู่ญาติตระกูลให้กว้างขวางขึ้น ถ้าหากคนนี้ล้มตายจากไปไม่ว่านานแค่ไหนหลายชั่วคนแล้วก็ตาม ท่านเหล่านี้ได้ทำประโยชน์ให้ลูกหลานที่เกิดมาภายหลังมักได้รับบอกเล่าสืบต่อกันมานั้นเป็นตระกูลของพวกญาติเราคือพี่น้องกัน และยังมีหอที่บ้านนั้นเป็น ผี ปู่ ย่า และถือว่าผู้ตายไปแล้วยังมีวิญญาณและที่ได้ไปเกิดเป็นเทวดาหรือเทวาไปแล้วก็มีที่เหลื่อหลงเป็นคนวิสัย กลายเป็นสัมภเวสีคอยรับส่วนบุญอยู่ก็มีคนโบราณยังจดจำเรื่องนี้อยู่ในจิตใจว่าท่านเหล่านี้ยังมีบุญคุณแก่ตนมาก่อน เมื่อคิดได้เช่นนั้นนั้นก็จึงได้ทำที่สักการบูชาจึงพากันทำที่อยู่อาศัยให้ ปู่ ย่ามีเสื่อ หมอน น้ำดื่ม (คนโท) ขันหมาก กระจอน แจกันดอกไม้ รูป เทียน ไม้บูชา การสร้างคูบ ผีปู่ย่านั้นนิยม สร้างกันตามที่ดินตระกูล เรียกว่า เรือนแก้ว หรือเรียกว่า แก้วผี สร้างเป็นคูบใหญ่บ้างเล็กบ้าง บ้างตระกูลทำใหญ่โตเพราะญาติมากเวลาเลี้ยงจะมากันหลาย การทำเช่นนี้เป็นจารีตประเพณีอันหนึ่งของคนโบราณ การทำบุญทำทานหาญาติชาวพุทธเราก็ทำกันอยู่เสมอ แต่ถ้าถึงประเพณีเลี้ยงผี ปู่ ย่า มาถึงก็จะทำกันอีกแต่ทุกวันนี้จะมีน้อยลงเพราะสภาพของโลกบ้านเมืองเปลี่ยนไปสิ่งที่นับถือกันศีกคำบรรพท์ก็ละทิ้งไปเพราะไม่มีใครสนใจก็หายไปบ้างมีอยู่บ้าง ส่วนมากอำเภอ ตำบลรอบนอกยังมีผีปู่ย่ากันอยู่ ความจริงคนโบราณท่านถือกันก็ไม่มีอะไรเสียหาย จะถือว่ามกายก็จริงอยู่ แต่ถ้าถือกันจริงจ้องอย่างถูกต้อง ก็มีผลคืออยู่ไม่น้อยโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวสมัยโบราณพ่อแม่ต้องกำชับกำชาอย่าให้ผิดผีและเที่ยวไปไหนคนเดียวไม่ได้ หนุ่มสาวจะจับมือถือแขนกันไม่ได้ ถ้าจับต้องผิดผีถ้ามีใครเห็นจะถูกปรับไหม ให้เลี้ยงผี ถ้าเลี้ยงเหล่าเลี้ยงไถ่ดี นี้เลี้ยงหมู่เป็นตัวผู้ใดทำเช่นนี้ก็จะถูกนิทาเอาว่าเป็นคนไม่ดีผู้หญิงก็เสียหายเป็นคนไม่มีคำรู้ไปถึงไหนคนเขาก็ว่า

เป็นผู้หญิงใจทรามเป็นที่อับอายขายหน้า ฉะนั้นคนโบราณเขาจึงต้องระมัดระวังในเรื่องนี้มากจะไม่
แต่ต้องกันเลย เวลาผู้ประพศิไม่ชอบผีมักจะซ้ำเติมกับผู้ที่เจ็บป่วยในเครือญาติ

การเลี้ยงผี ปู่ ย่า แล้วแต่จะตกลงกันว่าปีนี้จะเลี้ยงไก่หรือเลี้ยงหมู ถ้าเลี้ยงไก่อ็นำมาคนละ
ตัว ถ้าเลี้ยงหมูก็เก็บเงินกันนำมาสังเวท พอได้กำหนดก็จะเอามาเลี้ยงกันเป็นการรวมญาติเป็นปี ๆ
ให้ลูกหลานได้รู้จักกันสืบต่อไป

5. พิธีกรรม (Ritual) (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

ความหมายของพิธีกรรม พิธี หมายถึง งานที่จัดขึ้นตามลัทธิเพื่อความขลัง เป็นแบบอย่าง
ธรรมเนียมหรือการกำหนด กรรม หมายถึง การกระทำ การงาน หรือกิจ พิธีกรรม หมายถึง การบูชา
(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน,2525 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

พิธีกรรม คือ วิธีการชนิดหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมาย การที่เราจะได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ หรือ
พิธีกรรมเป็นสัญลักษณ์ที่คนในสังคมสมมุติขึ้นให้เป็นสิ่ง หรือวิธีการที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จ
ในสิ่งที่ตั้งความหวังไว้ (เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา,2523 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์
,2536)

พิธีกรรม เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์ หรือธรรมเนียมประเพณี
ให้กระทำ และเพื่อให้มีความขลัง สังคมแบบดั้งเดิมจึงมักถือว่าพิธีกรรมถ้าทำอย่างถูกต้อง เครื่องครัด
ก็จะเป็นที่พอใจของเทพเจ้า ถ้าทำผิดพลาด หรือไม่ทำเบื่องบนก็จะลงโทษ พิธีกรรมในสังคม
ปัจจุบันมักถือเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา หรือสังคมและโอกาสงานสังคมอย่าง
รูปเป็นแบบ พิธีทั้งหลาย พิธีกรรมกระทำในเวลารับสมาชิกใหม่ หรือแนะนำสมาชิก หรือในเวลา
รับตำแหน่ง และพิธีกรรมอาจปรากฏในรูปลักษณะของการเดินรำทำเพลง การเลี้ยง การสังเวท ฯลฯ
ส่วนประกอบของพิธีกรรมอาจมีทั้งการสวด การขับร้อง กิริยา ท่าทาง ลูก น้ ง์ เดินเหิน การแห่แหน
พร้อมอุปกรณ์เครื่องยศและสัญลักษณ์ต่างๆ (พจนานุกรมสังคมวิทยา,2525 อ้างถึงใน สมปราชญ์
อัมมะพันธ์,2536)

พิธีกรรม (Ritual) คือ การกระทำที่เป็นประเพณี ซึ่งมีรูปแบบเฉพาะสำหรับใช้แสดง
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่นับถือกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (John E. Conklin,1984 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัม
มะพันธ์,2536)

พิธีกรรม คือ การกระทำที่เป็นสัญลักษณ์ มีพิธีการและจังหวะซึ่งใช้ซ้ำแล้วซ้ำอีกในโอกาส
ที่มีพิธีเฉลิมฉลอง(Mavis Hiltunen Biesang and John Biesanz,1978 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัม
มะพันธ์,2536)

พิธีกรรม คือ รูปแบบของพฤติกรรมที่สร้างขึ้น เพื่อแสดงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นวิธีการสำหรับชุมชนสมาชิกผู้นับถือของศาสนาต่างๆ (เสถียรโกเศศ,2508 อ้างถึงใน สมปราชญ์ อัมมะพันธ์,2536)

พิธีกรรม เป็นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามค่านิยม ทศนคติ ความคิด และความเชื่อ โดยเข้าใจว่าการกระทำอย่างนั้นย่อมมีผลตอบสนอง ทำให้คนได้รับประโยชน์ตามที่คาดหวังเอาไว้ ทำแล้วมีผลทำให้จิตใจเบิกบาน เป็นสุขที่เรียกว่า ได้บุญได้กุศล ในการทำบุญตักบาตรแด่พระภิกษุสงฆ์ ขณะตักบาตรในใจของคนส่วนมากมักถืออริยฐานต่าง ๆ นานา เช่น เกิดชาติหน้าของอย่าได้ออดอยาก อย่ารู้ยากรู้จน ขอให้มั่งมีเงินทอง ขอให้ผิวขาวเหมือนข้าวที่ตัก ฯลฯ ความจริงจะเป็นอันใด ย่อมไม่สามารถพิสูจน์กันได้ แต่ผู้ตักบาตรมักเชื่อว่า ถ้าเกิดชาติหน้าจริงตนย่อมได้รับผลตามที่จิตอธิษฐานไว้อย่างแน่นอน หลังการตักบาตรแล้วจึงทำให้จิตใจสบาย และเป็นสุข พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่เราสมมุติขึ้นเพื่อให้เกิดความสบายใจแก่ตัวเราเอง

พิธีกรรมต่างๆ ที่เราปฏิบัติกันอยู่ทั้งในอดีต ตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ในระยะแรกไม่เกี่ยวกับศาสนา แต่เมื่อเกิดมีศาสนาขึ้น จึงมีผู้นำเอาพิธีกรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนา อาจเพื่อให้เกิดความศรัทธา ฯลฯ ศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ ส่วนมากเป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งชาวไทยนับถือมาก่อน ต่อมาเมื่อชาวไทยยอมรับนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์จึงเข้ามาปะปนในพุทธศาสนา โดยถือว่าพิธีกรรมใดทำแล้วไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ทำแล้วช่วยให้เกิดความสุขความสบายใจก็ย่อมทำได้ ไม่มีอะไรขัดข้อง

โดยได้มีการยกตัวอย่างของพิธีกรรม 2 เรื่อง ดังนี้

5.1 พิธีกรรมเลี้ยงปีในอำเภอวังสะพุง (สุริยา บรรพลา,2545)

พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง คือพิธีกรรมที่จัดขึ้นในเดือนหก ก่อนฤดูทำนาโดยจะจัดขึ้นในช่วงแรกของเดือนหกในระหว่างขึ้น 1 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ นับว่าเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่เพราะเป็นที่รวมประชาชนในหมู่บ้านเป็นการตอบสนองความเชื่อเรื่องการคุ้มครองของผีบรรพบุรุษให้ลูกหลานและชาวบ้านอยู่ดีกินดี ดังมีคำกล่าวที่ว่า “เลี้ยงผีผู้เฒ่าก่อนตกกล้าดำนา” ลูกหลานจึงจัดพิธีเลี้ยงปีขึ้นเป็นแบบแผนทางพฤติกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกปีมีกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องกับพิธีเลี้ยงปี ผู้ประกอบพิธีกรรมจะมีข้อควรปฏิบัติ (ชะล่า) อันเป็นแบบแผนการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่ชาวบ้าน หรือปทัสถานทางสังคม ในสมันโบราณที่การคมนาคมไม่สะดวกถึงวันจัดพิธีกรรมเลี้ยงปี ชาวบ้านทุกคนต้องเคร่งครัดต่อตนเอง และพิธีกรรมเลี้ยงปี ดังกล่าวมีข้อห้ามว่า “คนในห้ามออกคนนอกห้ามเข้า” ยกเว้นลูกหลานที่ไปทำงานและแต่งงานถิ่นอื่น นับเป็นแนวทางปฏิบัติที่ได้รับยกย่องว่าดีของผู้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีนั้นมีบทบาทในฐานะเป็นบุคคลที่ประพฤดีดีเป็นแบบอย่าง ชาวบ้านทุกคนจึงให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมเลี้ยงปี พิธีกรรมเลี้ยงปีที่จัด

ขึ้นนี้เพื่อเป็นกลไกควบคุมความประพฤติและจัดระเบียบของสังคมชาวอำเภอวังสะพุงที่สืบทอดผ่านพิธีกรรมเลี้ยงปี ซึ่งทำหน้าที่ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกในสังคม

พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง จึงเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคมอย่างแท้จริงที่ถ่ายทอดและถ่ายทอดความคิดอันได้แก่ จริยธรรม ประเพณี เพราะคนมาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงปี มีการนับถือผีบรรพบุรุษตัวเดียวกัน ย่อมมีความคิดอันมีพื้นฐานที่แสดงความเป็นเอกภาพทางความรู้สึกและอารมณ์ที่ผลักดันให้ชาวบ้านมีมาตรฐานการปฏิบัติตนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง จึงเป็นตรรกะ หรือความคิดที่สะท้อนความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคมและวัฒนธรรมอำเภอวังสะพุง สาระสำคัญของการจัดพิธีกรรมเลี้ยงปีเน้นเรื่องขวัญและกำลังใจเพราะเป็นเสมือนอาหาร และยา สำหรับจิตใจและอารมณ์ ของชาวอำเภอวังสะพุงเนื่องจากมีความเชื่อเรื่องจิตกับกายเป็นของคู่กัน พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง จึงมีการใช้วัสดุสิ่งของที่ปรากฏในสัญลักษณ์ต่าง ๆ ตามอุปกรณ์ที่กำหนดใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงปีรวมทั้งกริยาท่าทาง และถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสารของผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีซึ่งผู้ศึกษาต้องตีความหมายจากบริบทที่ปรากฏในพิธีกรรมเลี้ยงปี

5.2 การเล่นผิชนน้ำ (สุริยา บรรพลา,2546)

พิธีกรรม คือ กรรมวิธีที่แสดงความรักความสามัคคี ความภาคภูมิใจ และสะท้อนความผูกพันของคนในท้องถิ่น พิธีกรรมจึงถือได้ว่า คือแบบแผนทางประเพณีที่เกี่ยวข้องระหว่างชาวบ้านเข้าด้วยกัน ให้เป็นปึกแผ่นทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะพิธีกรรมทำหน้าที่สร้างความรู้สึกร่วมกันที่เป็นแบบแผนที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่น ตรรกะหรือวิถีคิดที่ปรากฏเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในรหัสของพิธีกรรม จึงล้วนแต่เป็นไปเพื่อหน้าที่เพื่อให้เชื่อมโยงระหว่างคนกับสิ่งที่มีอำนาจสูงสุดเหนือธรรมชาติ และพิธีกรรมยังเชื่อมโยงตัวบุคคลให้ปรับตัวเข้าหากัน โดยมีการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันเป็นสิ่งยึดมั่นที่จำเป็นต่อการพึ่งพาอาศัยกัน ลดความขัดแย้งในสังคม และรักษาความสมดุลของสังคมไว้ เพราะการได้พบปะสังสรรค์ของชาวบ้านในพิธีกรรมได้ร่วมกันปรึกษาหาแนวทางการดำเนินชีวิตและปทัสถานทางสังคมจนเป็นระบบความเชื่อที่ถ่ายทอดกันมาเพราะวันจัดพิธีกรรมเป็นวันรวมชาวบ้านทั้งหมด และได้พบปะและแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกันคือการสืบทอดคุณธรรมของคนในหมู่บ้าน

สถานบันผีปู่ตาเป็นสถานบันกลางของสังคมจนเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ สามารถขจัดทุกข์ร้อนในสังคมไม่ให้สังคมเกิดยุคเข็ญทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ปู่ตานั้น มีส่วนให้ชาวบ้านวางใจต่อเภทภัยที่จะบังเกิดแก่ส่วนรวมและส่วนบุคคลไม่เพียงแต่เท่านั้นการที่ชาวบ้านได้ร่วมกระทำพิธีกรรมจะได้อารมณ์ร่วมแรงกันเป็นการเสริมสร้าง

สามัคคีธรรมระหว่างบุคคลในหมู่บ้าน โดยปราศจากช่องว่างระหว่างคนรวย คนจน และน่าจะพิจารณาให้ชัดไปได้ว่าสถาบันผีปู่ตานี้ทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดประพฤติผิดประเพณีของสังคม โดยอาศัยอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติของเจ้าปู่ ซึ่งเป็นผลให้สังคมอยู่อย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน และไม่ประพฤติผิด ฮีตบ้านครองเมือง (จารีตประเพณี) อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคมอย่างแท้จริง

การเล่นผิงขนน้ำ บ้านนาข้าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นการละเล่นในพิธีกรรมเลี้ยงบ้านหรือเลี้ยงผีปู่ตาตามประเพณีความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษเพื่อแสดงความจงรักภักดีและตอบแทนบุญคุณที่ผีเจ้าปู่ให้ความคุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ผิงฟ้าตกต้องตามฤดูกาลทำให้อาชีพเกษตรกรรมมีผลผลิตดี การเล่นผิงขนน้ำของชาวบ้านนาข้าว เพื่อให้เจ้า

ปู่จรมานพชมเป็นพิธีการคารวะเจ้าปู่หรือเป็นการครอบครุโดยผ่านร่างทรง นางหนูดอก ม่องชา และนางจันดี คัมภูนขอ เจ้าปู่ชอบเรียกผิงขนน้ำบ้านนาข้าวว่าแมงนางาม แมงนางามเป็นทหารของเจ้าปู่เป็นผู้รักษาเจ้าปู่ เป็นความเชื่อสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ โดยผ่านร่างทรง การเล่นผิงขนน้ำบ้านนาข้าวจึงแสดงออกด้วยความสนุกสนาน เพื่อให้เจ้าปู่ชมและเชื่อว่าถ้าหากไม่เล่นผิงขนน้ำในปีใดฝนจะไม่ตกในปีนั้น ๆ แต่ถ้าหากปีใดผิงขนน้ำหรือแมงนางามมาเล่นให้เจ้าปู่ชมมีจำนวนมากฝนจะตกชุกตลอดทั้งปี

คุณค่าของการเล่นผิงขนน้ำของชาวบ้านนาข้าวคือการได้สืบทอดประเพณีการเล่นผิงขนน้ำที่ความสนุกสนานมีศักยภาพและการดำรงชีวิตเชื่อว่า การเล่นผิงขนน้ำจะทำให้ฝนตกได้ ทำนาปลูกข้าวไว้กินตลอดปี สำนักในการเล่นผิงขนน้ำนี้สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษว่าหากปีใดผีเจ้าปู่ไม่พอใจ เพราะการเล่นผิงขนน้ำมีจำนวนน้อยเกินไป ในปีนั้นการดำเนินชีวิตของชาวบ้านนาข้าว จะไม่เป็นปกติราบเรียบจะเกิดอาเพศ เช่น คนในหมู่บ้านไหลตาย เด็กจมน้ำตาย เป็นต้น

การละเล่นของชาวบ้านนาข้าว ตำบลนาข้าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย หมายถึงวัวควายที่ตายไปแล้ว (จากการเช่นสรวงก็ดีตายโดยธรรมชาติก็ดี) กลายเป็นทหารของเจ้าปู่จรมานพและเจ้าปู่ผ่านภิกพ เจ้าปู่จะเรียกหาแมงนางาม ร่วมพิธีเช่นสรวง และงานบุญประเพณีเดือนหก แห่บั้งไฟ คติเกี่ยวกับความและมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกันมากและมีความเชื่อว่า ควายคือบรรพบุรุษของคนไทย-ลาว ดังมีตำนานว่า คนเกิดจากซากความที่เป็นรูปน้ำเต้าที่เกิดมาจากจุมูกควาย ควายจึงเป็นสัตว์เลี้ยงที่ใกล้ชิดและมีบุญคุณต่อมนุษย์

6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สร้อยญา แสงลับ (2546) วิจัยเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพระยาศรีโทนของชุมชน ตำบลหนองบัว อำเภอกุเรือ จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนหนองบัวยังคงมีความเชื่อต่อเจ้าพ่อพระยาศรีโทนอย่างมั่นคงยึดถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และพร้อมใจประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อเป็นประจำทุกปี องค์ประกอบของพิธีกรรมแบ่งออกเป็น 3 ด้าน องค์ประกอบแรกคือองค์ประกอบด้านบุคคล องค์ประกอบที่สองคือองค์ประกอบด้านเวลาและสถานที่ ซึ่งจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อ 2 พิธีกรรมคือพิธีกรรมการเลี้ยงศาลเจ้าพ่อพระยาศรีโทนและพิธีกรรมการเชิญเจ้าบ้านเข้าเมือง องค์ประกอบสุดท้ายคือองค์ประกอบด้านวัสดุ ส่วนขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมจะดำเนินไปตามลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงบางส่วนของพิธีกรรมเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ชาวบ้านยังคงมีความเลื่อมใสและเชื่อมั่นเหมือนเดิมเพราะจากการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทุกปีเกิดผลในด้านดีต่อชุมชนตำบลหนองบัวและทำให้สังคมมีระเบียบก่อให้เกิดความสงบสุขของสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องศาลเจ้าพ่อพระยาศรีโทนกับวิถีชุมชนตำบลหนองบัว อำเภอกุเรือ จังหวัดเลย เป็นความเชื่อได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งได้ปลูกฝังอยู่ในจิตสำนึกจึงพร้อมใจกันประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ทำให้เกิดความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ชัดเจน คือด้านสังคมที่ส่งผลให้สังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้สังคมสงบสุข ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม มีการปฏิบัติตามประเพณีของท้องถิ่น คล้ายคลึงกับท้องถิ่นอื่นในภาคอีสาน จะแตกต่างกันที่งานบุญพระเวส หรือบุญเดือนสี่ที่มีพิธีกรรมการเชิญเจ้าบ้านเข้าเมือง และจะต้องทำการบอกกล่าวแก่เจ้าพ่อทุกครั้งก่อนการประกอบประเพณีท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในการบนบานต่อเจ้าพ่อ โดยมีการบนบานสองอย่าง คือการบนบานปีต่อปีในพิธีกรรมการเลี้ยงศาลเจ้าพ่อในพิธีกรรมการเลี้ยงศาลในปีต่อไป และการบนบานเมื่อมีความเดือดร้อนจะบนบานและแก้บนที่หน้าบ้านกวนจ๋า

ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของชุมชน ทุกอาชีพมีความเชื่อต่อเจ้าพ่อพระยาศรีโทนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เชื่อว่าท่านช่วยคลบ้นดาลให้มีความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อมทั่วไปในบริเวณศาลเจ้าพระยาศรีโทน และสภาพแวดล้อมทั่วไปของตำบลหนองบัว เนื่องจากความเชื่อของชาวบ้านเชื่อว่าบริเวณดังกล่าวเป็นสถานที่หวงห้ามและเป็นเมืองเก่าของเจ้าพ่อพระยาศรีโทนจึงไม่กล้าที่จะเข้าไปบุกรุกทำให้สภาพป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าความเชื่อและพิธีกรรมเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ต้องการให้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนให้ลูกหลานมีความสามัคคีกัน มีพฤติกรรมที่ดีงาม และถูกต้อง ทำให้สังคมมีระเบียบ ร่วมใจกันรักษาประเพณีของท้องถิ่นและสามารถดูแลสภาพแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ เป็นป่าไม้ของชุมชนที่มีความสมดุลของระบบนิเวศน์ เป็นมรดกให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตต่อไป

สุริยา บรรพลา (2545) วิจัยเรื่อง พิธีกรรมเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้านที่ใช้เป็นพื้นที่ในการศึกษามีประวัติการก่อตั้งชุมชนมาเป็นเวลานาน มีขนบธรรมเนียม ประเพณีด้านความเชื่อ ความศรัทธาต่อการนับถือผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้น ดังปรากฏว่าเมื่อครบรอบวันเลี้ยงประจำปี ผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษ สมาชิกในแต่ละหมู่บ้านที่มีหน้าที่ต่าง ๆ ดำเนินการจัดเตรียมงานด้านสถานที่อุปกรณ์ เครื่องใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงปีอย่างพร้อมเพียงโดยมีความเชื่อเรื่องของผีเจ้านาย และผีบรรพบุรุษว่าจะช่วยคุ้มครองชีวิตให้ดำเนินไปอย่างปกติสุข

พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง จะจัดเลี้ยงในช่วงเดือนหก ก่อนฤดูทำนา พิธีกรรมเลี้ยงปีเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านถือปฏิบัติมาเป็นประจำทุกปี สันนิษฐานว่า ประเพณีนี้เกิดขึ้นมาก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามา พิธีเลี้ยงปีสะท้อนระบบความคิดของชาวบ้านที่มีต่อบรรพบุรุษว่าเมื่อตายไปแล้วจะยังคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุขเพื่อให้ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ชาวบ้านจึงจัดแต่งอาหารคาว อาหารหวาน น้ำ หมากพลู บุหรี่ สุรา เทียนและดอกไม้ เช่น สรวงและบูชาอ่อนวอนให้ผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษคลันดาลให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาล

องค์ประกอบของพิธีกรรมเลี้ยงปีของอำเภอวังสะพุง จากหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 หมู่บ้านส่วนที่เหมือนกันคือมีสถานที่จัดพิธีกรรมเลี้ยงปีเป็นลานกว้างมีศาลปี่อย่างน้อย 3-5 ศาล ชาวบ้านเรียกว่าดอนคุ้ม ดอนหอ หรือดงหอ ส่วนหอ โสภาร เรียกเฉพาะบ้านทรายขาว ผู้ประกอบพิธีกรรมประกอบด้วยชะง้า นางเทียม สมุน นางแตง ซึ่งแต่ละตำบลมีการสืบทอดทางสายตระกูลเครื่องใช้ในพิธีกรรมประกอบด้วยเครื่องสักการะได้แก่ พานบายศรี ชั้น 5 ชั้น 8 เครื่องเช่นไห้วที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนต้องนำมาประกอบพิธีกรรมสักคี่สิทธิ์เกี่ยวกับผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษประกอบด้วยกระติบข้าวเหนียว เหล้าขาว ปลาบ่าว – ปลาสาว หมากพลู บุหรี่ ข้าวต้ม และขวดน้ำ เครื่องเช่นไห้วที่ปรากฏมีเฉพาะแห่งได้แก่ บั้งแกลบ พบที่บ้าน โพนงามและบ้านปากปวน เมื่อครบ 3 ปี ต้องจัดเลี้ยงให้ใหญ่ พบว่าบ้านนาแว้วเลี้ยงด้วยควาย บ้าน โพนงามเลี้ยงด้วยหมู บ้านปากปวนเลี้ยงด้วยอันส่วนบ้านวังสะพุงจะเลี้ยงไก่ หมู ควาย สลับหมุนเวียนกันไปทุกปี และไม่มีข้อจำกัดในการนำอาหารคาว อาหารหวาน และผลไม้ ขึ้นตอนประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง สรุกลงโดยมี 3 ขั้นตอนคือ การเช่นสรวงบูชา การทำบุญกินเลี้ยง และการเล่นฟ้อนรำ

ความเชื่อเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเลี้ยงปีอำเภอวังสะพุง จากหมู่บ้านจากกลุ่มตัวอย่าง 5 หมู่บ้าน พบว่า ความเชื่อเรื่องผีที่ประจำอยู่บ้านคอนหอ หรือบ้านคอนคุ่มมีสองประเภทคือ หนึ่ง เรื่องผีเจ้านายพบว่าผีเจ้านายมีเฉพาะหมู่บ้านที่เก่าแก่และมีลูกหลายสืบทอดสายตระกูลเนื่องจากเคยตั้งบ้านเรือนเมื่อสมัยมีชีวิตอยู่ หมู่บ้านที่เคยมีเจ้านายระดับชั้นเจ้าฟ้า อันมีเชื้อสายจากราชวงศ์ ได้แก่ บ้านทรายขาว จึงมีผีเจ้านาย คือ เจ้าฟ้าร่ม (ฮ่อม) ชาว ซึ่งเป็นผู้นำทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้านชาวเมืองแต่โบราณ สองผีบรรพบุรุษที่ปรากฏพบจากหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่าง 5 หมู่บ้าน คือ บ้านทรายขาวมีผีบรรพบุรุษนามเจ้าราชวงศ์ มีเจ้าพ่ออุปฮาด บ้านนาวิ้ว มีเจ้าพ่อดิน บ้านโพนงาม มีเจ้าพ่อคำแหง บ้านปากปวน มีเจ้าพ่อราดทไซ บ้านวังสะพุง มีท้าวมหาเอ

ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเลี้ยงปีกับโครงสร้างทางสังคมพบว่า การสืบทอดตำแหน่งจะเจ้านางเทียม นางแตง สมุน มากรสืบทอดทางสายตระกูล โดยมอบหมายให้บุตร ธิดา คนที่เหมาะสมที่จะปฏิบัติหน้าที่แทนได้ก่อนสิ้นชีวิตก็จะมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติสืบทอดหรือจะพานบุตรชายร่วมพิธีกรรมแต่ขี้เล็ก ๆ โดยการเรียนรู้วิธีการและกระบวนการจัดพิธีกรรมเลี้ยงปีที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านนั้นว่ามีความเกี่ยวข้องกับบุคคลฝ่ายใดบ้าง เพื่อดำรงบทบาทหน้าที่ให้เกิดความสมบูรณ์ของพิธีกรรม จากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมเลี้ยงปีมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมระดับครอบครัว ระดับวงศ์ตระกูล ระดับหมู่บ้าน และระดับชุมชนเพราะความเชื่อเรื่องผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อชาวบ้านทำให้โครงสร้างทางสังคมมีเอกภาพทางการคิด ความขัดแย้งมีน้อยเนื่องจากนับถือผีตนเดียวกันจึงพบว่าระบบเครือญาติช่วยให้ชาวบ้านมีการประนีประนอมกันและพึ่งพาอาศัยกัน ส่งผลให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวอำเภอวังสะพุงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมีอัตลักษณ์เฉพาะตน

กรานต์จนาพร คำป้อน (2549) วิจัยเรื่อง พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ของชาวบ้านหนองตุม ตำบลหนองตุม อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ผลจากการศึกษาพบว่า มีการแบ่งพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ออกเป็น 7 ประเภท คือ พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์พอรับโชค พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ พิธีกรรมสวดธาตุ พิธีกรรมตัดเวรตัดกรรม พิธีกรรมฆ่าชวง พิธีกรรมสวดอุบาทว์ และพิธีกรรมส่งราหู

สำหรับองค์ประกอบในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ของชาวบ้านหนองตุม ตำบลหนองตุม อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ บุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม วัสดุอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมและวันเวลาในการประกอบพิธีกรรม และมีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมในการสะเดาะเคราะห์ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือขั้นเตรียมการ และขั้นดำเนินการ

ในด้านคติความเชื่อในพิธีสะเดาะเคราะห์ สามารถแบ่งการศึกษาได้เป็น 3 ด้าน คือ ความเชื่อในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ ซึ่งในการสะเดาะเคราะห์แต่ละประเภทจะมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป ความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ ซึ่งได้แก่ ความเชื่อเรื่องบูชาเครื่องเช่น ไห้ว ภาชนะใส่เครื่องบูชา และเครื่องเช่น ไห้ว ความเชื่อในขั้นตอนการสะเดาะเคราะห์ ซึ่งในการสะเดาะเคราะห์แต่ละประเภทจะมีเอกลักษณ์และแฝงไปด้วยคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับความเป็นสิริมงคลเป็นสำคัญ

ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ กับวิถีชีวิตของชาวบ้านหนองคู ตำบลหนองคู อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สามารถแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ด้านครอบครัว เมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครอบครัวมีเคราะห์จะต้องประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์ สมาชิกในครอบครัว ก็จะมีส่วนร่วมและหน้าที่ช่วยเหลือ หรือหาทางแก้ไขให้ดีขึ้นความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ ปกติหมอสะเดาะเคราะห์จะเป็นผู้มีคุณธรรม และเป็นที่น่าเชื่อถือของคนในหมู่บ้าน เมื่อต้องมีการประกอบพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์แล้วจะทำให้ต้องมีการเกี่ยวข้องกับผู้อื่นไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมในการซื้อขายหมุนเวียนของการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีแม้กระทั่งการจ่ายค่าค่าย หรือค่าแรงผู้มาร่วมงาน ความสัมพันธ์ด้านสถาบันศาสนาหมอสะเดาะเคราะห์มักจะเป็นผู้ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว เวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีมักจะเป็นพุทธมนต์ และนอกจากจะเป็นหมอสะเดาะเคราะห์แล้ว ยังต้องทำหน้าที่มัทนายกประจำวัดไปด้วย แสดงให้เห็นถึงความเคารพของชาวบ้านที่มีต่อหมอสะเดาะเคราะห์ และบทบาทของหมอสะเดาะเคราะห์ที่มีต่อสถาบันศาสนา

มัลลิกา จันทรา (2549) วิจัยเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมผีฟ้าของบ้านสว่างดอนคู ตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ผลจากการศึกษาพบว่า การประกอบพิธีกรรมการรำผีฟ้าได้ปรากฏมีมานานแล้วที่บ้านสว่างดอนคู ในการประกอบพิธีกรรมนั้น มีองค์ประกอบ คือ เครื่องคายรักษา บุคลากรผู้ประกอบพิธีกรรม การแต่งกาย เครื่องดนตรี กลอนลำ และการฟ้อนรำ สำหรับพิธีรักษาก็มี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียม ได้แก่ การจัดเตรียมสถานที่ เครื่องคาย ผู้เข้ารับการรักษา ฯลฯ ขั้นตอนประกอบพิธีกรรมเป็นขั้นของการรักษา ได้แก่ การลำอัญเชิญผีฟ้า การรำส่งหาสาเหตุ และการลำเรียกขวัญ และขั้นหลังพิธีกรรม จะเป็นการอบรมสั่งสอนคนป่วยให้ปฏิบัติตามธรรมเนียมของผีฟ้า หรือให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีและในช่วงเดือน 5 ที่บ้านสว่างดอนคู จะมีพิธีกรรมการเลี้ยงช่วงผีฟ้า โดยเป็นการชุมนุมของกลุ่มผู้นับถือผีฟ้า อันเป็นการเฉลิมฉลองและตอบแทนบุญคุณต่อผีฟ้าที่ให้ความคุ้มครองรักษาแก่ตน

พิธีกรรมลำผีฟ้ามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านสว่างดอนคู โดยบทบาททางตรงคือทางด้านสังคม ซึ่งการรักษาการเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกิดจากการกระทำของผี หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีผลต่อความเสื่อมของจิตใจของชาวบ้าน โดยโรคบางอย่างการรักษาด้วยแพทย์แผน

ปัจจุบันก็มีอาจารย์ได้ ซึ่งการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันจะเน้นการรักษาที่ตัวผู้ป่วยอย่างเดียว โดยมีได้คำนึงถึงผลทางจิตใจ ดังนั้นเมื่อรักษาอาการเจ็บป่วยไม่หายอันเกิดจากจิตใจเสื่อมโทรม ผู้ป่วยจำนวนหนึ่งจึงต้องการเครื่องยึดเหนี่ยวหรือสิ่งที่เป็นที่พึ่งทางจิตใจในการช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยและเชื่อว่าพิธีกรรมการล่าผีฟ้า ซึ่งเป็นที่พึ่งทางจิตใจจะช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยให้หายไป และ บทบาททางด้านวัฒนธรรม คือ การช่วยเป็นตัวควบคุมสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานที่ดี ซึ่งบรรทัดฐานเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ได้แก่ การนำคติความเชื่อเกี่ยวกับผีมากำหนดและควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้านมิให้ประพฤติผิด หรือออกนอกจารีตของหมู่บ้าน ซึ่งการนำความเชื่อเกี่ยวกับผี เช่น ผีป่า ผีตาแสด ผีป่าภู มาช่วยกำหนดพฤติกรรมของผู้คนในหมู่บ้าน โดยห้ามละเมิดออกนอกจารีตที่ดี หากล่วงเกินหรือละเมิด อาจเกิดการเจ็บป่วย หรือมีอันเป็นไปอย่างอื่น ก็จะต้องมีการรักษาโดยการล่าผีฟ้า ซึ่งจากการควบคุมดังกล่าวจะทำให้สังคมหมู่บ้านเกิดความสงบสุขต่อไป

วิระพล ภูวนนท์ (2546) วิจัยเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลวงพ่อสองพี่น้อง บ้านหนองเจียด ตำบลหนองเจียด อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ผลจากการศึกษาพบว่า เมื่อปีพุทธศักราช 2475 ได้มีคณะของพรานป่าได้ขุดพบพระพุทธรูป 2 องค์ มีขนาดเล็ก - ใหญ่ต่างกัน ที่เนินดินใกล้หมู่บ้านป่าคา ตำบลยางหล่อ อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เมื่อ พ.ศ. 2476 ชาวพุทธจากบ้านหนองเจียด ตำบลหนองเจียด อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น นำโดยพระอาจารย์พร เสียงหวาน ได้ไปขออนุญาตมาประดิษฐานไว้ที่วัดศิลาลำไจด์ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2502 ประชาชนได้สร้างวัดใหม่สามัคคีขึ้น และในปี พ.ศ. 2522 ได้มีการก่อสร้างพระธาตุทรงสี่เหลี่ยมขึ้นที่วัดใหม่สามัคคีเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหลวงพ่อสองพี่น้อง

ในด้านความเชื่อและความศรัทธาพบว่า ชาวตำบลหนองเจียดและประชาชนในเขตใกล้เคียงได้มีความเชื่อ และความศรัทธาในองค์พระพุทธรูปหลวงพ่อสองพี่น้องมากเกี่ยวกับแรงบันดาลใจให้สำเร็จดังความปรารถนาของผู้มานับให้ประสบผลสำเร็จในเรื่องของลาภยศ การศึกษาคติความ และความสุขในครอบครัว เป็นต้น

ด้านพิธีกรรมพบว่า พิธีกรรมที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลวงพ่อสองพี่น้องคือ พิธีอัญเชิญลงมาจากยอดพระธาตุ พิธีบูชาบวงสรวง พิธีสงฆ์ พิธีแห่ไปตามหมู่บ้าน พิธีอัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้บนยอดพระธาตุ ตลอดจนพิธีบนบานและพิธีแก้บน เป็นต้น

ทิพวัลย์ สุวรรณสนธิ์ (2549) คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรมของศาลเจ้าพ่อศรีสงคราม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของศาลเจ้าพ่อศรีสงคราม พบว่าความเป็นมาของเจ้าพ่อศรีสงครามน่าจะหมายถึง เจ้าเมืองเลยที่เคยปกครองเมืองเลย 3 องค์คือ เจ้าพ่อศรีสงคราม (ท้าวคำแสน) เจ้าเมืองคนแรกของจังหวัดเลย ปกครองเมืองเลย ช่วง พ.ศ. 2396-พ.ศ.2416

หรือหลวงศรีสงคราม (ท้าวคำแหง) และพระศรีสงคราม (มณี เหมภา) ปกครองเมืองเลยช่วง พ.ศ. 2446-พ.ศ.2450 ส่วนประเพณีพิธีกรรมการเลี้ยงศาลเจ้าพ่อศรีสงคราม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย จัดขึ้นในวันอาทิตย์แรกของเดือน6 ทุก ๆ ปี เพื่อเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษที่ทำสืบต่อกันมานานแล้ว และแสดงถึงความกตัญญูตเวที ความอุดมสมบูรณ์และความสามัคคีของชาวบ้าน และยังเป็นการรวมญาติ ช่วยกำชับความสัมพันธ์ของเครือญาติและความมีสัมมาคารวะ ความเคารพผู้อาวุโส ซึ่งผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะเป็นหลักในการอบรมสั่งสอน ดูแลลูกหลานให้ประพฤติตัวให้ถูกต้องตามวัฒนธรรมไทย

คุณค่าทางสังคมของศาลเจ้าพ่อศรีสงคราม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย 1. การจัดระเบียบของสังคม 2. ความเข้มแข็งในสังคม 3. ความศรัทธาของคนในสังคมต่อผู้อาวุโส 4. บทบาทของคนในสังคม เช่น บทบาทของพราหมณ์ บทบาทของผู้นำชุมชน และบทบาทผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ศาลเจ้าพ่อศรีสงครามมีคุณค่าต่อชาวตำบลวังสะพุงเป็นอย่างมาก ในด้านสังคมชาวบ้านได้ยึดถือเอาการประกอบพิธีกรรมต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับศาลเจ้าพ่อเป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ แบบแผน และแนวปฏิบัติของชาวบ้านร่วมกัน โดยมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องไว้อย่างชัดเจน แต่ละคนที่ทำหน้าที่ ต่างมีความรับผิดชอบภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากสังคมเป็นอย่างดี ทุกคนให้ความรัก นับถือ ศรัทธา เลื่อมใสและพร้อมปฏิบัติตาม ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและอยู่กันอย่างสันติสุข ด้านประวัติศาสตร์ ศาลเจ้าพ่อศรีสงคราม ที่ตำบลวังสะพุงปลูกสร้างขึ้นสองแห่งคือที่บ้านใหญ่ (บ้านซ่ง หมู่ 9 ปัจจุบัน) และบ้านศรีบุญเรือง (หมู่ 10 ปัจจุบัน) เมื่ออดีตที่ผ่านมาทั้งสองหมู่บ้านยังเป็นหมู่บ้านเดียวกันแต่การเดินทางไปมาหาสู่กันนั้นลำบาก ถนนหนทางไม่มี การคมนาคมไม่สะดวกต้องเดินเท้าไปมาอีกทั้งเมื่อฤดูน้ำมากทำให้น้ำกัดเซาะตลิ่งชาวบ้านจึงร่วมใจกันปลูกสร้างศาลขึ้นทั้งสองหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นที่พักทางจิตใจ ต่อมาความเจริญก้าวหน้าเข้ามาถึง ประชาชนเพิ่มมากขึ้น จึงแยกการปกครองออกเป็นสองหมู่บ้าน คุณค่าทางวัฒนธรรม ได้แก่ คุณค่าทางประเพณี เช่น ประเพณีบุญพระเวส หรือบุญเทศน์มหาชาติ บุญสงกรานต์ หรือบุญเดือนหก คุณค่าทางพิธีกรรม เช่น การเลี้ยงศาลเจ้าพ่อศรีสงคราม การบนบาน การบนบานต่อปี หมายถึง การบนที่มีระยะเวลา 1 ปี ซึ่งการบนบานลักษณะนี้จะกระทำพร้อมการเลี้ยงศาลประจำปีของหมู่บ้านและการบนบานเมื่อมีความเดือดร้อน หรือปกป้องคุ้มครองลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่น การบอกกล่าวที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ปรีดี นุชิต (2549) วิจัยเรื่อง พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมเลี้ยงบ้านศาลหลักเมืองพระวอพระตา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลจากการศึกษาพบว่า ความเป็นมาของศาลหลักเมืองพระวอพระตา เกิดขึ้นจากความเชื่อของชาวจังหวัดหนองบัวลำภู ในเรื่องคอนปู่ตาหรือปู่ตาอาฮัก เชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณของพระวอพระตา ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งเมือง

หนองบัวลำภู และได้กลายเป็นมเหศักดิ์หลักเมือง ชาวหนองบัวลำภูให้ความเคารพ และใช้เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ปกป้องคุ้มครองให้พ้นจากภัยอันตราย และกราบไหว้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อต่อศาลหลักเมือง ชาวจังหวัดหนองบัวลำภูมีความเชื่อ และความศรัทธาในพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด โดยมีความเชื่อว่าถ้าได้ทำพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพแล้วจะทำให้เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และเชื่อว่าจะทำให้ชาวหนองบัวลำภูประสบแต่ความสงบสุขร่มเย็น และการประกอบพิธีกรรม จะพบว่า มีองค์ประกอบของพิธีกรรม 4 ด้าน คือ 1.ด้านบุคคล แบ่งเป็นสองประเภทคือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และนางเทียม 2.ด้านเวลา เวลาที่ประกอบพิธีกรรม คือ ประมาณ 09.00 น. ถึงประมาณ 16.00 น. วันพุธแรกของเดือน 6 และสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม คือ บ้านห้วยเชียง หมู่ที่ 3 ตำบลลำภู อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู 3. ด้านวัสดุเครื่องบูชา ได้แก่ ข้าวบูชา รูปเทียน ดอกไม้ พานบายศรี หมากพลู แป้งน้ำอบน้ำหอม ข้าวตอก ดอกไม้ ใต้อะบูชา 4. ด้านเครื่องสังเวย ได้แก่ น้ำดื่ม เหล้าขาว ผลไม้ต่าง ๆ อาหารคาวหวาน หัวหมู ไข่ เป็ด พะโล้ ปลาช่อนแป๊ะชะ ข้าวเหนียว

ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวจังหวัดหนองบัวลำภู ในด้านเศรษฐกิจ ชาวหนองบัวมีความเชื่อว่า ใครได้มาเคารพและอธิษฐานขอต่อพระวอพระตาแล้วจะทำให้ประกอบธุรกิจเจริญก้าวหน้า ด้านสังคม การร่วมกันประกอบพิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน และขัดเกลาสังคม ทำให้ชาวจังหวัดหนองบัวลำภูมีความรักและสามัคคี ประพฤติแต่สิ่งดีงาม และสิ่งที่ถูกต้องทำให้สังคมมีระเบียบ นำมาซึ่งความสงบสุขในสังคม และ ด้านวัฒนธรรม เป็นการสืบทอดและอนุรักษ์พิธีกรรมการเลี้ยงบ้านศาลหลักเมืองพระวอพระตา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประจำจังหวัดคงอยู่สืบไป

บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแนวทางในการดำเนินการศึกษาต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ ณ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จำนวนทั้งหมด 752 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน และชาวบ้านที่เคยเข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน จำนวน 12 คน

โดยคณะผู้จัดทำมีขั้นตอน และเกณฑ์ในการเลือกตัวอย่างของผู้ศึกษา ได้มีขั้นตอนในการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1.2.1 ศึกษาข้อมูลทั้งในส่วนของเอกสารและสอบถามข้อมูลเบื้องต้นจากแหล่งบุคคล เพื่อต้องการทราบถึงองค์ประกอบต่าง ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ

1.2.2 หลังจากนั้นลงพื้นที่สอบถามจากบุคคลในพื้นที่ เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้นำในการประกอบพิธีกรรมประเพณีเลี้ยงบ้าน โดยคณะผู้วิจัยได้เข้าไปติดต่อกับคุณ ภัทธาภรณ์ ไพศุนย์ ซึ่งเป็นพนักงานประจำศูนย์วัฒนธรรมไทดำ และคุณเพชรระบอง ไพศุนย์ หัวหน้าศูนย์วัฒนธรรมไทดำ เทศบาลตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พร้อมชาวบ้านในหมู่บ้านนาป่าหนาด ได้ให้ข้อมูลซึ่งผลการสอบถามเบื้องต้น พบว่า ในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด มีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ เจ้าจำ ผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรม คือ เจ้าเชื้อ หรือเจ้าเจือ ตลอดจนชาวบ้านนาป่าหนาด

1.2.3 จากนั้นคณะผู้วิจัย จึงได้มีการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ โดยมีกลุ่มตัวอย่างหลัก ดังต่อไปนี้

1.2.3.1 นายอ่ำ ซ่อนเดิม อายุ 87 ปี อดีตเจ้าจำ

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาป่าหนาดมาตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมในประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า

70 ปี ในอดีตเคยทำหน้าที่เป็นเจ้าจ้ำ แต่เนื่องด้วยร่างกายไม่แข็งแรงจึงได้มอบหน้าที่ให้กับ นายแก้ว ซ้อนเต็ม (น้องชาย) ทำหน้าที่เป็นเจ้าจ้ำแทน ปัจจุบันทำหน้าที่ดูแล และให้คำแนะนำต่าง ๆ แก่เจ้าจ้ำ และชาวบ้านในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด

1.2.3.2 นายแก้ว ซ้อนเต็ม อายุ 78 ปี เจ้าจ้ำ

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาป่าหนาดมาตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า 65 ปี อีกทั้งยังสืบเชื้อสายเจ้าจ้ำ มาจากบรรพบุรุษในการเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด รวมทั้งในประเพณีเลี้ยงบ้านด้วย

1.2.3.3 นายช่วง แหว่กยอม อายุ 76 ปี เจ้าเจือ

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย ซึ่งเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาป่าหนาดมาตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมาเป็นระยะเวลานานมากกว่า 65 ปี และสืบเชื้อสายเจ้าเจือ หรือเจ้าเจือมาจากบรรพบุรุษทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าจ้ำ หรือ ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมแทนเจ้าจ้ำ เมื่อเจ้าจ้ำไม่อยู่ หรือไม่สบายในพิธีกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านนาป่าหนาด

1.2.3.4 นายจันทร์โสม ทัดหา อายุ 90 ปี

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาป่าหนาดตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมาเป็นระยะเวลานานมากกว่า 70 ปี เป็นผู้มีอายุมากที่สุดที่หมู่บ้านนาป่าหนาดทั้งยังอยู่ร่วมในเหตุการณ์การย้ายบ้านเรือนจากบ้านตาดซอมายังบ้านนาป่าหนาดด้วย โดยปัจจุบันทำหน้าที่ให้คำปรึกษา หรือคำแนะนำแก่ชาวบ้านนาป่าหนาดในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด

1.2.3.5 นางม้วย ทัดหา อายุ 89 ปี

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาป่าหนาดตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า 60 ปี ปัจจุบันทำหน้าที่จัดพาเสื่อ พาผ้า และจัดดอกไม้ ในการนำไปเช่นไหว้หอเจ้าบ้านทั้ง 4 หอ ในประเพณีเลี้ยงบ้านอีกด้วย

1.2.3.6 นางอ่อน ทัดหา อายุ 73 ปี

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาป่าหนาดตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า 50 ปี อีกทั้งยังเป็นลูกสาวของนางเทียม (ปัจจุบันไม่มีแล้ว) และมีประสบการณ์ในการเข้าร่วมในพิธีกรรมที่

สำคัญ ๆ ในหมู่บ้านตั้งแต่เด็ก ปัจจุบันทำหน้าที่เป็นผู้จัดเตรียมอาหาร จัดพาอาหารให้กับหอเจ้าบ้าน
ในประเพณีเลี้ยงบ้าน

1.2.3.7 นางเปิ่น ซ้อนเปี้ยยุง อายุ 70 ปี

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใน
หมู่บ้านนาป่าหนาดตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า 50 ปี อีก
ทั้งยังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นแม่ครัว หรือผู้ประกอบอาหารในประเพณีเลี้ยงบ้านอีกด้วย

1.2.3.8 นางหนูจอน ไพศุนย์ อายุ 63 ปี

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใน
หมู่บ้านนาป่าหนาดตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า 40 ปี ทำ
หน้าที่ในการจัดดอกไม้ เตรียมอาหารในการเซ่นไหว้หอเจ้าบ้าน ในประเพณีเลี้ยงบ้าน

1.2.3.9 นางเสย ซ้อนเปี้ยยุง อายุ 61 ปี

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใน
หมู่บ้านนาป่าหนาดตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า 50 ปี อีก
ทั้งยังเป็นลูกสาวของนางเทียม (ปัจจุบัน ไม่มีแล้ว) และมีประสบการณ์ในการเข้าร่วมในพิธีกรรมที่
สำคัญ ๆ ในหมู่บ้าน ปัจจุบันทำหน้าที่จัดเตรียมอาหาร และจัดพาข้าวในงานประเพณีเลี้ยงบ้าน

1.2.3.10 นายเพชรระบอง ไพศุนย์ อายุ 53 ปี

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใน
หมู่บ้านนาป่าหนาดตั้งแต่กำเนิด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า 40 ปี
เป็นผู้ที่เก็บรวบรวมเรื่องราว และเอกสาร เกี่ยวกับชาวไทดำ อีกทั้งยังเป็นหัวหน้าศูนย์วัฒนธรรมไท
ดำ คอยประชาสัมพันธ์งานพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดภายในหมู่บ้านนาป่าหนาดให้แก่ชาวบ้านใน
หมู่บ้านนาป่าหนาด หรือชาวไทดำที่อยู่จังหวัดอื่น และเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ในการประกอบเลี้ยง
บ้านอีกด้วย

1.2.3.11 นางอืด ทัฒหา อายุ 48 ปี

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาสี ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนา
ป่าหนาดมาเป็นระยะเวลาช้านาน มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า 30 ปี ทำ
หน้าที่เป็นผู้จัดเตรียมอาหารต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบประเพณีเลี้ยงบ้าน

1.2.3.12 นายวีระ อินยานวน อายุ 43 ปี

ภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาบอน ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย เป็นอดีตกำนัน ตำบลเขาแก้ว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย และอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนาป่าหนาด มีประสบการณ์ในการเข้าร่วม ประเพณีเลี้ยงบ้านมากกว่า 20 ปี เป็นผู้เก็บรวบรวมไก่ หรือเงินจากชาวบ้าน และเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในประเพณีเลี้ยงบ้าน

2. เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การบันทึกเสียง การถ่ายภาพนิ่ง การถ่ายทำวิดีโอ และแบบ สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการศึกษา เอกสาร ตำรา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์มีจำนวนคำถามทั้งหมด 9 ข้อ ได้แก่ ชื่อ อายุ ที่อยู่ ภูมิลำเนา การศึกษา ศาสนา อาชีพ หน้าที่ทางสังคม

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประกอบพิธีกรรม มีจำนวนคำถามทั้งหมด 9 ข้อ ได้แก่ ลักษณะ ของการประกอบพิธีกรรม สาเหตุที่ต้องประกอบพิธีกรรม ผู้ถ่ายทอดวิชา ประสบการณ์ในการ ประกอบพิธีกรรม คำตอบแทน ข้อห้ามของผู้นำในการประกอบพิธี ความคิดเห็นต่อพิธีกรรม แนวโน้มการประกอบพิธีกรรมในอนาคต และการยอมรับของคนในครอบครัวและคนอื่น

ส่วนที่ 3 ข้อมูลที่ต้องการศึกษามีจำนวนคำถามทั้งหมด 7 ข้อ ได้แก่ บริบทของชาวไทยดำ ประวัติ ความสำคัญ อุปกรณ์ และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน โดยมีคำถามในแบบ สัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 เป็นคำถามในแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ชื่อ สกุล อายุ ที่อยู่ ภูมิลำเนา การศึกษา ศาสนา อาชีพ หน้าที่ทางสังคม เรื่องที่มีการให้ข้อมูล และวัน เดือน ปี ที่เก็บข้อมูล

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน

2.1 เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับอะไร

2.2 สาเหตุที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

2.3 ครูผู้ถ่ายทอดวิชา

2.4 ประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

2.5 คำตอบแทน (คำตาย)

- 2.6 ข้อต้องห้ามในการดำเนินชีวิต
- 2.7 ความคิดเห็นต่อพิธีกรรม
- 2.8 แนวโน้มในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านในอนาคต
- 2.9 การยอมรับของคนในครอบครัว และบุคคลอื่น

ส่วนที่ 3 ข้อมูลที่ต้องการศึกษา

3.1 บริบทของชาวไทดำ

- 3.1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว

อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

- 3.1.2 สภาพภูมิอากาศ
- 3.1.3 สภาพภูมิประเทศ
- 3.1.4 ลักษณะการสร้างบ้านเรือน
- 3.1.5 จำนวนประชากร
- 3.1.6 การประกอบอาชีพ
- 3.1.7 ลักษณะความเชื่อของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด
- 3.1.8 ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน
- 3.2 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีประวัติความเป็นมาและความสำคัญอย่างไร
- 3.3 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีอุปกรณ์อะไรบ้างที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
- 3.4 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีขั้นตอนอย่างไร
- 3.5 ใครเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน
- 3.6 ในชุมชนอื่นมีประเพณีเลี้ยงบ้านหรือไม่ และมีพิธีกรรมใดบ้านที่ใกล้เคียง
- 3.7 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีการจัดรวบรวมไว้เป็นเอกสารหรือไม่ ถ้ามีสามารถสอบถามได้ที่

ใด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) คือ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากการลงพื้นที่จริง โดยคณะผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่ในหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เพื่อถ่ายภาพนิ่ง บันทึกเสียง ถ่ายวีดีโอ และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่ทางคณะผู้วิจัยได้คัดเลือกไว้ โดยกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน โดยประกอบด้วย กลุ่มชาวบ้านผู้มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านมากกว่า 20 ปี

ตลอดจนผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน พ่อจ๋า พ่อเสื่อ ผู้ประกอบอาหาร และผู้เตรียมอาหารสำหรับใช้ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ได้แก่ ข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมเป็นเอกสารไว้แล้ว เช่น หนังสือมรดกไทยเถย หนังสือโครงการและกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ ผลงานวิจัยเรื่องการนับถือผีของชาวไทยตำบลบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และเรื่องโลกทัศน์ของชาวไทยต่อความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรม เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่จริง โดยประเด็นที่ผู้คณะวิจัยให้ความสำคัญ คือ ประวัติ ความสำคัญ และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านของชาวไทยตำบลบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีขั้นตอนในการประมวลผลข้อมูลดังนี้

4.1 ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยเครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพนิ่ง และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

4.2 นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียง การถ่ายภาพนิ่ง การถ่ายวีดีโอ และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มารวบรวมเรียบเรียง ตลอดจนประมวลผลเพื่อสรุปผลการศึกษา

4.3 นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ครอบคลุม ตลอดจนการเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

บทที่ 4 ผลการศึกษา และการอภิปรายผล

การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้แสดงผลการศึกษาและการอภิปรายผลไว้ดังนี้

4.1 ผลการศึกษา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

1. บริบทของหมู่บ้านนาป่าหนาด

1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด

“ ไทดำ ” เป็นชนชาติไทย ที่เรียกตนเองว่า ไตย (ไท) หรือ TAI โดยมีคนเรียกชื่อต่าง ๆ หลายชื่อ เช่น ลาวโซ่ง ไทโซ่ง ลาวซ่งดำ ผู้ไทยดำ ผู้ไตซ่งดำ ไทยทรงดำ ไทยโซ่งดำ แต่คำว่า “ ไทดำ ” จะเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย

ถิ่นเดิมของชาวไทดำอยู่ที่แคว้นสิบสองจุไทยบริเวณแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง (น้ำแตหรือ น้ำแทหรือ น้ำต้า) และบริเวณแม่น้ำอู (แม่น้ำที่ไหลบรรจบกับแม่น้ำโขงที่หลวงพระบาง) ในแคว้นสิบสองจุไทยนี้ มีเมืองแดง (ปัจจุบันคือ เมืองเดียนเบียนฟู) เป็นเมืองหลวงเมื่อ พ.ศ.1463 พระเจ้าล้านเจืองเป็นผู้สร้าง เมืองแดงนี้อยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย อยู่ถิ่นเดิมของชาวไทดำอยู่บริเวณแม่น้ำอู ในแคว้นสิบสองจุไทยมีเมืองแดง ตอนเหนือของลาวและอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม

ในสมัยสงครามฮ่อ พ.ศ. 2323 พระยาภูธราภัยหรือพระยาภู เป็นแม่ทัพคุมกองทัพไปปราบฮ่อ (ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5) ได้ไปตีพวกฮ่อที่สิบสองจุไทย โดยอพยพชาวไทดำมาด้วย (เมืองของไทดำมีพระเจ้าแผ่นดิน ปกครองอยู่จำนวน 12 เมือง) และได้เดินทางลงมาที่เมืองหลวงพระบาง ในขณะนั้นรัชกาลที่ 5 มีคำสั่งไม่ให้อพยพชาวไทดำเข้ามาในประเทศ เนื่องจากมีการเกิดโรคระบาดอย่างหนัก แต่พระยาภูไม่เชื่อฟังและยังได้พาชาวไทดำอพยพลงมาจนถึงบริเวณจังหวัดลพบุรีในปัจจุบัน รัชกาลที่ 5 ทรงโกรธมากจึงได้ตัดเสื่อไม่มีคอส่งไปให้พระยาภู พระยาภูรู้ในทันทีว่าตนเองต้องถูกประหาร จึงได้กินยาพิษฆ่าตัวตาย ทำให้ชาวไทดำต้องไปขอพระราชทานเครื่องนุ่งห่มจากรัชกาลที่ 5 จำนวนทั้งหมด 5 คน คือ

1. พ่อของนายหยอด สิงลอคำ (อ้ายเผ่ามาน ไผ่ศูนย์)
2. พ่อของนายนาค สิงลอค (อ้ายเผ่าแฝง ดีแเอ)
3. พ่อของนายโหย สิงลอค (อ้ายเผ่าโหย อ้อยนอ)
4. พ่อของนายคั้น สิงวี (อ้ายเผ่าหม่วน ทันทา)
5. พ่อของนายเนียว สิงวี (อ้ายเผ่าคิม ซ้อนเป็ยยุง)

เมื่อได้เครื่องนุ่งห่มแล้วจึงนำมาแบ่งให้กับชาวไทดำที่อพยพมาด้วยกัน และตั้งถิ่นฐานบริเวณนั้นเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2428 พระเจ้าแผ่นดินองค์สุดท้ายของไทดำ ชื่ออ้ายอู้ ปู่เจ้าคำฮัก ได้ต่อสู้กับฝรั่งเศส แต่พ่ายแพ้ จึงได้อพยพมาที่ประเทศไทย และได้รับการช่วยเหลือจากพระเจ้าแผ่นดินของประเทศไทยเป็นอย่างดี

ในปี พ.ศ. 2430 อ้ายอู้ ปู่เจ้าคำฮัก ได้เดินทางกลับบ้านเมืองของตนอีกครั้ง แต่ถูกฝรั่งเศสยึดครองบ้านเมืองไว้ และให้น้องเขยของอ้ายอู้ ปู่เจ้าคำฮัก ปกครองแทน (ซึ่งไม่ใช่เชื้อสายไทดำ) ทำให้ชาวไทดำด้วยกันไม่พอใจจึงอพยพไปอยู่ที่จีน เข้าเมืองบริกันจึงมาทูลขอพระราชทานชาวไทดำกลับไปยังเมืองไทดำจากรัชกาลที่ 5 และพระองค์รับสั่งให้แล้วแต่การตัดสินใจของชาวไทดำว่าจะเดินทางกลับหรือไม่ (ขณะนั้นชาวไทดำได้อาศัยอยู่ที่ทุ่งข้างสนามเตียน เป็นเวลาประมาณ 7 – 8 ปีแล้ว) ชาวไทดำจึงตัดสินใจเดินทางกลับบ้านเมืองเดิมของตนพร้อมกับเจ้าเมืองบริกัน พอเดินทางมาถึงอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เจ้าเมืองบริกันได้รับข่าวว่าฝรั่งเศสขอเจรจาสงบศึก จึงต้องรีบเดินทางกลับ และฝากราษฎรชาวไทดำไว้ที่บ้านน้ำก้อ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นเวลา 2-3 ปี เพื่อสะสมเสบียงอาหารในการเดินทางกลับไปบ้านเมืองของตน

หลังจากนั้นฝรั่งเศสได้เดินทางมาตามชาวไทดำบริเวณบ้านน้ำก้อ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้เดินทางกลับไปประเทศลาว แต่ยังมีครอบครัวชาวไทดำ 2-3 ครอบครัวไม่เดินทางกลับไปด้วย พอเดินทางมาถึงอำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ฝรั่งเศสได้ทำแพขึ้นจำนวน 12 ลำ เพื่อข้ามแม่น้ำโขงไปยังเมืองเวียงจันทร์ และเมื่อถึงเมืองเวียงจันทร์ฝรั่งเศสได้ทิ้งชาวไทดำไว้ที่นั่น เพราะคิดว่าเป็นที่อยู่เดิมของชาวไทดำแล้ว ชาวไทดำส่วนใหญ่จึงเดินทางกลับไปบ้านเมืองเดิมของตน (แต่ยังมีบางส่วนที่อาศัยอยู่เมืองเวียงจันทร์) โดยล่องแพไปที่บ้านท่ากล้วยเมืองสรวง เพื่อไปขึ้นที่เมืองเชียงขวาง พอถึงเมืองเชียงขวางได้พบว่าบ้านเมืองของตนนั้นได้รกร้างหมดแล้ว จึงพยายามสืบหาญาติมิตรของตน และตั้งบ้านเรือนบริเวณนั้นเป็นเวลา 3 ปี หลังจากนั้นฝรั่งเศสได้ส่งคนมาเก็บส่วย (ภาษี) และถ้าใครสูงเกิน 1 วา ให้เกณฑ์ไปใช้แรงงาน ทำให้ชาวไท

คำไม่พอใจจึงได้อพยพไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยอีกครั้งที่บ้านท่าบม อำเภอปากหม จังหวัดเลย และเดินทางมาเรื่อย ๆ จนถึงบ้านสกก่า อำเภอยางคายน จังหวัดเลย

เจ้าเมืองเชียงคานจึงชักชวนให้ชาวไทดำกลุ่มนี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอยางคายน โดยให้อิสระในการเลือกที่ตั้งบ้านเรือน ชาวไทดำจึงได้อพยพมาอาศัยอยู่ที่บ้านนาเบน แต่เกิดโรคระบาด ผู้คนล้มตาย จึงอพยพมาที่บ้านตาต้อ และสุดท้ายได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณโลก ซึ่งเดิมเต็มไปด้วยต้นหนาด หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่าบ้านนาป่าหนาด

1.2 ข้อมูลทั่วไป

1.2.1 ด้านภูมิประเทศ

บ้านนาป่าหนาดตั้งอยู่บนที่สูง ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า “โคก” ลักษณะพื้นที่ทางทิศเหนือเป็นที่ลุ่มเป็นที่ทำนาของชาวบ้าน ทางทิศตะวันออกเป็นที่ดอน มีภูเขา 2 ลูก คือ ภูแก้ว และภูหวด ซึ่งเป็นที่ที่ชาวบ้านนิยมไปหาของป่ามาใช้ในการดำรงชีวิต

ภาพที่ 4 ภูแก้ว

ภาพที่ 5 ภูหวด

ทางทิศใต้เป็นที่ตั้งของสถานีอนามัย และทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้านนาป่า
หนาด โรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรพ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนประถม และมีชมประจำตำบลเขาแก้ว
นอกจากนี้ป่าช้า ศาลเจ้าบ้าน หรือหอเจ้าบ้านก็ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกด้วย

บ้านนาป่าหนาด มีอาณาเขต ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านวังอาบช้าง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านหินตั้ง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านตาดซ้อ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านนาเบน

บ้านนาป่าหนาดตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ห่างจากตัวเมือง
จังหวัดเลย 39 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรเชื้อสายไทดำเพียงหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย มี
จำนวนทั้งหมด 121 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 752 คน

1.2.2 ภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศแบ่งได้ 3 ฤดู ดังนี้

1. ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน มีนาคม – พฤษภาคม
2. ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – กันยายน
3. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม – กุมภาพันธ์

1.2.3 ด้านสังคม และเศรษฐกิจ

ครอบครัวส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในหมู่บ้าน 15,000 บาท/ปี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา หลังจากเสร็จฤดูทำนาชาวบ้านส่วนใหญ่จะปลูกถั่วเหลือง ทอผ้าพื้นเมืองและเลี้ยงสัตว์ ลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย ตั้งบ้านเรือนและพักอาศัยตามกลุ่มเครือญาติ

1.2.4 ด้านการศึกษา

ประชาชนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ตามลำดับ โดยมีสถานศึกษา จำนวน 2 ระดับ ได้แก่

1.2.4.1 ระดับประถมศึกษา 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้าน

นาป่าหนาด

1.2.4.2 ระดับมัธยมศึกษา (ม.1-ม.6) 1 แห่ง ได้แก่

โรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรพ์

1.2.5 ด้านสาธารณสุข

1.2.5.1 มีสถานีอนามัย จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ สถานี

อนามัยบ้านนาป่าหนาด (ที่ตั้งอยู่บ้าน นาป่าหนาด หมู่ 12) ประชาชนเมื่อเจ็บป่วย มีปัญหาด้านสุขภาพ จะเข้ารับบริการด้านสุขภาพระดับปฐมภูมิที่สถานีอนามัยบ้านนาป่าหนาด

1.2.5.2 มีชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

ดูแลสุขภาพระดับครัวเรือน การพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐาน รวมทั้งการเฝ้าระวังปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนในหมู่บ้าน

1.2.5.3 มีชมรมสร้างสุขภาพระดับหมู่บ้านในการส่งเสริมป้องกัน

โรคในชุมชน

1.2.6 ด้านศาสนา วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

1.2.6.1 ด้านศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

มีชาวไทยดำซึ่งเป็นเพียงหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย ที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน มีภาษาเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น คือ ภาษาไทดำ และภาษาเลย มีตัวอักษรไทดำที่ยังอนุรักษ์ เก็บบันทึกเป็นหลักฐานไว้

1.2.6.2 ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณี และพิธี

กรรมท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ได้แก่

(1) แซปาง คือ การละเล่นของชาวไทยดำตั้งแต่สมัยโบราณ

แต่ปัจจุบันไม่ได้รับความนิยมในหมู่บ้านนาป่าขนาดแล้ว

(2) มีบุญประจำปี คือ บุญประทายเป็นเปลือก ที่ปฏิบัติกันทุกปี
ในเดือนสาม

(3) มีประเพณี โสมไทดำ ซึ่งเป็นการรวมเครือญาติของชาวไทดำ
จากทุกจังหวัดทั่วประเทศ จัดสืบทอดกันมายาวนานจนถึงปัจจุบัน รวม 8 ปี

(4) ประเพณีเลี้ยงบ้าน ปฏิบัติทุกปีๆ ละ 2 ครั้งในเดือนหกและเดือน
สิบเอ็ดหรือสิบสอง เป็นการเลี้ยงผีเจ้าบ้านเพื่อขอบคุณที่ทำให้ตนมีความสุข และมีพืชผลทาง
การเกษตรอุดมสมบูรณ์

(5) พิธีปาดตง คือพิธีเลี้ยงผีบ้านผีเรือนของตนเอง ทำพิธีเฉพาะบ้านที่
มีกะล้อห้อง (คือห้องเล็ก ๆ ที่จะอยู่รวมใตุมุมหนึ่งบนบ้าน ซึ่งนิยมสร้างไว้ทางทิศตะวันตก เป็นห้อง
ที่ชาวไทดำได้ทำพิธีเชิญดวงวิญญาณผีพ่อ ผีแม่ หลังจากที่พ่อ แม่เสียชีวิต ให้มาสิงสถิตอยู่ที่ห้อง
นั้น) โดยจะนำข้าวของต่าง ๆ ไปเช่น ไหว้ดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษในกะล้อห้อง เพราะเชื่อว่าท่าน
จะคอยคุ้มครอง และปกป้องจากเภทภัยต่าง ๆ

(6) พิธีการตาย ชาวไทดำจะไม่นิยมเผาศพคนตาย แต่จะฝังศพ ถ้า
เป็นศพของผู้ใหญ่ในตระกูลจะนำ “เสื่อฮี” (เสื่อของชาวไทดำในสมัยโบราณ) กลับด้านในออก
คลุมหน้าของศพ และสุดท้ายจะทำพิธีเชิญดวงวิญญาณขึ้นมาที่กะล้อห้อง

ภาพที่ 6 เสือฮี ด้านที่ใช้คลุมหน้าศพ

(7) พิธีการเกิด เป็นการนำรกของเด็กแรกเกิดใส่ในบั้งไม้ไผ่ (ไม้ไผ่ที่ตัดเป็นท่อน) และนำไปฝังไว้ที่ใต้บันได เพราะเชื่อกันว่าจะทำให้แม่แก่ (แม่ในอดีตชาติ) ตามหาไม่เจอ

(8) พิธีเสน เป็นพิธีกรรมของหมอมด หรือหมอมนต์ เพื่อดูแล และรักษาชาวบ้านที่ป่วย ไม่สบาย จากสิ่งต่าง ๆ ปัจจุบันพิธีนี้ได้หายไปแล้ว เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดการเป็นหมอมด หรือหมอมนต์

(9) พิธีแต่งงาน ชายหญิงที่ตกลงปลงใจจะแต่งงานกัน ฝ่ายชายจะให้ผู้ใหญ่ไปสู้อฝ่ายหญิง และฝ่ายชายจะต้องอยู่บ้านฝ่ายหญิงก่อนเป็นเวลา 2 ปี แต่ต้องนอนคนละห้อง ห้ามมีเพศสัมพันธ์กัน โดยเด็ดขาด เมื่อครบเวลาตามกำหนดฝ่ายหญิงจะต้องไปอยู่บ้านฝ่ายชายตลอดไป (ปัจจุบันพิธีกรรมนี้ได้เปลี่ยนแปลงไป คือ ระยะเวลาของฝ่ายชายที่ต้องไปอาศัยอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงเป็นจำนวน 2-3 วัน แล้วแต่ว่าผู้ใหญ่อายุทั้งสองฝ่ายจะตกลงกัน)

1.2.7 ด้านลักษณะการสร้างบ้านเรือน

สมัยก่อนชาวไทดำจะสร้างบ้านเรือนด้วยไม้ทั้งหลัง เสาบ้านจะเป็นไม้ที่มีลำต้นใหญ่ แข็งแรง และมั่นคง ฝาบ้านทำด้วยไม้ซาง มุงหลังคาด้วยหญ้าคา บ้านยกใต้ถุนสูง เพื่อเอาไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์ ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาหาร อาทิ เตาไฟ ถ้วย ชาม หม้อ เป็นต้น ชาวไทดำมักรวมไว้บนบ้านทั้งหมด แต่แยกพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน เนื่องจากในฤดูหนาวอากาศหนาวเย็นมาก เวลานอนจึงต้องอาศัยผิงไฟที่เตาไฟเพื่อให้มีความอบอุ่นแก่ร่างกาย

ปัจจุบันบ้านเรือนของชาวไทดำมีความทันสมัยมากขึ้น แต่บ้านก็นิยมทำ 2 ชั้นเหมือนเดิม แต่ชั้นแรกเป็นปูนทั้งหมด และชั้นที่สองก็เป็นไม้ทั้งหมด ส่วนห้องครัวมักแยกออกต่างหาก โดยสร้างต่อไปที่ข้างหลังของตัวบ้าน

ภาพที่ 7 บ้านของชาวไทดำ

1.3 ลักษณะความเชื่อ

ชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด มีความเชื่อเรื่อง ผีบรรพบุรุษ เพราะเชื่อว่าเป็นผู้ที่คอยปกป้องคุ้มครอง คอยช่วยให้การประกอบอาชีพ การทำไร่ทำนา อุดมสมบูรณ์ ด้วยน้ำและผลผลิตทางการเกษตร ปัจจุบันชาวไทดำได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอก และจากการส่งเสริมของรัฐบาลที่ต้องการให้ทุกคนมีศาสนานับถือ ชาวไทดำในหมู่บ้านนาป่าหนาดจึงนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ พร้อมทั้งนับถือผีบรรพบุรุษของตนด้วย

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ตลอดจนความสำคัญในพิธีกรรมเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ

1.1 ประวัติความเป็นมา และความสำคัญของประเพณีเลี้ยงบ้าน

ประเพณีเลี้ยงบ้าน เป็นประเพณีที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยผู้ที่กำหนดวันเลี้ยงบ้าน คือ เจ้าจำ ซึ่งเจ้าจำต้องเลือกเอาวันพฤหัสบดีแรกของเดือนหก แต่ถ้าเป็นเดือนสิบสองชาวบ้านต้องรอให้ข้าวเป็นข้าวเม้าก่อน (ข้าวที่รวงยังเป็นสีเขียว แต่มีเมล็ดแล้ว นำมาตำแล้วกะเทาะเปลือกออกให้เหลือแต่เม็ดข้าวสีเขียวอ่อน) และนำข้าวเม้าขึ้นยุ้งฉางก่อน เจ้าจำจึงกำหนดวันทำพิธี เพราะต้องนำข้าวเม้ามาเช่นด้วย แต่ยังคงเลือกเอาวันพฤหัสบดีเป็นวันทำพิธีเช่นเดิม (เนื่องจากชาวไทดำเชื่อ

ว่า วันพฤหัสบดี เป็นวันดี) ซึ่งชาวไทดำเชื่อว่ามีความวิญญานที่ชาวไทดำนับถืออยู่ 4 ดวงวิญญาน และสร้างศาลให้สิงสถิตอยู่ 4 หอ ดังนี้

1. หอเจ้าไทดำ หรือหอเจ้าตาผ้าขาว (ชีปะขาว) ที่เรียกอย่างนี้ เนื่องจากชาวไทดำเชื่อว่า ท่านุ่นขาวห่มขาว ซึ่งท่านคือดวงวิญญานศักดิ์สิทธิ์หรือเถน ที่เป็นบรรพบุรุษ เป็นต้นกำเนิดของเผ่าพันธุ์ไทดำ คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานชาวไทดำมาโดยตลอด

ภาพที่ 8 หอเจ้าไทดำ

2. หอเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์ลาว ใน พ.ศ. 2370 ถือว่าเป็นผู้ที่เก่งกล้า มีความสามารถ และเป็นดวงวิญญานศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทดำนับถือ เพราะเชื่อว่า ท่านติดตามคอยดูแล ปกป้องคุ้มครองชาวไทดำมาตั้งแต่สมัยที่มีการอพยพมาจากประเทศลาว

ภาพที่ 9 หอเจ้านูนวงศ์ หรือเจ้าอนุเวียงจันทน์

3. หอเจ้าภูแก้ว คือ ภูเขาที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นหอเจ้าบ้านที่สำคัญอีกหอหนึ่ง ซึ่งชาวไทดำได้มาพึ่งพาอาศัยในบริเวณอาณาเขตของท่าน และชาวไทดำเชื่อว่าเป็นผู้ที่ให้พื้นดินและแหล่งน้ำ ในการตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำมาตั้งแต่อดีต

ภาพที่ 10 หอเจ้าภูแก้ว

4. หอเจ้าภูหวด คือ ภูเขาที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านนาป่าหนาด ชาวไทดำเชื่อว่า ท่านนุ่งเหลืองห่มเหลือง หรือเป็นพระ อีกทั้งยังทำให้ชาวไทดำมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ได้รับพืชผลทางการเกษตรมากอีกด้วย

ภาพที่ 11 หอเจ้าภูหวด

หอเจ้าบ้านทั้ง 4 หอนี้ จึงถือได้ว่ามีความสำคัญต่อชาวไทดำมาก เนื่องจากชาวไทดำเชื่อว่า เป็นผู้ปกป้องกันคุ้มครอง ให้มีพื้นดินได้อยู่อาศัย ให้มีแหล่งน้ำไว้อุปโภคบริโภค ให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และให้ผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ชาวไทดำจึงมีการจัดทำพิธีกรรมเลี้ยงหอเจ้าบ้าน หรือเลี้ยงบ้านมาตั้งแต่สมัยอดีต โดยภายใน 1 ปี ต้องเลี้ยงหอเจ้าบ้าน 2 ครั้ง คือ เดือนหก จะเป็นการเลี้ยงบ้านใหญ่ เพราะใช้หมูป่า หรือหมูบ้านเป็นของเซ่นไหว้ เนื่องจากชาวไทดำเชื่อว่า การเลี้ยงบ้านในเดือนหกเป็นเหมือนการบนบานศาลกล่าว ให้หอเจ้าบ้านที่คอยปกป้องกันคุ้มครองชาวไทดำได้น้ำฝนอุดมสมบูรณ์ และเพียงพอในการทำเกษตร อีกทั้งยังช่วยคลบ้นดาลให้พืชผลทางการเกษตรได้ผลผลิตมากอีกด้วย ส่วนในเดือนสิบสอง คือการเลี้ยงโดยใช้ไก่เป็นเครื่องเซ่น และที่ขาดไม่ได้คือ ข้าวเม่า ซึ่งเป็นตัวแทนของผลผลิตทั้งหมดที่ชาวไทดำเชื่อว่าท่านได้คลบ้นดาลให้ เดือนนี้จึงเปรียบเสมือนการแก้บนของชาวไทดำ หลังจากที่ได้รับพืชผลตามที่ต้องการแล้ว ชาวไทดำจึงทำพิธีเลี้ยงบ้านเพื่อตอบแทนท่าน

นอกจากนี้ ชาวไทดำเชื่อว่า ปีใดที่พวกเขาไม่ได้ทำพิธีเลี้ยงบ้าน หรือเลี้ยงหอเจ้าบ้าน ปีนั้น ฟ้าฝนจะแห้งแล้ง ไม่มีน้ำสำหรับทำการเกษตร ผลผลิตทางการเกษตรไม่ดี และเกิดโรคระบาด หรือ เกิดอันตรายต่าง ๆ ทำให้ผู้คนในหมู่บ้านเจ็บป่วยล้มตายด้วย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาการประกอบพิธีกรรมของประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านของชาวไทดำมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

ประเพณีเลี้ยงบ้านในหมู่บ้านนาป่าหนาด มีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม 2 คน คือ

1.1 นายแก้ว ช้อนเต็ม อายุ 78 ปี เป็นเจ้าจ้ำ (หัวหน้าในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด และคอยดูแลหอเจ้าบ้าน) มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 51 ปี โดยไม่มีค่าตอบแทนจากการทำพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน และไม่มีข้อชะล่า (ข้อห้าม) ในการดำรงชีวิตของเจ้าจ้ำ

การเป็นเจ้าจ้ำต้องมีเชื้อสายที่เป็นเจ้าจ้ำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สืบทอดต่อกันมาเรื่อย ๆ โดยเจ้าจ้ำจะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น และต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดี มีศีลธรรมได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ถ้าเจ้าจ้ำมีความประพฤติไม่เหมาะสม ชาวบ้านก็จะต้องเลือกเจ้าจ้ำใหม่ แต่ต้องเป็นบุคคลในเชื้อสายนี้เท่านั้น และลูกหลานในตระกูลนี้ต้องยอมรับในการทำหน้าที่นี้ต่อบรรพบุรุษของตนเองด้วย

ภาพที่ 12 นายแก้ว ช้อนเต็ม (หัวหน้าในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน และเป็นผู้คอยดูแลหอเจ้าบ้าน)

1.2 นายช่วง แห้วกยอม อายุ 76 ปี เป็นเจ้าเลื้อ เจ้าเชื้อ หรือเจ้าเจื้อ (ผู้ช่วยเจ้าจ้ำในการพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด และคอกแลหออเจ้าบ้าน) มีประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 23 ปี โดยไม่มีค่าตอบแทนจากการทำพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน และมีข้อชะล่า (ข้อห้าม) ในการดำรงชีวิต คือ

- 1.2.1 ไม่กินอาหาร หรือเครื่องดื่มในบ้านคนตาย
- 1.2.2 ไม่ขึ้นไปบนบ้านของคนทีกลอดลูก
- 1.2.3 ไม่กินเนื้องู เนื้อเต่า เนื้อหมา และน้องวัวหรือควาย

(รกของวัวหรือควาย)

การเป็นเจ้าเชื้อ ต้องมีเชื้อสายสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเป็นเจ้าเชื้อได้เฉพาะคนในตระกูล หรือเชื้อสายนี้ และต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น ซึ่งเจ้าเชื้อต้องมีความประพฤติดี มีศีลธรรม อีกทั้งชาวบ้านต้องยอมรับ ถ้าเจ้าเชื้อมีความประพฤติไม่เหมาะสมชาวบ้านก็จะเลือกเจ้าเชื้อใหม่ โดยจะเลือกจากลูกหลานในตระกูลเจ้าเชื้อเอง และลูกหลานจะต้องยินดียอมรับที่จะทำในหน้าที่นี้ต่อไปด้วย

ภาพที่ 13 นายช่วง แห้วกยอม (ผู้ช่วยเจ้าจ้ำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด และคอกแลหออเจ้าบ้าน)

2. อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน

2.1 อุปกรณ์ที่ใช้ในการเช่นไหว้หออเจ้าบ้าน ประกอบด้วย

- 2.1.1 ไก่ หรือหมู ที่ต้มสุกแล้ว
- 2.1.2 เสื้อผ้าชุดไทดำ 1 ชุด (เสื้อฮี และซิ่นไทดำ)

- 2.1.3 ผ้าเป็ยวเบา (ผ้าโพกผม) 1 ผืน
- 2.1.4 ชิ้นไทยลาว 1 ผืน
- 2.1.5 เสื้อ และกางเกง
- 2.1.6 ผ้าขาวม้า 1 ผืน
- 2.1.7 ผ้าเหลือง
- 2.1.8 ชัน 5 ชัน 8 และชัน 12 (ดอกไม้ภายในชันจะเป็นฝ้ายที่นำมาทำเป็นวงกลมวางไว้ แล้วจึงวางเทียนลงไป ส่วนชัน 12 เพิ่มเบียงฝั่ง และวางไว้ตรงกลางชัน)
- 2.1.9 กำไลเงินโบราณ 1 อัน
- 2.1.10 เหล้า
- 2.1.11 เงินบ้านละ 20 บาท (ถ้าไม่มีไก่ หรือหมู)
- 2.1.12 ข้าวเหนียวบ้านละ 1 กระติบ
- 2.1.13 ข้าวเม้า (ใช้ในเดือนสิบสอง)
- 2.1.14 ดอกแก้ว (ยอดของใบยี่โถ) และเทียน อย่างละ 1 คู่ (ของที่ชาวบ้านแต่ละหลังจะต้องนำไป)

2.2 อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาหาร ซึ่งสิ่งของเหล่านี้ชาวบ้านจัดซื้อเตรียมไว้ และเก็บไว้ที่บ้านของเจ้าจำ เช่น หม้อ กระทะ ตะหลิว เตา ถ้วย ชาม จาน ช้อน ทัพพี กระตักน้ำ แก้วน้ำ เสื้อ น้ำปลา พริก ผงชูรส น้ำตาล มะนาว ข้าวคั่ว (ข้าวเหนียวดิบที่นำมาคั่ว และโครกให้ละเอียด) เป็นต้น

3. ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน

3.1 เจ้าจำและเจ้าเชื้อ เดินทางไปที่หอเจ้าบ้าน เพื่อบอกกล่าวแก่ศาลเจ้าบ้านว่ามี การทำพิธีเลี้ยงบ้านในวันนี้ และเก็บกวาดเตรียมไม้ไผ่ ผืน เตา รอชาวบ้านที่กำลังเดินทางมาสมทบ ในภายหลัง

3.2 ชาวบ้านนำไก่ หรือถ้าไม่มีไก่นำเงินคร้วเรือนละ 20 บาท ไปที่บ้านเจ้าเชื้อ เพื่อเตรียมไก่ และอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น พาเสื้อพาผ้า ทั้ง 4 พา โดยในพาเสื้อ พาผ้า

3.3 อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในพาเสื้อ พาผ้า ของหอเจ้าบ้านทั้ง 4 หอมีดังต่อไปนี้

3.3.1 พาเสื้อผ้าของหอที่ 1 หอเจ้าโทด้า

3.3.1.1 เสื้อผ้าชุดโทด้า 1 ชุด

3.3.1.2 ผ้าเป็ยวเบา (ผ้าโพกผม) 1 ผืน

3.3.1.3 ผ้าชิ้นไทยลาว

3.3.1.4 เสื้อ และกางเกง

3.3.1.5 ผ้าขาวม้า 1 ผืน

3.3.1.6 กำไลเงินโบราณ

3.3.1.7 ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12

3.3.1.8 ดอกแก้ว (ใบยี่โถ)

สามารถแสดงภาพได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 14 พาเสื้อผ้าของหอที่ 1 หอเจ้าไทดำ

3.3.2 พาเสื้อผ้าของหอที่ 2 หอเจ้าอนุวงศ์

3.3.2.1 เสื้อผ้าชุดไทดำ 1 ชุด

3.3.2.2 ผ้าเป็ยเบาะ (ผ้าโพกผม) 1 ผืน

3.3.2.3 ผ้าชั้น ไทลลาว

3.3.2.4 เสื้อ และกางเกง

3.3.2.5 ผ้าขาวม้า 1 ผืน

3.3.2.6 กำไลเงินโบราณ

3.3.2.7 ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12

3.3.2.8 ดอกแก้ว (ใบยี่โถ)

สามารถแสดงภาพได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 15 พาเสื่อผ้าของหอที่ 2 หอเจ้าอนุวงศ์

3.3.3 พาเสื่อผ้าของหอที่ 3 หอเจ้าภูแก้ว

3.3.3.1 ผ้าชั้นไทยลาว

3.3.3.2 เสื่อ และกางเกง

3.3.3.3 กำไลเงินโบราณ

3.3.3.4 ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12

3.3.3.5 ดอกแก้ว (ใบยี่โถ)

สามารถแสดงภาพได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 16 พาเสี้ยวของหอที่ 3 หอเจ้าแก้ว

3.3.4 พาเสี้ยวของหอที่ 4 หอเจ้าภูหวด

3.3.4.1 ผ้าเหลือง 1 ผืน

3.3.4.2 กำไลเงินโบราณ

3.3.4.3 ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12

3.3.4.4 ดอกแก้ว (ใบยี่โถ)

สามารถแสดงภาพได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 17 พาเสื่อผ้าของหอที่ 4 หอเจ้าหวด

สำหรับชาวบ้านแต่ละครัวเรือนต้องนำ เหล้าครัวเรือนละ 1 ขวด กระจิบข้าวครัวเรือนละ 1 กระจิบ ข้าวเม้า ดอกแก้ว (ใบของดอกยี่โถ) และเทียน (ชาวไทดำไม่ใช้ธูปในการเช่น ไหว้เจ้าคน) ใใส่ในกรวย 1 กรวย ซึ่งผู้หญิงที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ประจำหมู่บ้าน เป็นผู้จัดทำพาเสื่อพาผ้า และเป็นผู้แยก ดอกไม้ เทียน ของชาวบ้านออกจากกัน

3.3 เมื่อชาวบ้านนำอุปกรณ์ต่าง ๆ ไปที่หอเจ้าบ้านแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่ง ต้องลงมือฆ่าไก่ ลวกไก่ ถอยขนไก่ จากนั้นจึงนำไปเผาไฟเพื่อลอกหนัง และขนที่เหลือจากการ ถอนออก แล้วนำไปผ่าท้องเอาเครื่องในของไก่ ไปทำความสะอาด พร้อมทั้งนำดอก (ไม้ไผ่ที่ตัด เป็นซี่บาง ๆ) มาร้อยเครื่องในไก่ให้เป็นพวงเดียวกัน สุดท้ายจึงนำทั้งเครื่องในไก่ และตัวไก่ไปต้ม ในกระทะ (ใส่เฉพาะเกลือ) จนสุก ส่วนฝ่ายของเจ้าจ้ำ เจ้าเชื้อ จึงนำพาเสื่อพาผ้า ดอกไม้ เทียน และ ข้าวเม้า ที่ชาวบ้านนำมาขึ้นไปวางไว้บนหอนของแต่ละหอด้วย สามารถแสดงภาพได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 18 ไก่ และเครื่องในไก่ที่ทำความสะอาดเรียบร้อยแล้ว พร้อมนำไปต้ม

ภาพที่ 19 การต้มไก่ และเครื่องในไก่ในกระทะ (ใส่เฉพาะเกลือ)

3.4 พอไก่ที่ต้มสุกแล้ว นำไก่ พร้อมเครื่องในไก่ แบ่งใส่พาช้าวทั้ง 4 พาให้เท่า ๆ กัน และตักน้ำต้มไก่ใส่ถ้วยพาละ 2 ถ้วย วางด้านซ้ายมือ และขวามือ สามารถแสดงภาพได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 20 การแบ่งไถ่ลงในพาส้ว สำหรับแต่ละหอ

ภาพที่ 21 บรรยายการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน

3.5 ยกพาไก่ขึ้นวางบนที่ตั้ง พร้อมกระติบข้าวของชาวบ้าน และเปิดฝาดวงน้ำเปล่า น้ำส้ม น้ำสไปร์ร้อก แล้วเจ้าจ้ำจึงจุดเทียน เริ่มกล่าวคำเชิญดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 4 ดวง โดยมีลักษณะคำกล่าวดังนี้

“คนแต่เค้า ผู้เฒ่าแต่ก่อน ท้าวมือรุน ขุนมือก่อน เจ้าภูหอขาว ภูลาวเจ้าหัวค้อน เจ้าหมกหมอนลงดิน เจ้ามีดินมีตาขึ้นใหม่ เทวดาลวงเจ้าขึ้นใหม่หัวสูง เจ้าที่เจ้าทางเอ๋ย เจ้าอนุเวียง จันทรคีติ เจ้าภูแก้ว ภูหวดคีติ ยะกันมา มื้อนี้สี่เลี้ยงสี่เกียไก่อเด้อ” สามารถแสดงภาพได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 22 เจ้าจ้ำประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน

หลังจากที่กล่าวเสร็จเจ้าจ้ำ และชาวบ้านต้องรออีกประมาณ 30 – 40 นาที จึงยกพาไก่ ข้าว และน้ำ ลงมาให้ชาวปรุงใหม่ (ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปรุงเป็นชั้วไก่) และนำมาแจกจ่ายกัน (ตลอดเวลาที่นั่งรอเจ้าจ้ำ และเจ้าเชื้อต้องไม่ให้เทียนที่จุดไว้ดับเด็ดขาด)

3.6 หลังจากนั้นชาวบ้านจะนำเหล่าที่ได้นำมา เทลงแก้ว แล้วนำไปให้เจ้าจ้ำบอกกล่าว ศาลเจ้าบ้าน ให้ท่านปกป้องคุ้มครองตนเองให้มีความสุข หรือผู้ที่ได้บนบานไว้ต้องเตรียมเหล้ามาให้เจ้าจ้ำแก้บนให้ พอเสร็จหมดแล้ว ชาวบ้านมักกินอาหารที่เสร็จจากการทำพิธี เพราะเชื่อว่า ถ้าได้กินอาหารพวกนี้แล้ว ตนเองจึงอยู่ดีมีสุข สุขภาพร่างกายแข็งแรง สุดท้ายชาวบ้านมักร้องรำกันอย่างสนุกสนานตลอดทั้งวัน (วันนี้เป็นวันที่ชาวบ้านนาป่าหนาดห้ามทำงานเด็ดขาด จนกว่าจะถึงวันใหม่) สามารถแสดงภาพได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 23 อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับบอกล่าวหอเจ้าบ้าน หรือแก่นน

ภาพที่ 24 เจ้าจ้ทำพิธีบอกล่าวหอเจ้าบ้าน หรือแก่นนให้กับชาวบ้าน

ภาพที่ 25 เจ้าเชื้อ (ผู้ช่วยเจ้าจ้ำ) ทำพิธีบอกกล่าวหอบเจ้าบ้าน หรือแก่นนให้กับชาวบ้าน

ภาพที่ 26 ไก่ต้มหลังจากการทำพิธีเลี้ยงบ้าน ซึ่งชาวไทดำจะนำมาทำซั่วไก่เพื่อรับประทานร่วมกัน

ภาพที่ 27 ชาวไทดำรับประทานอาหารร่วมกัน หลังเสร็จพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน

ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ อริญญา สุวรรณดี (2536) ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะ การตั้งถิ่นฐาน ประวัติ การอพยพของชาวไทดำ ความเชื่อของชาวไทดำ และพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด

และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สิวา อนุรักษ์ (2550) ได้กล่าวถึง ผีฟ้า พญาแถน และผีปู่ตา ซึ่งเชื่อว่าเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยคลบน้าคาลให้ตนอยู่เย็นเป็นสุข ผ่นฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พืชผลทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ จึงมักมีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงความกตัญญูที่ท่านได้ช่วยเหลือตน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อศึกษาความแตกต่างของประเพณีเลี้ยงบ้านระหว่างชาวไทดำ และชุมชนอื่น ๆ

1. ความแตกต่างในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย กับชุมชนอื่น

ประเพณีเลี้ยงบ้าน หรือเลี้ยงปี ของชุมชนอื่น มีดังนี้

1.1 พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง

1.2 การจัดพิธีกรรมการเล่นผีขนน้ำ บ้านนาข้าว ตำบลนาข้าว

อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

1.1 พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง

พิธีเลี้ยงปี เป็นพิธีกรรมที่ชาวอำเภอวังสะพุงจัดทำขึ้น เพื่อตอบแทนบุญคุณของผีบรรพบุรุษที่ทำให้พวกตนอยู่ดีมีความสุข และพืชผลทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ โดยมีการจัดพิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุงจัดทำตามขั้นตอนอย่างมีระบบดังนี้

พิธีกรรมเริ่มจากบ้านชะง้า (ควนง้า) นางเทียม และสมุนบุคคลทั้ง 3 ฝ่าย จะมีการประสานงานกันอย่างเป็นระเบียบ ดังนี้ ในการจัดพิธีกรรมเลี้ยงปีของแต่ละหมู่บ้านจากกลุ่มหมู่บ้านตัวอย่าง 5 หมู่บ้าน ที่ผู้ศึกษาได้ศึกษาแบบมีส่วนร่วมทุกหมู่บ้าน กรรมวิธีที่ชาวบ้านลำดับรายการเพื่อให้พิธีกรรมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือ การยอมรับนับถือ นางเทียมผู้ทรงวิญญูญาณเจ้าของโคตรของหมู่บ้านโดยจะยึดถือจากสายตระกูลที่มีจำนวนคน (ญาติ) หมู่บ้าน โดยจะยึดถือจากสายตระกูลที่มีจำนวนคน (ญาติ) มากมาแต่สมัยโบราณ ซึ่งผู้คนในหมู่บ้านจะให้การนับถือด้านคนทรง (นางเทียม) ก็จะได้รับการมอบหมายมายังบุคคลที่มีความเหมาะสม โดยการเลือกของร่างทรง (ก่อนตาย) ก็จะบอกไว้ว่า ผีบรรพชนเลือกผู้ใด การสืบทอดจะเป็นที่ยอมรับทั้งผีและคนด้วย ฉะนั้นนางเทียม และชะง้าต้องเป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นที่ยอมรับในความประพฤติเมื่อมีการรวมตัวกันที่บ้าน คนทรงที่เป็นลูกหลานเจ้าโคตร เจ้าตระกูลที่ตั้งหมู่บ้านในหมู่บ้านนั้นๆ แล้วบรรดานางเทียม (เล็กคือมีวิญญูญาณของผีที่มีอาณาภาคนกลางเรียกว่า บ้วนาง) สมุน (ซ้างแก้ว) และนางแตง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) ลูกเผือกวันเทียน (ชาวบ้านธรรมดาไม่มีวิญญูญาณประทับทรงแต่ศรัทธาเพราะได้รับความคุ้มครองจากผีเจ้าโคตร ช่วยรักษาเมื่อเจ็บป่วย) ก็จะมารวมกันที่บ้านนางเทียมที่สำคัญ

บ้านทรายขาว มี 3 จุด คือ 1. บ้านของนางหนูพิน เกษทองมา (เจ้าราชวงศ์) 2. บ้านนายแก่นมีมะง้า (เจ้าอุปฮาด) 3. บ้านนางคำหยาด ดันดิปทุม (เจ้าพ่อซ้าง) และนางพวงจัน คำพา (เจ้าพ่อผ้าขาวเดิมชื่อก่องก้อ) ซึ่งแต่ละบ้านของนางเทียมและชะง้าตามที่กล่าวมาล้วนสืบสานการนับถือผีบรรพบุรุษมาจากมารดา และคนในสายตระกูลเดียวกันเมื่อรวบรวมอุปกรณ์เครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมครบโดยการช่วยเหลือของนางเทียม (บ้วนาง) สมุน (ซ้างแก้ว) และนางแตง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) แล้วจะร่วมเดินทางเข้าหอโองการ โดยจัดลำดับการเข้าสถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีตามความสำคัญและความอาวุโสของเจ้าโคตร ผู้ที่อัญเชิญวิญญูญาณ เจ้าราชวงศ์ คือ นางหนูพิน เกษทองมา เจ้าอุปฮาด คือ นายแก่น มีมะง้า เจ้าพ่อซ้าง คือ นางคำหยาด ดันดิปทุม เจ้าพ่อผ้าขาวหรือก่องก้อ คือ นางพวงจัน คำพา เดินนำหน้าขบวนตามลำดับความสำคัญของเจ้าโคตร (ผี) ตามที่กล่าวมา

บ้านโพนงามมีจุดเดียวคือ บ้านนายคิด ผางมา จะจำที่สืบทอดมาจากบิดา และปู่ทวด ขบวนการประกอบด้วยนางเทียม (บัวนาง) สมุน (ข้างแก้ว) นางแตง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) และลูกฝั่งวันเทียน (ประชาชนที่ศรัทธา และได้รับความคุ้มครองจากผีโดยหายป่วย เพราะจะจำรักษา) นำข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรม เดินทางไปยังสถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปี (ดอนหอ)

บ้านวังสะพุงมี 2 จุด คือ บ้านนางพอล พลชา และบ้านนางน้อย กิมเง็ก ซึ่งเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อศรีสงครามทั้งสองคน แต่ละแห่งก็จะเริ่มรวมตัวของบรรดานางเทียม (บัวนางเล็ก) สมุน (ข้างแก้ว) นางแตง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) โดยร่างทรงคือ นางพอล พลชา และ นางน้อย กิมเง็ก จะอัญเชิญวิญญาณของเจ้าพ่อศรีสงคราม ออกจากบ้าน โดยนางพอล พลชา จะเริ่มอัญเชิญก่อน แล้วทั้งสองคณะ (นางพอล และนางน้อย) จะถึงสถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปี (ดอนหอ) หลังธนาคารกสิกรไทย ริมน้ำเลย เพื่อการจัดพิธีกรรมเลี้ยงปีต่อไป

การแต่งเครื่องใช้และอุปกรณ์เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมซึ่งบรรดานางเทียม นางแตงในแต่ละหมู่บ้านได้เตรียมไว้จะจัดแต่งตามลำดับความสำคัญคือ นางเทียมนำหน้ามีผู้ถือพานบายศรีสมุนถือกลดขาว และเครื่องเช่นไต้หวันนางแตงและชาวบ้านช่วยกันถือนำไปยังหอโสงการ

เมื่อถึงสถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีของแต่ละหมู่บ้านแล้ว ผู้ประทับทรงวิญญาณเจ้าโคตรเจ้าตระกูลของหมู่บ้าน จะอัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษขึ้นประทับบนหิ้งที่ศาลบริเวณดอนหอ โดยยกชั้น 5 และชั้น 8 จุดเทียน และกล่าวคำอัญเชิญประทับบนหิ้ง เพื่อรอให้บรรดานางแตงและสมุนจัดบริเวณที่นั่งสำหรับร่างทรงวิญญาณบรรพบุรุษแต่ละองค์ พร้อมอุปกรณ์ให้เรียบร้อย เมื่อพราหมณ์แต่งชุดขาวนั่งหันหน้าเข้าหาพานบายศรี และเตรียมจะสวดเชิญวิญญาณเทพดาอารักษ์เจ้าเมือง เจ้าฟ้า วิญญาณบรรพบุรุษ บรรดาร่างทรงซึ่งมีวิญญาณของผีบรรพบุรุษและเจ้าฟ้า (ร่มขาว) เจ้าเมืองและบรรพบุรุษประทับทรงร่างแล้วจะนั่งหันหน้าเข้าหาพานบายศรีเป็นวงกลม ตามลำดับความสำคัญคือ นั่งด้านในชิดพาน คือ ร่างทรงวิญญาณที่สำคัญอันเป็นเจ้าโคตรเจ้าตระกูลของหมู่บ้าน ส่วนบรรดานางเทียม (บัวนาง) และสมุน (ข้างแก้ว) และนางแตง จะนั่งข้างหลัง ร่างทรงของวิญญาณที่ตนได้รับความคุ้มครองเป็นระเบียบ พราหมณ์จะสวดบทสวดที่เรียกว่าทศกวีอัญเชิญ อารักษ์ เจ้าปู่ เจ้าเขา วิญญาณบรรพบุรุษ และอารักษ์หลักเมืองมาร่วมพิธีบายศรีเพื่อเป็นสวัสดิมงคล เมื่อสวดไปแล้วจะนำน้ำมันต์ที่อยู่ในขัน ใช้ไปจากจุ่มแล้วสลัดใส่ร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นระยะในขณะที่สวดคำอัญเชิญเทพดาอารักษ์จะนำสายสิญจน์รอบผู้เข้าร่วมพิธีกรรมบายศรีตัวอย่างบทสวดที่กล่าวถึงพิธีฟายเหล่าที่เรียกว่า "คำมิดฟาย"

เมื่อจบการสวดของพราหมณ์แล้วผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงปีทั้งหมดกล่าวคำว่า “ไชโย 3 ครั้ง” พร้อมกัน พราหมณ์จะนำไข่มุกที่ยอดพานบายศรีปลอกและแบ่งผู้เข้าร่วมพิธีกรรมกินเพื่อเป็นสิริมงคลหลังจากนั้นพราหมณ์จะทำพิธีผูกข้อแขน บรรดาร่างทรงของวิญญาณเจ้าเมืองเจ้าราชวงศ์ และ

วิญญาณบรรพบุรุษที่ร่วมพิธีบายศรีและบรรดาร่างทรงจะดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ถือคาบตัวสั้น (คล้ายเป็นตัวแทนของผีที่ชาวบ้านนับถือ) ลูกขึ้นยืนและพ่อนรำเล็กน้อยแสดงอาการดีใจที่ได้พบลูกหลานและชาวบ้าน

ชาวบ้านจะเข้าแถวเพื่อให้ร่างทรงของผีบรรพบุรุษ ที่ตนเองเคารพนับถือผูกข้อแขนด้วยด้ายสายสิญจน์ซึ่งเตรียมไว้ที่พานบายศรี และจะกล่าวคำอวยพรให้อยู่ดีกินดี ประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการงาน และชาวบ้านจะขอกันเทียน (เทียนซึ่งจุดแล้วไม่ให้ไหม้จนหมด) จากร่างทรงของวิญญาณที่ประทับทรงที่ตนเองนับถือเก็บไว้เป็นเครื่องรางของขลัง

เมื่อเสร็จพิธีบายศรีวิญญาณเจ้าเมือง เจ้าฟ้า เจ้าราชวงศ์ อุปฮาด และวิญญาณผีบรรพบุรุษที่สำคัญของหมู่บ้านแล้ว ร่างทรงแต่ละวิญญาณจะอัญเชิญวิญญาณออกจากร่าง ประทับบนหิ้งตามศาลที่หอโสมการหรือคอนหอ แล้วบรรดานางแต่งจัดหาพาส้าได้แก่ ข้าวเหนียว ได้แก่ ข้าวเหนียว 1 กล่อ่ง ปลาบ่าว-ปลาสาว ไก่ (บ้านวังสะพุง) เหล้า 1 ขวด น้ำเย็น 1 ขวด หมากพลู บุหรี่ (มวนยา) ข้าวต้ม (ใส่น้ำตาล) ผลไม้ ยกขึ้นถวายแก่ผีบรรพบุรุษที่ตนเองนับถือ ในระหว่างนี้ชาวบ้านจะยิงปืนขึ้นบนท้องฟ้า เสียงดังสนั่นเป็นสิ่งที่บอกว่าเป็นพิธีรับเครื่องเช่นด้วยความเต็มใจ (เป็นการทดลองยิงปืนของนายทหารและตำรวจ ว่าปืนยังใช้ได้หรือไม่) ในสมัยก่อนจะยิงสกัด ขันบนท้องฟ้า (คล้ายกับจุดบั้งไฟ)

ในระหว่างที่วิญญาณเจ้าโคตร และวิญญาณผีบรรพบุรุษรับเครื่องเช่นสังเวทอยู่นี้ชาวบ้านที่ได้รับหน้าที่เสียงท่ายฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ด้วยบั้งไฟ (บ้านทรายขาว บ้านนา บ้านโพงาม บ้านปากปวน) จะนำบั้งไฟแห่รอบคอนหอ 3 รอบ โดยเวียนซ้าย แล้วจุดบั้งไฟมี 3 บั้ง บั้งที่ 1 เสียงท่ายฟ้าฝน บั้งที่ 2 เสียงท่ายผู้คน บั้งที่ 3 เสียงท่ายสัตว์ ถ้าหากบั้งไฟบั้งไหนขึ้นดีก็จะท่ายผลตามที่จุดขึ้นสูงเป็นตัวชีวิต มีบ้านวังสะพุงจะเสียงท่ายด้วยเทียน โดยตัดเทียนเป็น 3 ท่อน ในแต่ละเล่มแล้วต่อใหม่ เทียนเล่มที่ 1 เสียงท่ายฟ้าฝน เทียนเล่มที่ 2 เสียงท่ายผู้คน (จะอยู่ดีมีสุขเพียงใด) เทียนเล่มที่ 3 เสียงท่ายสัตว์เสียงถ้าหากเทียนที่ตัดเป็น 3 ท่อน เล่มใดจุดแล้วเผาไหม้จนหมด แสดงว่าการเสียงท่ายเรื่องนั้นๆ ตามลำดับเล่มเทียนจะมีผลสัมฤทธิ์ดี หากไม่ไหม้จนหมดก็จะเสียงท่ายตามปริมาณที่เทียนเผาไหม้ไป โดย

1. การเสียงท่ายฟ้าฝน ผู้คนและสัตว์เสียงด้วยบั้งไฟ พบที่บ้านทรายขาว บ้านนา บ้านโพงาม บ้านปากปวน
2. การเสียงท่าย ฟ้าฝน ผู้คน และสัตว์เสียงด้วยเทียนตัดต่อ 3 ท่อน พบที่บ้านวังสะพุง
3. การเสียงท่าย ฟ้าฝน ผู้คน และสัตว์เสียงด้วยขันน้ำ (โดยนางเทียน) พบที่บ้านทรายขาว บ้านโพงาม และบ้านปากปวน

ในระหว่างที่จะจำ นางเทียม จัดพาข้าวถวาย วิญญาณ ผิมหะศักดิ์หลักเมือง และฝิบรพบุรุษ ที่สำคัญของหมู่บ้าน ชาวบ้านซึ่งเชื่อว่าบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย พี่ ป้า น้า อา ของคนที่เสียชีวิตไปคง จะมาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงปีด้วย จึงนำเอาปืนข้าวเหนียว 1 ปืน (ใหญ่) และปลาบั้ง เกลือ พริก น้ำใส่ ใบตองวางไว้ตามพื้นดิน และตามศาลที่อยู่ในบริเวณคอนหอ ซึ่งพบเห็นอยู่โดยทั่วไปทุกหมู่บ้าน

เมื่อประมาณว่า (30 นาที) วิญญาณของมหะศักดิ์หลักเมืองและวิญญาณบรรพบุรุษรับ เครื่องเช่นสังเวแล้ว บรรดานางเทียม (บัวนาง) สมุน (ช้างแก้ว) นางแตง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) จะนำสุราที่เหลือจากเช่นไหว้ก็จะแจกจ่ายกันดื่ม ระหว่างนี้ชาวบ้านและนายทหารจะนำปืนยิงขึ้นฟ้า เป็นการส่งให้ผิมหะศักดิ์หลักเมืองและฝิบรพบุรุษเข้าไปอยู่ในสถานอันศักดิ์สิทธิ์ (เล่นม่วนอิน)

บรรดานักดนตรีนำแคน ฆ้อง กลอง ระนาด ฉิ่ง ฉาบ กลองคุ่ม ผางฮาด ซอ ไม้ไผ่ ตะโพน (ตะพน) จะร่วมบรรเลงประ โคมเสียงดังสนั่น บรรดาจะจำ (กวนจำ) นางเทียม (บัวนาง) สมุน (ช้าง แก้ว) นางแตง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) บางคนและลูกเผิงควันเทียน (ผู้ที่ได้รับความคุ้มครองจนหาย ป่วย) ก็จะร่วมพ็อนรำตามหลังจะจำและนางเทียมที่อาวุโสด้วยความปิติยินดี ทุกๆฝ่าย

การพ็อนรำหลังพิธีเบิกพาข้าวและกินอาหารร่วมกันของจะจำนางเทียมสมุนและนางแตง (บางคน) เป็นการแสดงออกที่มาจากจิตวิญญาณของเหล่าผู้ประกอบพิธีกรรมและชาวบ้าน (ลูกเผิง ควันเทียน) แสดงถึงความกตัญญูและเชื่อว่าจะเป็นที่พอใจของผิมหะศักดิ์หลักเมืองและวิญญาณ บรรพบุรุษ นักดนตรีจะหาดนตรีที่มีในหมู่บ้านร่วมบรรเลงเช่น กลอง ซอ ไม้ไผ่ ตะโพน ระนาด ฆ้อง ฉิ่ง กรับ โหม่ง กลองคุ่ม กลองยาว กลองกิ่ง ประสมการเล่นดนตรีทำนองง่ายๆ

วิธีการรำรำ ส่วนมากเป็นการแสดงออกจากความรู้สึกสนุกสนานที่มีความปิติยินดีร่วมคือ มือจะพ็อน (ยกม้วนมือตามสบาย) บางคนจะกระโดดโลดเต้น กระโดดกระที่บทำด้วยอาการพ็อน รำที่รุนแรงกล่าวว่าเป็นเพราะวิญญาณบรรพบุรุษพาเดินการรำรำได้อย่างถูกต้องตามจังหวะจะ โคนนี้ ชาวบ้านจะยืนยันว่าตนเองไม่ใช่ผู้รำ เพราะรำไม่เป็น และไม่เคยหัดรำมาก่อน แต่ที่รำนั้นคือ ฝิฟ้าต่างหาก (ปรานี วงษ์เทศ, 2536: 291 อ้างถึงใน สุริยา บรรพลา, 2545: 155) เรื่องเกี่ยวกับฝิฟ้า (แถน) ขอบร้องรำนี้ปรากฏในตำนานการพ็อนรำเรื่องขุนบรม กล่าวถึงที่มาว่า “เมื่อนั้นพระยาแถน หลวงจึงให้ศรีคันธพะเทวดา ลงมาบอกสอนคนทั้งหลายให้เฮ็ดฆ้องกลองกรับแจแวง ปี่พาทย์ พิณ เพ็ยะ เพลงกลอน ได้สอนให้คนตรีทั้งมวลญแลเล่า บอกส่วนครุอันขับพ็อนสอนนะสิ่งสว่างระเมง ละมางทั้งมวลญถ้วนแล้ว” (พระยาอนุมาน ราชชน, 2533: 69 อ้างถึงใน สุริยา บรรพลา, 2545: 155) ชาวบ้านในหมู่บ้านที่จัดพิธีกรรมเลี้ยงปีก็เชื่อว่าพ็อนรำได้เพราะฝิบนสวรรค์ มาเทียม (จึงเรียกนาง เทียม) บางคนจะร้องขอสุรา และยาสูบ (แสดงถึงฝิเข้าทรงเป็นชาย) บางคนขอยาสูบที่ทำจากยาเส้น และพริกแห้งผสมนางเทียมบางคนจะกระโดดโลดเต้น ร้องไห้เสียใจที่ลูกหลานบอกไม่เชื่อ เมื่อเห็น ชาวบ้านใส่เสื้อสีแดงเข้าคอนหอ ผู้ที่ใส่เสื้อสีแดงต้องรีบถอดออก (กรณีบ้านทรายขาว โพนงามและ

นาวัว) นางเทียมบางคนก้าวเดินไปข้างหน้า มือทั้งสองแกว่งไปตามจังหวะ ด้วยอารมณ์ยินดีไปรอบ ๆ ศาลาเจ้าปู่

ในพิธีเลี้ยงประจำปีของหมู่บ้าน จะมีวิญญานบรรพบุรุษที่อาศัยอยู่ในคอนหอนที่มาร่วมพิธีเลี้ยงปีเข้าซุน (ต้อง) ชาวบ้านที่เข้ามาร่วมดูนางเทียมฟ้อนรำ ก็จะกระโดดโลดเต้นด้วยความรุนแรงไปรอบ ๆ ศาล นางแต่งต้องเป็นผู้แต่งชั้น 5 ชั้น 8 ถวายและสอบถามว่าเป็นวิญญานของบรรพบุรุษท่านใด มีความประสงค์ในการปรากฏตัวครั้งนี้อย่างไรถ้าหากมีการกล่าวถึงความผิดของลูกบ้านหลานเมืองคนใด เช่น กล่าววาจาไม่ดีต่อผีบรรพบุรุษและไม่นับถือผีมหัศจรรย์หลักเมืองตัดต้นไม้ในคอนหอนหากมีนางเทียมเอ่ยปาก ผู้ถูกกล่าวหาต้องทำพิธีขอขมา “อ่อนยอม” ถ้าชาวบ้านคนใดไม่เชื่อและไม่ปฏิบัติตามก็จะมีอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ จากการสัมภาษณ์การทรงหรือเทียมของผีนั้นนางเทียมเล่าว่า อากัปกริยา ที่แสดงออกนั้นเป็นเพราะผีที่ทรงพากระทำการรักษาอาการต่างๆ ไม่สามารถจะยับยั้งได้แต่รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา บางครั้งอยากยิ้มเมื่อผีเข้าเทียมร่างไม่พอใจชาวบ้านหน้าตาจะบึ้งตึง (หนูพิน เกษทองมา, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2544 อ้างถึงใน สุริยา บรรพลา, 2545: 155)

นางเทียมบางคนจะมีอารมณ์ดีและเอือมเอียน (กล่าวว่าเป็นเพราะผีที่มาก่อมาเทียม) จะลงเล่นม่วนยินด้วยการร้องรำทำเพลงที่ดูแล้วงดงามมีระเบียบจะร้องกลอนรำตลอดเวลา จะเดินไปทางใดก็จะร้องเป็นกลอน เช่น การขอทางเดิน “ขอแต่เห็นขอทางไปแต่ พ่อแม่พี่น้องของข้าค่อยหลีกไป” กลอนร้องของนางเทียมจะไม่ระเบียบระบบในการจัดสร้างเรื่องแต่อย่างใด หากนึกถึงอะไรก็จะร้องเดี๋ยวนั้น โดยมากจะขึ้นต้นคำว่า “โอยหนอ” เช่น กลอนร้องขอความเห็นใจ “โอย...หนอ...พี่เอย...อย่าปะน้องไว้แกมไก่หมูกา หรือชิปะลาไว้กลางแอ่งแห่งดง แต้นอ เป็นค้ำล่งท้ายเมื่อจบกลอนรำในแต่ละครั้ง หรือ “โอ้ยหนอ....ซุ(ทุก)คนกะชิหนีไปหน้าหากินปลาบวกลใหม่ ซุคนกะชิมิใหม่ ซอน ไผชิได้ก่อนกันโอยหนอ หรือ โอยหนอ....คันนี้ไปเฮือนเห็นแมวดำแมวด่าง ลงมาลางเห็นไก่กุ่ม ไก่อ่งแต่นอ อ้ายเอ่ย” (ลองเทวดา, สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2544 อ้างถึงใน สุริยา บรรพลา, 2545: 156)

การร้องรำหรือการลงเล่นม่วนยินของนางเทียม ส่วนใหญ่จะร้องเล่นเพื่อความสนุก ชาวบ้านที่อยากประสบโชคดีก็จะเข้าไปใกล้ๆคอยซักถาม เกี่ยวกับสภาพของบ้านเมือง ฝนฟ้า สัตว์เลี้ยง และความเป็นอยู่และเลขเบอร์ วิธีการเช่นนี้ชาวบ้านเรียกว่า “เฟิ่นมา โผดมาผาย” คือแนะนำสั่งสอนเชิงปริศนาแล้วแต่ชาวบ้านจะตีความหมายเองจากคำร้อง และสัญลักษณ์จากท่ามือเป็นคำสอนและตัวเลข

เมื่อบรรดาผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปี (ลูกเผิงควันเทียม) ได้ร่วมลงเล่นฟ้อนรำ จนเป็นที่เบิกบานใจแล้วก็จะนั่งรวมกันเป็นกลุ่มๆ ปรึกษารื้อหรือเกี่ยวกับสภาพของบ้านเมือง เช่น การ

ทำนา สารทุกข์สุกดิบของผู้คนในสังคมหมู่บ้านนั้นๆ โดยการนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาเล่าสู่กันฟัง เป็นอุทาหรณ์เตือนใจถึงผลได้ผลเสีย (เรียกว่า โสเล)

ในช่วงนี้พักผ่อนและปรึกษากัน และขอความคิดเห็นข้อเสนอแนะจากชะง้าและนางเทียม อาวุโสและสมุน หากใครมีเรื่องทุกข์ร้อนเช่น ญาติเจ็บป่วยลูกสอบเรียนต่อและทำงานไม่ได้ คนหายก็จะทำการบนบาน (บนบน) แล้วแต่กรณีว่าเรื่องใดอยู่ในขั้นวิกฤตหนักเบา ผู้ทุกข์ร้อนก็จะถือขัน 5 ขัน 8 มาหาชะง้า นางเทียมผู้อาวุโส กล่าวบนบาน (บนบน) โดยมีชะง้าและนางเทียมเป็นสื่อกลางทำพิธีให้หากสอบได้นายร้อยจะถวายดวงเฟือง (ควาย) หากลูกสอบเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัย หรือ สถาบันราชภัฏ ฯ ใต้จะถวายแกลบ (หมู) หากหายจากเจ็บป่วยเพราะถูกยาและหายเจ็บป่วยด้วยวิญญานเจ้าเมืองมหศักดิ์หลักเมืองเปิดทางให้ก็จะถวายเครื่องยศซึ่งชาวบ้านก็สามารถบนบานได้ ในวันเลี้ยงปีและสามารถบนบาน (บนบน) ได้ในทุกขณะที่ชาวบ้านเคี้ยวคร้อนคือ มีดอกไม้และเทียน 5 คู่ และ 8 คู่ ก็จัดลงจานด้วยกฐินเหนือศีรษะ กล่าวคำบนบานหากได้ตามประสงค์จะถวายอะไรแก่วิญญานผีมหศักดิ์หลักเมืองและวิญญานบรรพบุรุษ หลังวันเลี้ยงปี 1 เดือน ชาวบ้านก็ทำพิธีแก่บนบน (บนบน) ได้โดยชะง้านางเทียม สมุนร่วมกันเพื่อชาวบ้านจะได้ทำพิธีแก่บนไว้ ในระหว่างนี้ชาวบ้านจะทยอยกันกลับบ้าน เพราะถือว่าเสร็จสิ้นพิธีกรรมเลี้ยงปี

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุรียา บรรพลา (2545) ซึ่งวิจัยเรื่อง พิธีกรรมเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยเป็นการตอบสนองความเชื่อเรื่องการคุ้มครองของผีบรรพบุรุษให้ลูกหลานและชาวบ้านอยู่ดีกินดี และลูกหลานจะตอบแทนบุญคุณด้วยการทำพิธีเลี้ยงปี

และสอดคล้องกับแนวคิดของ สีมา อุนริศย์ (2550) ได้กล่าวถึง ผีฟ้า...พญาเถน และผีปู้ตา ซึ่งเชื่อว่าเป็นดวงวิญญานศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครอง และช่วยเหลือให้ตนอยู่เย็นเป็นสุข จึงมักมีการตอบแทนบุญคุณด้วยการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเซ่นไหว้ดวงวิญญานเหล่านั้น

การเปรียบเทียบระหว่างประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย และประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง จ.เลย สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย และประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง
จ.เลย

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
1.วัน เดือน ที่ประกอบพิธีกรรม		1.ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำในหนึ่งปีจะประกอบพิธีกรรม 2 ครั้ง คือ เดือนหก และเดือนสิบสอง มีเจ้าจ้ำเป็นผู้กำหนดวันของการประกอบพิธี โดยมักจะกำหนดวันประกอบพิธีกรรมตรงกับวันพฤหัสบดี เพราะเชื่อว่าเป็นวันดีเหมาะที่จะทำการประกอบพิธีกรรม 2.ประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง จะประกอบพิธีกรรมในวันอาทิตย์แรกของเดือนหก
2.บุคคลที่ประกอบพิธีกรรม	1.บุคคลที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เช่น เจ้าจ้ำ หรือ ขะจ้ำ เจ้าเลื้อ นางเทียม นางแตง สมุน พรหมณ์ จะมีการสืบทอดทางสายโลหิตจากบิดาของตน	1.ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ มีผู้ประกอบพิธีกรรม คือ เจ้าจ้ำ และเจ้าเลื้อ 2.ประเพณีเลี้ยงปีของอำเภอวังสะพุงมีผู้ประกอบพิธีกรรม คือ ขะจ้ำ นางเทียม นางแตง สมุน พรหมณ์
3.ความสำคัญในการประกอบพิธีกรรม	1.เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อผีที่ตนเองนับถือ และผีบรรพบุรุษตน	
4.ความเชื่อที่เกี่ยวกับประเพณี	1.ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อได้ประกอบพิธีกรรมแล้วจะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี มีความอุดมสมบูรณ์ พร้อมทั้งคอยปกป้องคุ้มครองผู้คนในหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากสิ่งต่าง ๆ	

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย และประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง

จ.เลย (ต่อ)

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
5.อุปกรณ์ในการประกอบของการประกอบพิธีกรรม		<p>1.ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ มีดังต่อไปนี้ เสื้อผ้าชุดไทดำ ผ้าเปี้ยวเบาะ ผ้าแพรสีแดง กางเกง เสื้อผู้ชาย ผ้าซิ่น เสื้อผู้หญิง ผ้าขาวม้า ข้าวหวาน เหล้า ปั้นหรือมิด ชัน 5 ชัน 8 ชัน 12 และกำไล</p> <p>2.ประเพณีเลี้ยงปีของอำเภอวังสะพุง ข้าว (เหนียว) อาหาร น้ำ หมาก พลุ บุหรี่ (มวนยา) ดอกไม้เทียน ข้าวต้มมัด เหล้า บั้งแกลบ บ้านวังสะพุงสามารถนำอาหารอื่นๆที่มีขายตามท้องตลาด เช่น ผลไม้จำพวกเงาะ ทูเรียน มะม่วง ส้มเขียวหวาน แอปเปิ้ล เบียร์ น้ำขวด (แป๊ปซี่ โคคาโคล่า แพนด้า น้ำแดง น้ำเขียว น้ำส้ม) และสุราฝรั่ง เหล้าแม่โขง และถังน้ำมนต์</p>
6.ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม		<p>1.ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ เจ้าจำและเจ้าเชื้อ จัดเตรียมเครื่องคาวางไว้หน้าหอรักษาแล้วกล่ารับไปวางไว้หน้าหอรักษาแต่ละหอ โดยหอที่ 1 จะวางสำหรับที่มีหัวหมูวางไว้ เจ้าเชื้อจะจุดเทียนไหว้หอรักษาหอละ 1 คู่ เสร็จแล้วบอกกล่าวให้เจ้าหอทั้ง 4 มากินข้าวปลาอาหาร จากนั้นชาวบ้านที่มาร่วมพิธีจะนำเหล้าที่ตนนำมาด้วยให้เจ้าทำพิธีบอกกล่าวให้ตนอยู่ดีมีสุขและทำไร่นาได้ผลดี นอกจากนี้แล้วในวันนี้ผู้ที่เคยบนบานศาลกล่าวให้เจ้าบ้านช่วยเหลือจะนำสิ่งของที่ตนเคยบนบานศาลกล่าวให้แก่เจ้าบ้านมาถวายในวันนี้ด้วย ส่วนมากจะเป็นเหล้า เมื่อชาวบ้านนำเหล้ามาให้เจ้าจะบอกว่าตนเองต้องการอะไรหรือมาแก้บน เจ้าก็จะเทเหล้าใส่ลงในแก้วและกล่าวคำขอขึ้นต่อหน้าหอรักษา แล้วเทเหล้าในแก้วลงบนพื้นดิน จะทำอย่างนี้ตามคำขอของชาวบ้านทุกคนจนกว่าจะครบ หลังจากเช่นสรวงเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะยกสำรับที่นำไปเช่นสรวงผีเจ้าบ้านทั้ง 4 หอนั้นกลับมาแบ่งใส่กะหย่อง แจกจ่ายกับรับประทานต่อไป โดยนำมาปรุงใหม่ ใส่พริกป่น ใส่เกลือ ใครก็ตามที่ได้กิน</p>

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย และประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง

จ.เลย (ต่อ)

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
		<p>หมูและน้ำต้มหมูในครั้งนี้อาจจะทำให้เป็นสิริมงคลแก่ตัวเองและครอบครัว</p> <p>2. ประเพณีเลี้ยงปีของอำเภอวังสะพุง นางเทียมจะนำหน้ามีผู้ถือพานบายศรีสมุนถือกลดขาว และเครื่องเช่นไต้หวันนางแตงและชาวบ้านช่วยกันได้นำไปยังหอโองการ</p> <p>เมื่อถึงสถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีของแต่ละหมู่บ้านแล้ว ผู้ประทับทรงวิญญาณเจ้าโคตรเจ้าตระกูลของหมู่บ้าน จะอัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษขึ้นประทับบนหิ้งที่ศาลบริเวณคอนหอ โดยยกขัน 5 และขัน 8 จุดเทียน และกล่าวคำอัญเชิญประทับบนหิ้ง เพื่อรอให้บรรดานางแตงและสมุนจัดบริเวณที่นั่งสำหรับร่างทรงวิญญาณบรรพบุรุษแต่ละองค์ พร้อมอุปกรณ์ให้เรียบร้อย เมื่อพราหมณ์แต่งชุดขาวนั่งหันหน้าเข้าหาพานบายศรี และเตรียมจะสวดเชิญวิญญาณเทพดาอารักษ์ เจ้าเมือง เจ้าฟ้า วิญญาณบรรพบุรุษ บรรดาร่างทรงซึ่งมีวิญญาณของผีบรรพบุรุษและเจ้าฟ้า (ร่มขาว) เจ้าเมืองและบรรพบุรุษประทับทรงร่างแล้วจะนั่งหันหน้าเข้าหาพานบายศรีเป็นวงกลม ตามลำดับความสำคัญคือ นั่งด้านในชิดพาน คือร่างทรงวิญญาณที่สำคัญอันเป็นเจ้าโคตรเจ้าตระกูลของหมู่บ้าน ส่วนบรรดานางเทียม (บัวนาง) และสมุน (ข้างแก้ว) และนางแตง จะนั่งข้างหลัง</p> <p>ร่างทรงของวิญญาณที่ตนได้รับความคุ้มครองเป็นระเบียบ พราหมณ์จะสวดบทสวดที่เรียกว่า บทสวดขวัญ อัญเชิญ อารักษ์ เจ้าปู่ เจ้าเขา วิญญาณบรรพบุรุษ และอารักษ์หลักเมืองมาร่วมพิธีบายศรีเพื่อเป็นสิริมงคล เมื่อสวดไปแล้วจะนำน้ำมันตั้งที่อยู่ในขันจุ่มแล้วสลัดใส่ร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็น</p>

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย และประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง

จ.เลข (ต่อ)

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
		<p>ระยะในขณะสวดคำอัญเชิญเทวดาอารักษ์จะนำสายสิญจน์รอบผู้เข้าร่วมพิธีกรรมบายศรีตัวอย่างบทสวดที่กล่าวถึงพิธีฟายเหล่าที่เรียกว่า "คำมิดฟาย" เมื่อจบการสวดของพราหมณ์แล้วผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงปีทั้งหมดกล่าวคำว่า "ไซโย 3 ครั้งพร้อมกัน พราหมณ์จะนำไข่มุกที่ยอดพานบายศรีปลอกและแบ่งผู้เข้าร่วมพิธีกรรมกินคนละนิคละหน่อยเพื่อเป็นสิริมงคลหลังจากนั้นพราหมณ์จะทำพิธีผูกข้อแขนบรรดาร่างทรงของวิญญาณเจ้าเมืองเจ้าราชวงศ์ และวิญญาณบรรพบุรุษที่ร่วมพิธีบายศรีและบรรดาร่างทรงจะดื่มเหล้าและสูบบุหรี่ถือดาบตัวสั้น (คล้ายเป็นตัวแทนของผีที่ชาวบ้านนับถือ) ลูกขี้ยืนและพ่อนรำเล็กน้อยแสดงอาการดีใจที่ได้พบลูกหลานและชาวบ้าน</p> <p>ชาวบ้านจะเข้าแถวเพื่อให้ร่างทรงของผีบรรพบุรุษ ที่ตนเองเคารพนับถือผูกข้อแขนด้วยค้ายสายสิญจน์ซึ่งเตรียมไว้ที่พานบายศรี และจะกล่าวคำอวยพรให้อยู่ดีกินดี ประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการงาน และชาวบ้านจะขอกันเทียน (เทียนซึ่งจุดแล้วไม่ให้ไหม้จนหมด) จากร่างทรงของวิญญาณที่ประทับทรงที่ตนเองนับถือเก็บไว้เป็นเครื่องรางของขลัง</p> <p>เมื่อเสร็จพิธีบายศรีวิญญาณเจ้าเมือง เจ้าฟ้า เจ้าราชวงศ์ อุปฮาด และวิญญาณผีบรรพบุรุษที่สำคัญของหมู่บ้านแล้ว ร่างทรงแต่ละวิญญาณจะอัญเชิญวิญญาณออกจากร่าง ประทับบนหิ้งตามศาลที่หอโองการหรือดอนหอ แล้วบรรดานางแต่งจัดหาพาข้าวได้แก่ ข้าวเหนียว ได้แก่ ข้าวเหนียว 1 กล่อง ปลาบ่าว-ปลาสาว ไก่ (บ้านวังสะพุง)</p>

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย และประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง

จ.เลย (ต่อ)

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
		<p>เหล่า 1 ขวด น้ำเย็น 1 ขวด หมากพลู บุหรี่ (มวนยา) ข้าวต้ม (ใส่น้ำตาล) ผลไม้ ยกขึ้นถวาย แก่ผีบรรพบุรุษที่ตนเองนับถือ ในระหว่างนี้ชาวบ้านจะยิงปืนขึ้นบนท้องฟ้า เสียงดังสนั่นเป็นสิ่งที่บอกว่าเชิญผีมารับเครื่องเช่นด้วยความเต็มใจ (เป็นการทดลองยิงปืนของนายทหารและตำรวจ ว่าปืนยังใช้ได้หรือไม่) ในสมัยก่อนจะยิงสกัดรุค ขึ้นบนท้องฟ้า (คล้ายกับจุดบั้งไฟ) ในระหว่างที่วิญญาณเจ้าโคตร และวิญญาณผีบรรพบุรุษรับเครื่องเช่นสังเวชอยู่นี้ชาวบ้านที่ได้รับหน้าที่เสี่ยงทายฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ ด้วยบั้งไฟ (บ้านทรายขาว บ้านนา วัวบ้าน โพนงาม บ้านปากปวน) จะนำบั้งไฟแห่รอบดอนหอ 3 รอบ โดยเวียนซ้าย แล้วจุดบั้งไฟมี 3 บั้ง บั้งที่ 1 เสี่ยงทายฟ้าฝน บั้งที่ 2 เสี่ยงทายผู้คน บั้งที่ 3 เสี่ยงทายสัตว์ ถ้าหากบั้งไฟบั้งไหนขึ้นดีก็จะทายผลตามที่จุดขึ้นสูงเป็นตัวชี้วัด มีบ้านวังสะพุงจะเสี่ยงทายด้วยเทียน โดยตัดเทียนเป็น 3 ท่อน ในแต่ละเล่มแล้วต่อใหม่ เทียนเล่มที่ 1 เสี่ยงทายฟ้าฝน เทียนเล่มที่ 2 เสี่ยงทายผู้คน (จะอยู่ดีมีสุขเพียงใด) เทียนเล่มที่ 3 เสี่ยงทายสัตว์เลี้ยงถ้าหากเทียนที่ตัดเป็น 3 ท่อน เล่มใดจุดแล้วเผาไหม้จนหมด แสดงว่าการเสี่ยงทายเรื่องนั้นๆ ตามลำดับเล่มเทียนจะมีผลสัมฤทธิ์ดี หากไม่ไหม้จนหมดก็จะเสี่ยงทายตามปริมาณที่เทียนเผาไหม้ไป</p> <p>ในระหว่างที่ชะง้า นางเทียม จัดพาข้าวถวาย วิญญาณ ผิมเหล็กดีหลักเมือง และผีบรรพบุรุษที่สำคัญของหมู่บ้าน ชาวบ้านซึ่งเชื่อว่าบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย พี่ ป้า น้ำ อา ของคนที่เสียชีวิตไปคงจะ</p>

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย และประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง

จ.เลข (ต่อ)

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
		<p>มาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงปีด้วย จึงนำเอาปืนข้าวเหนียว 1 ปืน (ใหญ่) และปลาปิ้งเกลือ พริก น้ำใส่ใบตองวางไว้ตามพื้นดิน และตามศาลที่อยู่ในบริเวณดอนหอย ซึ่งพบเห็นอยู่โดยทั่วไปทุกหมู่บ้าน</p> <p>เมื่อประมาณว่า (30 นาที) วิญญาณของมหัศจรรย์หลักเมืองและวิญญาณบรรพบุรุษรับเครื่องเช่นสังเวทแก้ว บรรดานางเทียม (บัวนาง) สมุน (ช่างแก้ว) นางแตง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) จะนำสุราที่เหลือจากเซ่นไหว้ก็จะแจกจ่ายกันดื่ม ระหว่างนี้ชาวบ้านและนายทหารจะนำปืนยิงขึ้นฟ้าเป็นการส่งให้ผีมหัศจรรย์หลักเมืองและผีบรรพบุรุษเข้าไปอยู่ในสถานอันศักดิ์สิทธิ์ (เล่นม่วนยีน)</p> <p>บรรดานักดนตรีนำแคน ซอ กลอง ระนาด ฉิ่ง ฉาบ กลองตุ้ม ผางฮาด ซอ ไม้ไผ่ ตะโพน (ตะพน) จะร่วมบรรเลงประโคมเสียงดังสนั่น บรรดาชะง้า (กวนจ้ำ) นางเทียม (บัวนาง) สมุน (ช่างแก้ว) นางแตง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) บางคนและลูกเพียงวันเทียน (ผู้ที่ได้รับความคุ้มครองจนหายป่วย) ก็จะร่วมฟ้อนรำตามหลังชะง้าและนางเทียมที่อาวุโสด้วยความปิติยินดี ทุกๆฝ่าย</p>

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย และประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง จ.เลย (ต่อ)

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
7.ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการประกอบพิธีกรรม	1.ทั้งสองหมู่บ้านคาดหวังว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วจะทำให้เจ้าที่เจ้าทางทั้งหลายที่ให้ความดูแลคอยปกป้องรักษา ให้พวกตนอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนทำสิ่งต่างๆ ได้สมความปรารถนา	

1.2 การจัดพิธีกรรมการเล่นผิชนน้ำ บ้านนาข้าว ตำบลนาข้าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

การเล่นผิชนน้ำ บ้านนาข้าว อำเภอเชียงคาน เป็นการละเล่นในพิธีกรรมเลี้ยงบ้านหรือเลี้ยงผีปู่ตาตามประเพณีความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษเพื่อแสดงความจงรักภักดีและตอบแทนบุญคุณที่ผีเจ้าปู่ให้ความคุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ฝนตกตามฤดูกาลทำให้อาชีพการเกษตรกรรมมีผลผลิตดี การเล่นผิชนน้ำของชาวบ้านนาข้าว เพื่อให้เจ้าปู่จิมมานบชมเป็นประเพณีการคารวะเจ้าปู่หรือเป็นการครอบคุ้ยโดยผ่านร่างทรง นางหนูดอก ม่องชา และนางจันดี คัมบุญยอ เจ้าปู่ชอบเรียกผิชนน้ำบ้านนาข้าวว่า แมงหน้างาม แมงหน้างามเป็นทหารของเจ้าปู่เป็นผู้รักษาเจ้าปู่ เป็นความเชื่อสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษโดยผ่านร่างทรง การเล่นผิชนน้ำบ้านนาข้าวจึงแสดงออกด้วยท่าทางที่น่ารักสนุกสนาน เพื่อให้เจ้าปู่ชมและเชื่อว่าถ้าหากไม่เล่นผิชนน้ำในปีใดฝนจะไม่ตกในปีนั้น ๆ แต่ถ้าหากปีใดมีผิชนน้ำหรือแมงหน้างามมาเล่นให้เจ้าปู่ชมมีจำนวนมากฝนจะตกชุกตลอดปี

คุณค่าของการเล่นผิชนน้ำของชาวบ้านนาข้าว คือการได้สืบทอดประเพณีการเล่นผิชนน้ำที่มีความสนุกสนานมีศักยภาพและมีพลังในการดำรงชีวิตเชื่อว่า การเล่นผิชนน้ำจะทำให้ฝนตกได้ ทำนาปลูกข้าวไว้กินตลอดปี สำนึกในการเล่นผิชนน้ำนี้สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษว่าหากปีใดเจ้าปู่ไม่พอใจ เพราะการเล่นผิชนน้ำมีจำนวนน้อยจนเกินไป ในปีนั้น ๆ การดำเนินชีวิตของชาวบ้านนาข้าว จะไม่เป็นปกติราบเรียบเกิดอาเพศ เช่น คนในหมู่บ้านไหลตาย เด็กในหมู่บ้านจมน้ำตาย เป็นต้น

การเล่นของชาวบ้านนาข้าว ตำบลนาข้าว อำเภอเชียงคาน หมายถึง วัว ควาย ที่ตายไปแล้ว (จากการเช่นสรวงก็ดี ตายโดยธรรมชาติก็ดี) กลายเป็นทหารของเจ้าปู่ จิมมานพและเจ้าปู่ผ่านภิกภ เจ้าปู่จะเรียกหาแมงหน้างาม (ตัวหน้างาม) ร่วมพิธีกรรม เช่นสรวงและงานบุญประเพณีบุญเดือนหก แห่งไฟ คดีเกี่ยวกับควายและมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกันมากและมีความเชื่อว่า ควายคือบรรพบุรุษของคนไทย-ลาว ดังมีตำนานว่า คนเกิดจากซากควายซึ่งเป็นรูปน้ำเต้าที่ออกมาจากจมูกควาย ควายจึงเป็นสัตว์เลี้ยงที่ใกล้ชิดและมีบุญคุณต่อมนุษย์

1.2.1 ขั้นตอนการเล่นผิชนน้ำ

มนุษย์รู้จักเล่นมาตั้งแต่เด็กคำบรรพ์ การเล่นเป็นกิจกรรมที่กระทำเพื่อความสนุกสนานเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ภายหลังการประกอบกิจการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมนุษย์มีความรอบรู้จนสามารถประดิษฐ์คิดค้น เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ชีวิตมีความสุข สะดวกสบายยิ่งขึ้นแล้ว เวลาส่วนใหญ่ที่เหลือซึ่งมักใช้ไปกับการเล่นเสียเป็นส่วนมากจะนั้น

กิจกรรมการเล่นจึงมีมากมายหลายลักษณะทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการเล่นชนิดนั้น ๆ ตอบสนองความต้องการ ความสนใจและความพอใจของผู้เล่นเป็นสำคัญ

รูปแบบการจัดขบวนแห่ผิชนน้ำบ้านนาข้าว เดิมชาวบ้านนาข้าวเล่นผิชนน้ำเพราะสืบทอดประเพณีการเล่นแมงหน้างามเพื่อเอาใจเจ้าปู่ผ่านภิกพ ซึ่งเป็นเจ้าโคตรของหมู่บ้านนาข้าว พิธีกรรมคือ เวลา 06.00 น. นางเทียมและชะจ้ำจะจัดแต่งเครื่องเช่น ไห้วประกอบด้วย ชั้น 5 ชั้น 8 หมาก 5 คำ มวนยา (กอกยา) 5 มวน เทียน 2 เล่ม (1 คู่) น้ำหอม 1 ขวด ถวายเจ้าปู่ที่หอแกนบ้านซึ่งเป็นหอเช่นไห้ว นางเทียมจะจุดเทียนอัญเชิญเจ้าปู่ประทับทรง ชาวบ้านจะแบกบั้งไฟจำนวน 5 บั้ง จัดมัดกับโครงไม้ไผ่เรียกว่าขาเคียว จำนวน 6 คน และผิชนน้ำคุ่มละ 5-6 ตัว (ปี 2546 ผิชนน้ำบ้านใหม่ตาแสง 15 ตัว) มาเล่นครอบ นางเทียม (นางจันดี คำบุญขอ นางทัศนีย์ จันทิหล้า นางคำ คำทา นางเตียง ทำทิพย์ นางเฉลียว วังเหมอย) ชะจ้ำ นายสวรรค์ พาหวัน เชิญวิญญาณเจ้าปู่ประทับทรงแล้วพอรอบผิชนน้ำ ซึ่งตีกลองและกะลอปั้นจังหวะ นางเทียมและชะจ้ำเดินนำหน้าตามด้วยบั้งไฟ จำนวน 5 บั้ง และผู้เกาะขาเคียว ตามด้วยผิชนน้ำตีกลอง เกาะขาเคียวเข้าวัด เดินรอบบริเวณวัดมีอุโบสถเป็นแกนกลาง 3 รอบ โดยเวียนขวาแล้วหยุดพักนั่งที่ศาลาพักหลังกองอำนาจการ กิจกรรมดังกล่าวจะเริ่มเวลา 06.00 น. วันที่ 17 พฤษภาคม 2546 เวลา 08.00 น. เป็นเสร็จพิธี

ขบวนที่เป็นรูปแบบทางการ คือ หน่วยงานราชการมีบทบาทซึ่งจะเริ่มพิธีการต่างๆตามกำหนดการ ขบวนซึ่งแต่ละคุ่มจะจัดเหมือนผู้ถือป้าย ถือพานพุ่ม พระบรมฉายาลักษณ์ ตามด้วยขบวนพ้องของผู้หญิงทุกขบวนใช้เพลงรำเชิงแบบสมัยใหม่ จำนวน 30-40 คน ตามด้วยรถเทพีประจำคุ่ม อาจแต่งเป็นท้าวผาแดง และนางไอ่ บนรถประดับด้วยผลไม้ พืชผักหรือกิจการงานอาชีพ เช่น ทอผ้า ทอดแห ผ้าฝ้าย เหล้าสาโท ตามด้วยขบวนผิชนน้ำ จำนวน 20-30 ตัว ทุกตัวมีเครื่องดนตรีประเภทกลอง แคน ฉาบ ฉิ่ง กะลอปั้น เคาะตี เป็นจังหวะเชิง โฉ๊ะ-ติง-ติง-ติง-ติง-โฉ๊ะ (ทำนองช้า) ติง-โฉ๊ะ-ติง-โฉ๊ะติง-โฉ๊ะ (ทำนองเร็วปานกลาง) เพิ่มความถี่ของกลอง (ติง) และเคาะกะลอปั้น (โฉ๊ะ) ตามจังหวะเร็วปานกลางจะกลายเป็นจังหวะเร็วมากกว่า การนำเสนอขบวนแห่ผิชนน้ำบ้านนาข้าว ปี พ.ศ. 2546 จะมีผิชนน้ำตัวใหญ่ (จากการสัมภาษณ์พบว่า นำมาเล่นแต่ปี พ.ศ. 2544)

การละเล่นพื้นเมืองของแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อันเนื่องมาแต่อิทธิพลของสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมมีลักษณะแห่งความบริสุทธิ์ใจในการแสดงออกทั้งด้านท่วงทีและอารมณ์ มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับความเป็นจริงของวิถีของการดำรงชีวิตอย่างชาวบ้านที่เรียบง่าย

การเล่นผิชนน้ำของชาวบ้านนาซ่าวมีขั้นตอนการเล่นที่สรุปได้ดังนี้
 นำผิชนน้ำที่ชาวบ้านสร้างเสร็จแล้วทุกตัวเข้าพิธีครอบในวันเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านหรือเจ้าบ้าน เพื่อ
 การละเล่นผิชนน้ำจะเกิดความขลังแล้วสนุกสนานในเช้าวันแรม 1 ค่ำ เดือนหก เป็นการเล่น
 ถวายเจ้าปู่ผู้เป็นร่างทรงเจ้าปู่ผ่านภัพและเจ้าปู่จิมมานพ นางจันดี คำบุญยอ และ นาง
 ดอกไม้ ม่องชา จะนำขบวนผิชนน้ำรายรอบหมู่บ้านและลานวัดโพธิ์ศรี ประกอบเครื่องดนตรี
 เกราะกลองร่างทรง (นางเทียม) นางแตง ขะจ้ำ จะเล่นฟ้อนบุญเดือนหก วันที่ 1 2 3 คือแรม 1 ค่ำ 2
 ค่ำ และ 3 ค่ำ เมื่อเล่นผิชนน้ำเสร็จแล้วจะนำหน้ากากและชุดผิชนน้ำเก็บไว้ที่เล่าข่าว เพื่อนำมาเล่น
 ต่อไปในงานบุญเดือนหกปีหน้า ผิชนน้ำมีขั้นตอนการเล่นที่ไม่ยุ่งยาก เนื่องจากการเล่นที่จัด
 ทำซ้ำๆ ทุกปีเป็นกิจกรรมที่น่าชื่นชมยกย่องทุกคนร่วมกิจกรรมโดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย มีความสุขกับ
 งานบุญประเพณี เนื่องจากได้พบหน้าเครือญาติและบุตรหลานที่เดินทางไปทำงานไกล เมื่อถึง
 เทศกาลงานบุญเดือนหก จะอยู่ที่ใดก็จะกลับมาร่วมงานบุญประเพณีที่ชาวบ้านนาซ่าวทุกคนให้
 ความสำคัญและตั้งหน้ารอให้ถึงวันงานบุญ

คำว่าผิชนน้ำ หมายถึง การละเล่นที่ผู้เล่นแต่งกายคล้ายวัว ควายที่มีขนตามตัว ซึ่ง วัว ควาย
 เป็นสัตว์ที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์ และเป็นสัตว์ที่ใช้เช่นสรวงเจ้าปู่ประจำในเดือนหก(สุเวทย์ ปราน
 ศรี , 2542 อ้างถึงใน สุริยา บรรพลา,2546) เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องที่มาคำว่าผิชนน้ำ นั้นอาจมาจาก
 สาเหตุดังนี้ นัยหนึ่งเชื่อว่าเป็นวิญญาณของสัตว์จำพวก วัว ควาย ที่ตายไปยังล่องลอยวนเวียนอยู่ตาม
 สถานที่ที่ที่เคยอาศัย เช่น ตามห้วย หนอง แม่น้ำ เมื่อชาวบ้านไปตักน้ำ อาบน้ำก็จะตามคนเข้ามาใน
 หมู่บ้าน นัยที่สองมาจากการเล่นผิชนน้ำเป็นประจำในเดือนหก แล้วฝนตกทุกครั้งจึง เรียกว่า ผิชน
 น้ำ หรือผีที่อาศัยอยู่ตามห้วยหนองคลองบึง คนโบราณเรียกว่า ผิชนน้ำ ชาวบ้านนาซ่าวเรียกผิชนน้ำ
 แต่เดิมเรียก ผิชน ผิโชน หรือผิขุน ต่อมาเรียกว่าผิชนน้ำ โดยเล่นในงานบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหก
 แรม 1 ค่ำถึง 15 ค่ำ โดยมีความเชื่อว่าเมื่อเล่นผิชนน้ำแล้วจะเป็นที่ชื่นชอบใจของเจ้าปู่จิมมานพ เวลา
 เจ้าปู่ผ่านภัพซึ่งเป็นผีเจ้าบ้านมีอิทธิฤทธิ์สามารถดลบันดาลให้ชาวบ้านนาซ่าวพบเจอแต่สิ่งที่ดี
 เหตุเภทภัยต่าง ๆ จะไม่เกิดขึ้น หากปีใดจำนวนผิชนน้ำ (แมงหน้างาม) ร่วมเล่นบุญเดือนหกเป็น
 จำนวนมาก เจ้าปู่จะชื่นชอบและฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาล ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ทำให้
 ชาวบ้านมั่งคั่ง ชาวบ้านนิยมเรียกควายซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่ช่วยไถนาของตนเองว่าทวย คำว่าทวย
 หมายถึงควาย เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึงลักษณะอ้วนเตี้ยใหญ่ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ,
 2534 อ้างถึงใน สุริยา บรรพลา,2546) การละเล่นผิชนน้ำชาวบ้านมาความมุ่งหมายทางการเล่น
 โดยพยายามเกลี้ยกล่อม โน้มน้าว และล่อลวงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบนบาน
 และการประกอบพิธีกรรม เพื่อนำเอาอำนาจศักดิ์มาเป็นเครื่องต่อรองหรือควบคุมธรรมชาติ เพื่อเป็น
 สิริมงคลแต่กิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ (ยศ สันตสมบัติ , 2540 อ้างถึงใน สุริยา บรรพลา,2546)

โดยหมายรวมถึงการประจบประแจงโดยหาสิ่งที่วิญญูณเจ้าปู่ชอบ (แมงหน้างาม) มาเล่นเพื่อของให้วิญญูณเจ้าปู่ผ่านพิภพและเจ้าปู่จิมานพโปรดปรานพึงพอใจ ชาวบ้านจะได้น้ำฝนเป็นสิ่งตอบแทนไม่มีความแห้งแล้งเพราะฝนไม่ตกกิจกรรมการเล่นผิชนน้ำจึงจัดเพื่อหวัง สิ่งตอบแทน

ประเพณีการเล่นผิชน หรือผิชนน้ำบ้านนาข้าว เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงวิถีการดำเนินชีวิตด้านความเชื่อต่ออำนาจเหนือธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องวิญญูณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่แสดงออกเป็นรูปแบบความคิดสร้างสรรค์ป็นจินตนาการ ถือเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมชุมชนที่แสดงเอกลักษณ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ที่พึงพาอาศัยเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ทำให้มนุษย์จักพิธีกรรมเพื่อการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ และมีการเล่นผิชนน้ำปฏิบัติซ้ำเป็นประจำทุกปี จนเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า เพราะวัฒนธรรมหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันภายในสังคม ทั้งเป็นสิ่งที่มิระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบเป็นที่ยอมรับกันภายในสังคมนั้น

ชาวบ้านนาข้าว จัดประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประจำทุกปีเชื่อว่าจัดงานบุญบั้งไฟแล้วจะทำให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ข้าวปลาอาหารสมบูรณ์ เล่นผิชน (ผิชนน้ำ) ปีใดฝนจะตกทุกปี นอกจากเจ้าปู่จะชอบผิชนมากเป็นพิเศษแล้วยังชอบบั้งไฟ ดังนั้นชาวบ้านที่เป็นจะเจ้าและผู้ช่วยจะสร้างบั้งไฟเฉพาะเป็นบั้งไฟขนาดเล็ก จำนวน 5 บั้ง เพื่อจุดถวายเจ้าปู่ที่คอนหอประจำหมู่บ้านจะจุดในวันโสมตอนเช้าชาวบ้านนำบั้งไฟแข่งขันมามอบให้เจ้าปู่ดูแลที่หอคุ้มช่วงตอนเช้าในวันแรม 2 ค่ำ เดือนหกจะเคลื่อนย้ายกันไม่ได้ ผิเจ้าปู่จะโกรธและชุมชนในหมู่บ้านต้องเฮ็ดบั้งได้ฝนบ่ตก ลมพัด ลมตี ย้านผิผืน (ผิเจ้าปู่) ถ้าบั้งเฮ็ดลมพัดบ้านเฮือนแสงฟ้าผ่าแล้ง (เดช พาทวัน ,2546 อ้างถึงใน สุริยา บรรพลา,2546) ต้องจัดพิธีเช่นไหว้ บุญบั้งไฟให้เจ้าปู่ ถ้าไม่ทำจะมีลมพัดบ้านเรือนพังได้ ชาวบ้านให้ความนับถือผีบรรพบุรุษอันเป็นเจ้าโคตร หากมีเรื่องไม่ดีก็จะบนบานให้เจ้าปู่ช่วย เช่น เมื่อชาวบ้านหาเงินเข้าวัดบำรุงศาสนสถานโดยนำรางวัลบ้านมาแสดง และมีหนุ่ม ๆ ในหมู่บ้านนาข้าวและบ้านใกล้เคียงมาเต้นรำอย่างมีระเบียบ

สอดคล้องกับ สี่มา อนุรักษ์ (2550) ได้กล่าวถึง ผิฟ้า...พญาเถน และผิปู่ตา ซึ่งเชื่อว่าเป็นวิญญูณศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครอง และช่วยเหลือให้ตนอยู่เย็นเป็นสุข จึงมักมีการตอบแทนบุญคุณด้วยการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเช่นไหว้ดวงวิญญูณเหล่านั้น

การเปรียบเทียบพิธีกรรมระหว่างบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย และบ้านนาข้าว ต.นาข้าว อ.เชียงคาน จ.เลย สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบพิธีกรรมระหว่างบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย และบ้านนาข้าว ต.นาข้าว อ.เชียงคาน จ.เลย

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
1.วัน เดือน ที่ ประกอบพิธีกรรม		1.ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำในหนึ่งปีจะประกอบพิธีกรรม 2 ครั้ง คือ เดือนหก และเดือนสิบสอง มีเจ้าจ้ำเป็นผู้กำหนดวันของการประกอบพิธี โดยมักจะกำหนดวันประกอบพิธีกรรมตรงกับวันพฤหัสบดี เพราะเชื่อว่าเป็นวันดีเหมาะที่จะทำการประกอบพิธีกรรม 2.ประเพณีการละเล่นผิงขนน้ำ จัดพิธีกรรมในวันแรม 1 – 3 ค่ำ เดือนหก
2.บุคคลที่ประกอบพิธีกรรม		1.ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ มีผู้ประกอบพิธีกรรม คือ เจ้าจ้ำ และเจ้าเสื่อ 2.ประเพณีการละเล่นผิงขนน้ำ มีผู้ประกอบพิธีกรรม คือ นางเทียมและ ขะจ้ำ
3.ความสำคัญในการประกอบพิธีกรรม	1.เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อผีที่ตนเองนับถือ และผีบรรพบุรุษตน	
4.ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับประเพณี	1.เชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษเพื่อแสดงความจงรักภักดีและตอบแทนบุญคุณ ให้ความคุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ฝนตกตามฤดูกาลทำให้อาชีพการเกษตรกรรมมีผลผลิตดี	

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบพิธีกรรมระหว่างบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย และบ้านนาข้าว ต.นาข้าว อ.เขียงคาน จ.เลย (ต่อ)

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
5.อุปกรณ์ในการประกอบของ การประกอบพิธีกรรม		<p>1. ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ มีดังต่อไปนี้ เสื้อผ้าชุดไทดำ ผ้าเปียวเบาะ ผ้าแพรสีแดง กางเกง เสื้อผู้ชาย ผ้าซิ่น เสื้อผู้หญิง ผ้าขาวม้า ข้าวหวาน เหล้า ปิ่นหรือมิด ขัน 5 ขัน 8 ขัน 12 และกำไล</p> <p>2. ประเพณีการละเล่นผิชนน้ำ มีดังต่อไปนี้ ขัน 5 ขัน 8 หมาก มวนยา (กอกยา) เทียน น้ำหอม บั้งไฟ กลอง กะล่อ ขาเคียว</p>
6.ขั้นตอนในการประกอบ พิธีกรรม		<p>1. ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทย เจ้าจำและเจ้าเชื้อ จัดเตรียมเครื่องคาวางไว้หน้าหอรักษาแล้ว ยกสำรับไปวางไว้หน้าหอรักษาแต่ละหอ โดยห่อที่ 1 จะวางสำรับที่มีหัวหมูวางไว้ เจ้าเชื้อจะจุดเทียนไหว้หอรักษาหอละ 1 คู่ เสร็จแล้วบอกกล่าวให้เจ้าหอทั้ง 4 มากินข้าวปลาอาหาร จากนั้นชาวบ้านที่มาร่วมพิธีจะนำเหล่าที่ตนนำมาด้วยให้เจ้าทำพิธีบอกกล่าวให้ตนอยู่ดีมีสุขและทำไร่ทำนาได้ผลดี นอกจากนี้แล้วในวันนี้ผู้ที่เคยบนบานศาลกล่าว ให้แก่เจ้าบ้านมาถวายในวันนี้ด้วย ส่วนมากจะเป็นเหล่า เมื่อชาวบ้านนำเหล่ามาให้เจ้าจะบอกว่าตนเองต้องการอะไร หรือมาแก้บน เจ้าก็จะเทเหล่าใส่ลงในแก้วและกล่าวคำขอนั้นต่อหน้าหอรักษา แล้วเทเหล่าในแก้วลงบนพื้นดิน จะทำอย่างนี้ตามคำขอของชาวบ้านทุกคน</p>

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบพิธีกรรมระหว่างบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย และบ้านนาซ่าว ต.นาซ่าว อ.เขียงคาน จ.เลย (ต่อ)

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
		<p>จนกว่าจะครบ หลังจากเช่นสรวงเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะยกสำรับที่นำไปเช่นสรวงผีเข้าบ้านทั้ง 4 หอนั้นกลับมาแบ่งใส่กะหย่อง แจกจ่ายกับรับประทานต่อไป โดยนำมาปรุงใหม่ ใส่พริกป่น ใส่เกลือ ใครก็ตามที่ได้กิน</p> <p>2. ประเพณีการละเล่นผีขนน้ำ นางเทียมและชะง้าจะจัดแต่งเครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย ชั้น 5 ชั้น 8 หมาก 5 คำ มวนยา (กอกยา) 5 มวน เทียน 2 เล่ม (1 คู่) น้ำหอม 1 ขวด ถวายเจ้าปู่ที่หอแกนบ้านซึ่งเป็นหอเช่นไหว้ นางเทียมจะจุดเทียนอัญเชิญเจ้าปู่ประทับทรง ชาวบ้านจะแบกบั้งไฟจำนวน 5 บั้ง จัดมัดกับโครงไม้ไผ่เรียกว่าขาเดียว จำนวน 6 คน และผีขนน้ำคู่ละ 5-6 ตัว (ปี 2546 ผีขนน้ำบ้านใหม่ตาแสง 15 ตัว) มาเล่นรอบ นางเทียม (นางจันดี คำบุญขอ นางทัศนีย์ จันทิห์ล้ำ นางคำ คำทา นางเตียง ทำทิพย์ นางเฉลียว วังเหมอย) ชะง้า นายสวรรค์ พาหวัน เชิญวิญญาณเจ้าปู่ประทับทรงแล้วฟ้อนรอบผีขนน้ำ ซึ่งตีกลองและกะลอปั้นจังหวะ นางเทียมและชะง้าเดินนำหน้าตามด้วยบั้งไฟ จำนวน 5 บั้ง และผู้เคาะขาเดียว ตามด้วยผีขนน้ำตีกลอง เคาะขาเดียวเข้าวัด เดินรอบบริเวณวัดมีอุโบสถเป็นแกนกลาง 3 รอบ โดยเวียนขวาแล้วหยุดพักนั่งที่ศาลาพักหลังกองอำนวยการ</p>

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบพิธีกรรมระหว่างบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เขียงคาน จ.เลย และบ้านนาซ่าว ต.นาซ่าว อ.เขียงคาน จ.เลย (ต่อ)

หัวข้อการเปรียบเทียบ	ลักษณะความเหมือนกัน	ลักษณะความต่างกัน
7.ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการประกอบพิธีกรรม	1.คาดหวังที่จะให้ผีที่นับถือ และผีบรรพบุรุษช่วยให้พวกเขาอยู่ดีกินดี มีความอุดมสมบูรณ์ ปกป้องคุ้มครองตน ให้มีความสุข	

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ได้มีการเก็บรวบรวมเป็นเอกสารในรูปแบบของผลงานวิจัย ดังต่อไปนี้

(1) ผลงานวิจัยของ ชาคริต อนันทรวัน (2521) เรื่องคติชาวบ้านไทดำ จากหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง ประวัติความเป็นมาของชาวไทดำ ความเชื่อ ศาสนา และพิธีกรรม การแต่งกาย การเกี่ยวสาวและการแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย และการเลี้ยงผี เพลงกล่อมเด็ก วิเคราะห์เพลงกล่อมเด็ก วิเคราะห์นันทนาการของชาวไทดำ

(2) ผลงานวิจัยของ ประพนธ์ พลอยพุ่ม (2546) เรื่องโครงการและกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง ประวัติความเป็นมาของชาวไทดำ ลักษณะของสังคม การปกครอง การสร้างบ้านเรือน ศาสนา ลักษณะความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทดำ เช่น พิธีศพ พิธีเช่นผีเรือน พิธีปาดตง พิธีแต่งงาน พิธีการเกิด การแซ่ปาง พิธีกรรมล้างปาง และพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน

(3) ผลงานวิจัยของ เพ็ญนิภา อินทรตระกูล (2535) เรื่อง การนับถือผีของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง ประวัติความเป็นมาของชาวไทดำ การแต่งกาย สังคม และการปกครอง ศาสนา ลักษณะความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผี วิญญาณบรรพบุรุษ และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทดำ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับผีเรือน พิธีกรรมเกี่ยวกับผีเจ้าบ้าน และพิธีกรรมเกี่ยวกับผีผดผิมนต์

(4) ผลงานวิจัยของ อรัญญา สุวรรณดี (2536) เรื่องโลกทัศน์ของชาวไทยดำต่อความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรม ศึกษากรณีบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง ที่ตั้ง และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของบ้านนาป่าหนาด สภาพสังคมและวัฒนธรรม สภาพการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ และอาชีพ การนับถือผีกับศาสนา การนับถือผีของชาวไทดำ ประเภทของผีที่นับถือ เช่น ผีแถน ผีเรือน ผีเจ้า ผีผดผิมนต์ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีเรือน เช่น พิธีศพ และพิธีเกี่ยวกับการเชิญผีขึ้นเรือน พิธีเช่นผีเรือน พิธีเข้ากรรมและออกกรรม พิธีของขมาผีเรือน พิธีเกี่ยวกับผีเจ้าบ้าน เช่น พิธีเลี้ยงเจ้าบ้าน พิธีเกี่ยวกับผีผดผิมนต์ เช่น พิธีดั้นเคอ พิธีเลี้ยงปาง ความสัมพันธ์ของการนับถือผีกับโครงสร้างทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์กับครอบครัว และเครือญาติ ความสัมพันธ์กับศาสนาและพิธีกรรม ความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์กับการปกครอง ความสัมพันธ์กับการปกครอง และความสัมพันธ์กับการศึกษาและสุขอนามัย

บทที่ 5 บทสรุป

จากการศึกษาเรื่อง ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยสรุปสามารถได้ดังต่อไปนี้

1. บริบททั่วไปของบ้านนาป่าหนาด

บ้านนาป่าหนาดตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ห่างจากตัวเมืองจังหวัดเลย 39 กิโลเมตร โดยทิศเหนือติดกับบ้านวังอาบช้าง ทิศใต้ติดกับบ้านหินตั้ง ทิศตะวันออกติดกับบ้านตาต้อ และทิศตะวันตกติดกับบ้านนาเบน ส่วนลักษณะสภาพภูมิอากาศของหมู่บ้านนาป่าหนาดจะมีช่วงฤดูต่าง ๆ กัน เช่น ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน มีนาคม – พฤษภาคม ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – กันยายน ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม – กุมภาพันธ์ ด้านลักษณะของสังคมหมู่บ้านนาป่าหนาดมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ มีสถานศึกษา 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านนาป่าหนาด เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา และโรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรพ์ เป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา อีกทั้งยังมีสถานอนามัย 1 แห่งด้วย ในการสร้างบ้านเรือนชาวไทดำจะสร้างบ้านเรือนด้วยไม้ทั้งหลัง เสาบ้านจะเป็นไม้ที่มีลำต้นใหญ่แข็งแรง และมั่นคง ฝาบ้านทำด้วยไม้ซาง มุงหลังคาด้วยหญ้าคา บ้านยกได้สูง เพื่อเอาไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์ ส่วนในปัจจุบันบ้านเรือนของชาวไทดำมีความทันสมัยมากขึ้น แต่บ้านยังนิยมทำ 2 ชั้น ชั้นแรกเป็นปูนทั้งหมด และชั้นที่สองก็เป็นไม้ทั้งหมด ซึ่งเป็นลักษณะการสร้างบ้านเรือนทั่วไปของชาวอีสาน

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้อพยพมาจากเมืองแกลง แคว้นสิบสองจุไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระยาภู หรือพระยาภูธรราชย์ ได้กวาดต้อนชาวไทดำมาที่จังหวัดลพบุรี และได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นั่นจนกระทั่ง เจ้าเมืองบริคันได้มาทูลขอชาวไทดำจากรัชกาลที่ 5 เพื่ออพยพกลับบ้านเมืองเดิม ชาวไทดำบางส่วนจึงได้อพยพมาอยู่กับเจ้าเมืองบริคันจนถึงบ้านน้ำก้อ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เจ้าเมืองบริคันได้รับข่าวว่าฝรั่งเศสขอสงบศึก จึงได้เดินทางกลับ แต่ได้ให้ชาวไทดำอยู่ที่บ้านน้ำก้อรอเพื่อหาเสบียงไว้สำหรับการเดินทางกลับบ้านเมืองตน หลังจากนั้นฝรั่งเศสจึงได้มารับชาวไทดำกลับไปยังประเทศลาว แต่พอชาวไทดำกลับบ้านเมืองของตนได้ไม่นาน ฝรั่งเศสมีการเก็บภาษี และเกณฑ์ผู้ชายไปใช้แรงงาน ชาวไทดำไม่พอใจจึงอพยพกลับมายังประเทศไทยอีกครั้ง โดยเข้ามาทางบ้านท่าบ่ม อำเภอปากชม จังหวัดเลย และอพยพมายังบ้านสกก่า อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เจ้าเมืองเชียงคานจึงชักชวนชาวไทดำให้อาศัยอยู่ที่อำเภอเชียงคาน โดยให้อิสระในการเลือกที่ทำมาหากิน ชาวไทดำจึงอพยพมาที่บ้านนาเบน แต่เกิดโรคระบาดขึ้นจึงอพยพมาที่บ้านตาต้อ และสุดท้ายจึงอพยพมาอยู่ที่บ้านโคก หรือบ้านนาป่าหนาดมาจนถึงปัจจุบันนี้

ชาวไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ พร้อมทั้งผสมผสานกับการนับถือผีบรรพบุรุษ จึงทำให้มีลักษณะของประเพณี วัฒนธรรมที่ทั้งเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น ออกพรรษา เข้าพรรษา และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี เช่น พิธีปาดตง พิธีการตาย พิธีการเกิด พิธีเสน และประเพณีเลี้ยงบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้ชาวไทดำจะได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอกที่ทำให้ชาวไทดำเปลี่ยนจากการนับถือผีมาเป็นการนับถือศาสนาพุทธ แต่ชาวไทดำยังมีความเชื่อเรื่องผี และยังคงรักษาประเพณี วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษไว้ให้คงอยู่ตลอดมา

2. ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด

ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นประเพณีที่ได้มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เนื่องจากชาวไทดำเชื่อว่าเป็นการแสดงถึงความเคารพ และความกตัญญูต่อผี บรรพบุรุษของตน ที่คอยดูแล ช่วยเหลือ และปกป้องคุ้มครอง เผ่าพันธุ์ของตนมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ทุก ๆ ปีชาวไทดำจึงมีการจัดพิธีเลี้ยงบ้าน หรือเลี้ยงหอเจ้าบ้านขึ้น เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อวิญญาณบรรพบุรุษ ใน 1 ปี มักจัดพิธี 2 ครั้ง คือ เดือนหก (พฤษภาคม) กับเดือนสิบสอง (พฤศจิกายน) โดยเดือนหกเป็นพิธีเลี้ยงบ้านใหญ่ เช่นไหว้ด้วยหมู เนื่องจากในเดือนนี้ชาวไทดำเริ่มทำไร่ทำนา จึงมีการขนบานเพื่อขอฟ้าขอฝน ขอพืชผลทางการเกษตรจากผี หรือวิญญาณเจ้าบ้านให้พวกตนได้รับผลผลิตมาก และเพียงพอต่อความต้องการ ส่วนเดือนสิบสองเป็นการเลี้ยงเล็ก คือ เลี้ยงด้วยไก่ ซึ่งชาวไทดำถือว่าเป็นการแก้บนที่ตนได้ขนบานไว้ตั้งแต่เดือนหก โดยชาวไทดำในแต่ละครอบครัวต้องนำไปมาหลังคาละ 1 ตัว หรือถ้าไม่มีต้องจ่ายเงินค่าซื้อไก่จำนวน 20 บาท เพื่อนำมาเลี้ยงหอเจ้าบ้าน ที่สำคัญเดือนนี้ต้องมีข้าวเม้ามาเช่น ไหว้ด้วย เนื่องจากชาวไทดำเชื่อว่า ข้าวเม้าเป็นตัวแทนของพืชผลทางการเกษตรที่เขาได้รับมาจากการเลี้ยงบ้านในเดือนหก ในการเลี้ยงครั้งนี้เป็นการตอบแทนบุญคุณที่ทำให้ตนสมปรารถนาในการทำการเกษตร และคอยปกป้องคุ้มครองตนจากเภทภัยต่าง ๆ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และกำหนดวันทำพิธีเลี้ยงบ้าน คือ เจ้าจ้ำ โดยมีหอเจ้าบ้านทั้งหมด 4 หอ ดังนี้

1. หอเจ้าไทดำ หรือหอเจ้าตาผ้าขาว (ชีปะขาว) เชื่อว่ามีดวงวิญญาณของแกน ซึ่งเป็นวิญญาณบรรพบุรุษของชาวไทดำ เป็นผู้ให้กำเนิดเผ่าพันธุ์ไทดำ และคอยปกป้องคุ้มครองเผ่าพันธุ์ไทดำสิงสถิตอยู่ ณ หอนี้

2. หอเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์ลาว ใน พ.ศ. 2370 ถือว่าเป็นผู้ที่เก่งกล้า มีความสามารถ และเป็นดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทดำนับถือ เพราะเชื่อว่า ท่านคิดตามคอยดูแล ปกป้องคุ้มครองชาวไทดำมาตั้งแต่สมัยที่มีการอพยพมาจากประเทศลาว

3. หอเจ้าภูแก้ว คือ ภูเขาที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านนาป่าหนาด ถือว่าเป็นหอเจ้าบ้านที่สำคัญอีกหอหนึ่ง ซึ่งชาวไทดำได้มาพึ่งพาศักดิ์ในบริเวณอาณาเขตของท่าน และชาวไทดำเชื่อว่าเป็นผู้ที่ให้พื้นดินและแหล่งน้ำ ในการตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำมาตั้งแต่อดีต

4. หอเจ้าภูหวด คือ ภูเขาที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านนาป่าหนาด ชาวไทดำเชื่อว่า ท่านนุ่งเหลืองห่มเหลือง หรือเป็นพระ อีกทั้งยังทำให้ชาวไทดำมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ได้รับพืชผลทางการเกษตรมากอีกด้วย

นอกจากนี้ ชาวไทดำยังเชื่อว่า ปีใดที่พวกเขาไม่ได้ทำพิธีเลี้ยงบ้าน หรือเลี้ยงหอเจ้าบ้าน ปีนั้นฟ้าฝนจะแห้งแล้ง ไม่มีน้ำสำหรับทำการเกษตร ผลผลิตทางการเกษตรไม่ดี และเกิดโรคระบาด หรือเกิดอันตรายต่าง ๆ ทำให้ผู้คนในหมู่บ้านเจ็บป่วยล้มตายด้วย

3. การประกอบพิธีกรรมในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ

ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ในแต่ละปีจะมีการจัดพิธีกรรม 2 ครั้ง ครั้งแรกจัดในเดือนหก (พฤษภาคม) ซึ่งจะเป็นการเซ่นไหว้ด้วยหมู ครั้งที่สองจัดในเดือนสิบสอง (พฤศจิกายน) เป็นการเซ่นไหว้ด้วยไก่ และข้าวเม้า ซึ่งข้าวเม้าถือเป็นตัวแทนพืชผลทางการเกษตรของชาวไทดำ ส่วนในการทำพิธีเลี้ยงบ้านของเดือนสิบสองเจ้าจ้ำ และเจ้าเชื้อ ต้องเดินทางไปที่หอเจ้าบ้านตั้งแต่เช้า เพื่อบอกกล่าวแก่หอเจ้าบ้านว่า วันนี้จะทำพิธีเลี้ยงหอเจ้าบ้าน และเจ้าจ้ำ เจ้าเชื้อ ต้องเป็นผู้เตรียมเตา ไม้ ฟืน ในการใช้ประกอบอาหารให้แก่ชาวบ้าน ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ที่ป็นผู้หญิงจะจัดเตรียมพาเสื่อพาดำ สำหรับใช้ในการเซ่นไหว้ โดยในแต่ละหอจะมีการจัดพาเสื่อพาดำ ดังนี้

(1) พาเสื่อผ้าของหอที่ 1 หอเจ้าไทยดำ เสื่อผ้าชุดไทดำ 1 ชุด ผ้าเปี้ยวเบาะ (ผ้าโพกผม) 1 ผืน ผ้าซิ่นไทลาว เสื่อ และกางเกง ผ้าขาวม้า 1 ผืน กำไลเงินโบราณ ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12 ดอกแก้ว (ใบยี่โถ)

(2) พาเสื่อผ้าของหอที่ 2 หอเจ้าอนุวงศ์ เสื่อผ้าชุดไทดำ 1 ชุด ผ้าเปี้ยวเบาะ (ผ้าโพกผม) 1 ผืน ผ้าซิ่นไทลาว เสื่อ และกางเกง ผ้าขาวม้า 1 ผืน กำไลเงินโบราณ ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12 ดอกแก้ว (ใบยี่โถ)

(3) พาเสื่อผ้าของหอที่ 3 หอเจ้าภูแก้ว ผ้าซิ่นไทลาว เสื่อ และกางเกง กำไลเงินโบราณ ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12 ดอกแก้ว (ใบยี่โถ)

(4) พาเสื่อผ้าของหอที่ 4 หอเจ้าภูหวด ผ้าเหลือง 1 ผืน กำไลเงินโบราณ ชั้น 5 ชั้น 8 และชั้น 12 ดอกแก้ว (ใบยี่โถ)

พอเตรียมพาเสื่อพาดำ และรวบรวมไถ่จากชาวบ้านเสร็จ จึงนำไปยังหอเจ้าบ้าน เมื่อไปถึงหอเจ้าบ้านคนหนุ่ม สาว จะฆ่าไถ่ และต้มไถ่ด้วยน้ำเกลือแล้วจะแบ่งไถ่ออกเป็น 4 ถาดใหญ่ นำไปวางไว้บนที่วางหน้าหอ พร้อมทั้งวางพาเสื่อพาดำ และข้าวเม้า ไว้บนหอเจ้าบ้าน พอเตรียมทุกอย่างเสร็จ เจ้าจ้ำจะเริ่มทำพิธีอัญเชิญดวงวิญญาณประจำหอทั้ง 4 หอ ให้มากิน รอปประมาณ 30 – 40 นาที ชาวบ้านจึงยกไถ่ลงมา และนำไถ่ไปปรุงใหม่แล้วจึงนำไปแจกจ่ายให้กับชาวบ้าน ได้กิน ส่วนมากพอเสร็จพิธีชาวบ้านทุกคนมักร้องรำภายในบริเวณหอเจ้าบ้านอย่างสนุกสนาน ตลอดจนรับประทานอาหารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านร่วมกัน ด้วยเหตุเพราะเชื่อว่าจะทำให้ผู้ที่ได้รับประทานอาหารอยู่เย็นเป็นสุข และสุขภาพร่างกายแข็งแรง

4. ความแตกต่างในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย กับชุมชนอื่น

4.1 พิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง

4.1.1 ลักษณะความเหมือน

- (1) บุคคลที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม เช่น เจ้าจ้ำ หรือจะจ้ำ เจ้าเสื่อนางเทียม นางแตง สมุน พราหมณ์ จะมีการสืบทอดทางสายโลหิตจากบิดาของตน
- (2) เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อผีที่ตนเองนับถือ และสืบรพบุรุษตน
- (3) ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อได้ประกอบพิธีกรรมแล้วจะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี มีความอุดมสมบูรณ์พร้อมทั้งคอยปกป้องคุ้มครองผู้คนในหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากสิ่งต่าง ๆ
- (4) ทั้งสองหมู่บ้านคาดหวังว่าเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วจะทำให้เจ้าที่ เจ้าทางทั้งหลายที่ให้ความดูแลคอยปกป้องรักษา ให้พวกตนอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดจนทำสิ่งต่าง ๆ ได้สมความปรารถนา

4.1.2 ลักษณะความแตกต่าง

- (1) ประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุง จะประกอบพิธีกรรมในวันอาทิตย์แรกของเดือนหก
- (2) ประเพณีเลี้ยงปีของอำเภอวังสะพุงมีผู้ประกอบพิธีกรรม คือ จะจ้ำ นางเทียม นางแตง สมุน พราหมณ์
- (3) ประเพณีเลี้ยงปีของอำเภอวังสะพุง ข้าว (เหนียว) อาหาร น้ำ หมากพลู บุหรี่ (มวนยา) ดอกไม้ เทียน ข้าวต้มมัด เหล้า บั้งกลบ บ้านวังสะพุงสามารถนำอาหารอื่นๆ

ที่มีขายตามท้องตลาด เช่น ผลไม้ จำพวกเงาะ ทุเรียน มะม่วง ส้มเขียวหวาน แอปเปิ้ล เบียร์ น้ำขวด (เบียร์ โคคาโคล่า แฟนต้า น้ำแดง น้ำเขียว น้ำส้ม) และสุราฝรั่ง เหล้าแม่โจง และถังน้ำมันต์

(4) ประเพณีเลี้ยงปีของอำเภอวังสะพุง นางเทียมจะนำหน้ามีผู้ถือพานบายศรี สมุนถือกลดขาว และเครื่องเช่น ไหวนั้นนางแต่งและชาวบ้านช่วยกันถือนำไปยังหอโองการ

เมื่อถึงสถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปีของแต่ละหมู่บ้านแล้ว ผู้ประทับทรงวิญญาณเจ้าโคตรเจ้าตระกูลของหมู่บ้าน จะอัญเชิญวิญญาณบรรพบุรุษขึ้นประทับบนหิ้งที่ศาลบริเวณคอนหอ โดยยกขัน 5 และขัน 8 จุดเทียน และกล่าวคำอัญเชิญประทับบนหิ้ง เพื่อรอให้บรรดานางแต่งและสมุนจัดบริเวณที่นั่งสำหรับร่างทรงวิญญาณบรรพบุรุษแต่ละองค์ พร้อมอุปกรณ์ให้เรียบร้อย เมื่อพราหมณ์แต่งชุดขาวนั่งหันหน้าเข้าหาพานบายศรี และเตรียมจะสวดเชิญวิญญาณเทพาดาอารักษ์ เจ้าเมือง เจ้าฟ้า วิญญาณบรรพบุรุษ บรรดาร่างทรงซึ่งมีวิญญาณของผีบรรพบุรุษและเจ้าฟ้า (ร่วมชาว) เจ้าเมืองและบรรพบุรุษประทับทรงร่างแล้วจะนั่งหันหน้าเข้าหาพานบายศรีเป็นวงกลม ตามลำดับ ความสำคัญคือ นั่งด้านในชิดพาน คือ ร่างทรงวิญญาณที่สำคัญอันเป็นเจ้าโคตรเจ้าตระกูลของหมู่บ้าน ส่วนบรรดานางเทียม (บัวนาง) และสมุน (ข้างแก้ว) และนางแต่ง จะนั่งข้างหลัง

ร่างทรงของวิญญาณที่ตนได้รับความคุ้มครองเป็นระเบียบ พราหมณ์จะสวดบทสวดที่เรียกว่าบทสวดขวัญ อัญเชิญ อารักษ์ เจ้าปู่ เจ้าเขา วิญญาณบรรพบุรุษ และอารักษ์หลักเมืองมาร่วมพิธีบายศรีเพื่อเป็นสวัสดิมงคล เมื่อสวดไปแล้วจะนำน้ำมันต์ที่อยู่ในขันจุ่มแล้วสลัดใส่ร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญเป็นระยะ ในขณะที่สวดคำอัญเชิญเทพาดาอารักษ์จะนำสายสิญจน์รอบผู้เข้าร่วมพิธีกรรมบายศรี ตัวอย่างบทสวดที่กล่าวถึงพิธีฟายเหล่าที่เรียกว่า "คามิดฟาย" เมื่อจบการสวดของพราหมณ์แล้วผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงปีทั้งหมดกล่าวคำว่า "ไชโย 3 ครั้งพร้อมกัน พราหมณ์จะนำไข่มุกที่ยอดพานบายศรีปลอกและแบ่งผู้เข้าร่วมพิธีกรรมกินคนละนิดละหน่อยเพื่อเป็นสิริมงคลหลังจากนั้นพราหมณ์จะทำพิธีผูกข้อแขนบรรดาร่างทรงของวิญญาณเจ้าเมืองเจ้าราชวงศ์ และวิญญาณบรรพบุรุษที่ร่วมพิธีบายศรีและบรรดาร่างทรงจะคัมเกล้าและสูบบุหรี่ถือคาบตัวสั้น (คล้ายเป็นตัวแทนของผีที่ชาวบ้านนับถือ) ลูกขึ้นยืนและพ่อนรำเล็กน้อยแสดงอาการดีใจที่ได้พบลูกหลานและชาวบ้าน

ชาวบ้านจะเข้าแถวเพื่อให้ร่างทรงของผีบรรพบุรุษ ที่ตนเองเคารพนับถือผูกข้อแขนด้วยด้ายสายสิญจน์ซึ่งเตรียมไว้ที่พานบายศรี และจะกล่าวคำอวยพรให้อยู่ดีกินดี ประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการงาน และชาวบ้านจะขอกันเทียน (เทียนซึ่งจุดแล้วไม่ให้ไหม้จนหมด) จากร่างทรงของวิญญาณที่ประทับทรงที่ตนเองนับถือเก็บไว้เป็นเครื่องรางของขลัง

เมื่อเสร็จพิธีบายศรีวิญญาณเจ้าเมือง เจ้าฟ้า เจ้าราชวงศ์ อุปฮาด และวิญญาณผีบรรพบุรุษที่สำคัญของหมู่บ้านแล้ว ร่างทรงแต่ละวิญญาณจะอัญเชิญวิญญาณออกจากร่าง ประทับบนหิ้งตาม

ศาลที่หอโงงการหรือคอนหอ แล้วบรรดานางแต่งจัดหาพ้าวได้แก่ ข้าวเหนียว ได้แก่ ข้าวเหนียว 1 กล่อง ปลาบ่าว-ปลาสาว ไก่ (บ้านวังสะพุง) เหล้า 1 ขวด น้ำเย็น 1 ขวด หมากพลู บุหรี่ (มวนยา) ข้าวต้ม (ใส่น้ำตาล) ผลไม้ ยกขึ้นถวาย แก่ผีบรรพบุรุษที่ตนเองนับถือ ในระหว่างนี้ชาวบ้านจะยิงปืนขึ้นบนท้องฟ้า เสียงดังสนั่นเป็นสิ่งที่บอกว่าเป็นเรื่องเช่นด้วยความเต็มใจ (เป็นการทดลองยิงปืนของนายทหารและตำรวจ ว่าปืนยังใช้ได้หรือไม่) ในสมัยก่อนจะยิงสกัด ขันบนท้องฟ้า (คล้ายกับจุดบั้งไฟ) ในระหว่างที่วิญญาณเจ้าโคตร และวิญญาณผีบรรพบุรุษรับเครื่องเช่นสังเวชอยู่ที่นี่ชาวบ้านที่ได้รับหน้าที่เสี่ยงทายฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ด้วยบั้งไฟ (บ้านทรายขาว บ้านนา บ้านโพหนอง บ้านปากปวน) จะนำบั้งไฟแห่รอบคอนหอ 3 รอบ โดยเวียนซ้าย แล้วจุดบั้งไฟมี 3 บั้ง บั้งที่ 1 เสี่ยงทายฟ้าฝน บั้งที่ 2 เสี่ยงทายผู้คน บั้งที่ 3 เสี่ยงทายสัตว์ ถ้าหากบั้งไฟบั้งไหนขึ้นดีก็จะทายผลตามที่จุดขึ้นสูงเป็นตัวชีวิต มีบ้านวังสะพุงจะเสี่ยงทายด้วยเทียน โดยตัดเทียนเป็น 3 ท่อน ในแต่ละเล่มแล้วต่อใหม่ เทียนเล่มที่ 1 เสี่ยงทายฟ้าฝน เทียนเล่มที่ 2 เสี่ยงทายผู้คน (จะอยู่ดีมีสุขเพียงใด) เทียนเล่มที่ 3 เสี่ยงทายสัตว์เลี้ยงถ้าหากเทียนที่ตัดเป็น 3 ท่อน เล่มใดจุดแล้วเผาไหม้จนหมด แสดงว่าการเสี่ยงทายเรื่องนั้นๆ ตามลำดับเล่มเทียนจะมีผลสัมฤทธิ์ดี หากไม่ไหม้จนหมดก็จะเสี่ยงทายตามปริมาณที่เทียนเผาไหม้ไป

ในระหว่างที่จะจำ นางเทียม จัดพ้าวถวาย วิญญาณ ผิมเหศักดิ์หลักเมือง และผีบรรพบุรุษที่สำคัญของหมู่บ้าน ชาวบ้านซึ่งเชื่อว่าบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย พี่ ป้า น้า อา ของคนที่เสียชีวิตไปคงจะมาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงปีด้วย จึงนำเอาปืนข้าวเหนียว 1 ปืน (ใหญ่) และปลาบั้ง เกลือ พริก น้ำใส่ใบตองวางไว้ตามพื้นดิน และตามศาลที่อยู่ในบริเวณคอนหอ ซึ่งพบเห็นอยู่โดยทั่วไปทุกหมู่บ้าน

เมื่อเวลาผ่านไปครึ่งชั่วโมง ชาวบ้านเชื่อว่าวิญญาณของผีหลักเมืองและวิญญาณบรรพบุรุษรับเครื่องเช่นสังเวชแล้ว บรรดานางเทียม (บัวนาง) สมุน (ช่างแก้ว) นางแต่ง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) จะนำสุราที่เหลือจากเช่นไหว้ก็จะแจกจ่ายกันดื่ม ระหว่างนี้ชาวบ้านและนายทหารจะนำปืนยิงขึ้นฟ้าเป็นการส่งให้ผีหลักเมืองและผีบรรพบุรุษเข้าไปอยู่ในสถานอันศักดิ์สิทธิ์ (เล่นม่วนยีน) บรรดานักดนตรีนำแคน ซอ กลอง ระนาด ฉิ่ง ฉาบ กลองคุ่ม ผางฮาด ซอ ไม้ไผ่ ตะโพน (ตะพน) จะร่วมบรรเลงประโคมเสียงดังสนั่น บรรดาจะจำ (กวนจำ) นางเทียม (บัวนาง) สมุน (ช่างแก้ว) นางแต่ง (แม่เล่นบ้านเล่นเมือง) บางคนและลูกฝั่งวันเทียน (ผู้ที่ได้รับความคุ้มครองจนหายป่วย) ก็จะร่วมพื่อนรำตามหลังจะจำและนางเทียมที่อาวุโสด้วยความปีติยินดี ทุกๆ ฝ่าย

4.2 การจัดพิธีกรรมการเล่นผีขนน้ำ

4.2.1 ลักษณะความเหมือนกัน

- (1) เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อผู้ที่ตนเองนับถือ และศิบรรพบุรุษตน
- (2) เชื้อเรื่องการนับถือศิบรรพบุรุษเพื่อแสดงความจงรักภักดีและตอบแทนบุญคุณ ให้ความคุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ฝนตกตามฤดูกาลทำให้อาชีพการเกษตรกรรมมีผลผลิตดี
- (3) คาดหวังที่จะให้ผู้ที่นับถือ และศิบรรพบุรุษช่วยให้พวกเขาอยู่ดีกินดี มีความอุดมสมบูรณ์ ปกป้องคุ้มครองตนให้มีความสุข

4.2.1 ลักษณะความแตกต่าง

- (1) ประเพณีการเล่นผีขนน้ำ จัดพิธีกรรมในวันแรม 1 – 3 ค่ำ เดือนหก
- (2) ประเพณีการเล่นผีขนน้ำ มีผู้ประกอบพิธีกรรม คือ นางเทียมและชะง้า
- (3) ประเพณีการเล่นผีขนน้ำ มีดังต่อไปนี้ ชั้น 5 ชั้น 8 หมาก มวนยา (กอกยา) เทียน น้ำหอม บั้งไฟ กลอง กะล่อ ขาเคียว
- (4) ประเพณีการเล่นผีขนน้ำ นางเทียมและชะง้าจะจัดแต่งเครื่องเช่น ไหว้ประกอบด้วย ชั้น 5 ชั้น 8 หมาก 5 คำ มวนยา (กอกยา) 5 มวน เทียน 2 เล่ม (1 คู่) น้ำหอม 1 ขวด ถวายเจ้าปู่ที่หอแกนบ้านซึ่งเป็นหอเช่นไหว้ นางเทียมจะจุดเทียนธูปเชิญเจ้าปู่ประทับทรง ชาวบ้านจะแบกบั้งไฟจำนวน 5 บั้ง จัดมัดกับโครงไม้ไผ่เรียกว่าขาเคียว จำนวน 6 คน และผีขนน้ำคู่ละ 5-6 ตัว (ปี 2546 ผีขนน้ำบ้านใหม่ตาแสง 15 ตัว) มาเล่นครอบ นางเทียม (นางจันดี คำบุญยอน นางทัศนีย์ จันทิหล้า นางคำ คำทา นางเตียง ทำทิพย์ นางเฉลียว วงแหมอย) ชะง้า นายสวรรค์ พาทวัน เชิญวิญญาณเจ้าปู่ประทับทรงแล้วฟ้อนรอบผีขนน้ำ ซึ่งตีกลองและกะล่อเป็นจังหวะ นางเทียมและชะง้าเดินนำหน้าตามด้วยบั้งไฟ จำนวน 5 บั้ง และผู้เคาะขาเคียว ตามด้วยผีขนน้ำตีกลอง เคาะขาเคียวเข้าวัด เดินรอบบริเวณวัดมีอุโบสถเป็นแกนกลาง 3 รอบ โดยเวียนขวาแล้วหยุดพักนั่งที่ศาลาพักหลังกองอำนาจการ

5. การจัดรวบรวมเอกสารเกี่ยวกับประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ

ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำมีการจัดเก็บรวบรวมเป็นเอกสารในรูปแบบของผลงานวิจัย ดังต่อไปนี้

5.1 ผลงานวิจัยของ ชาคริต อนันทรวัน (2521) เรื่องคติชาวบ้านไทดำ จากหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง ประวัติความเป็นมา ลักษณะของสังคม ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทดำ

5.2 ผลงานวิจัยของ ประพนธ์ พลอยพุ่ม (2546) เรื่องโครงการและกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง ประวัติความสำคัญ และความเป็นมา แผนที่ของบ้านนาป่าหนาด และหมู่บ้านใกล้เคียงในอำเภอเชียงคาน ลักษณะทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทดำ

5.3 ผลงานวิจัยของ เพ็ญนิภา อินทรตระกูล (2535) เรื่อง การนับถือผีของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด

5.4 ผลงานวิจัยของ อรัญญา สุวรรณดี (2536) เรื่อง โลกทัศน์ของชาวไทยดำต่อความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรม ศึกษากรณีบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ความรู้ โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง ประวัติความเป็นมาของบ้านนาป่าหนาด สภาพสังคมและวัฒนธรรม การนับถือผีของชาวไทดำ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีของชาวไทดำ

6. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

6.1 ควรศึกษาและตรวจสอบช่วงเวลาที่ชาวบ้านไทดำประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านให้แน่ชัด เนื่องจากในแต่ละปีมีความคลาดเคลื่อนวันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม

6.2 ผู้วิจัยควรมีทีมงานที่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทดำ หรือ ภาษาไทยเลยร่วมด้วย เพื่อง่ายต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดจนการติดต่อประสานงานในด้านต่าง ๆ

6.3 การท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านนาป่าหนาด ยังขาดการประชาสัมพันธ์ จึงทำให้หมู่บ้านไม่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน

6.4 เทศบาลตำบลเขาแก้ว ควรมีการปลูกจิตสำนึก และควรมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้คงอยู่สืบต่อไป

6.5 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดเลย ควรมีการประชาสัมพันธ์หมู่บ้านนาป่าหนาดให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น จะช่วยให้ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวไทดำไม่สูญหายไป

7. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

7.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับประเพณีสำคัญต่าง ๆ ของชาวไทดำ เช่น ประเพณีปาดตง ประเพณีแซปาง (การละเล่นในสมัยโบราณของชาวไทดำ) ซึ่งกำลังจะสูญหายไป

7.2 ควรศึกษาภาษาไทดำ เพราะชาวไทดำมีภาษาพูด และภาษาเขียนเป็นของตนเอง อีกทั้งยังเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ปัจจุบันคนรุ่นหลังไม่สนใจที่จะสืบทอด จึงทำให้คนหนุ่มสาวบางคนอ่าน และเขียนภาษาไทดำไม่ได้เลย

7.3 ควรศึกษาถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทดำเนื่องจากชาวไทดำเป็นจัดได้ว่าเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่มีผู้คนอายุยืน

กรานต์จนาพร คำป้อม.(2549). พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ของชาวบ้านหนองตุม

ต. หนองตุม อ.เมือง จ.เลย.เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ชาคริต อนันทราวัน.(2521).คติชาวบ้านไทดำ จากหมู่บ้านนาป่าหนาด

ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย.บัณฑิตวิทยาลัย มศว. ประสานมิตร

ทิพวัลย์ สุวรรณสนธิ.(2549).คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรมของศาลเจ้าพ่อศรี

สงคราม อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย.เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ประพนธ์ พลอยพุ่ม. (2546).โครงการและกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้.

เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ปรีดี นุชิต.(2549).พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมเลี้ยงบ้านศาลหลักเมือง

พระวอพระตา อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู.เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

เพ็ญนิภา อินทรตระกูล.(2535). การนับถือผีของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด

ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

มัลลิกา จันทรา.(2549).ความเชื่อและพิธีกรรมผีฟ้าของบ้านสว่างดอนดู่

ตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น.เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

วิมล จิโรจพันธุ์.(2548).พุทธประวัติ.กรุงเทพฯ:แสงดาว

วีระพล ภูวนนท์.(2546).ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลวงพ่อดอง

พี่น้อง บ้านหนองเขียด ตำบลหนองเขียด อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น.

เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

สร้อยญา แสงลับ.(2546).ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพระยาศรีโทนของชุมชน

ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย.เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

สีมา อนรรักษ์.(2550).มรดกอีสาน.อุดรธานี: ซีเอนส์เอ็น.

สีมา อนรรักษ์และประชิด สกุนะพัมน์.(2551). มรดกคนบักขี้ไต้. อุดรธานี: ซีเอนส์เอ็น

สุริยา บรรพลา.(2545).พิธีกรรมเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย.เลย

(2546).ศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบการละเล่นท้องถิ่น: กรณีผีตาโขนอำเภอด่านซ้าย

กับผีขนน้ำบ้านนาข้าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย.เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์. (2536). ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย.

กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์.(2524).วรรณคดีวิเคราะห์.สงขลา:มงคลการพิมพ์

อรัญญา สุวรรณดี.(2536).โลกทัศน์ของชาวไทยดำต่อความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรม

ศึกษารณิบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย.เลย:มหาวิทยาลัยราช

ภัฏเลย

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. บทความการวิจัย

เชื่อมโยงเครือข่ายภาคีประเด็นการท่องเที่ยว ระดับปริญญาตรี: การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของ
ชาวไทดำหมู่บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

University Tourism Linkage Grant: Bachelor Level (UTL-GB): A study of Liang Baan
tradition

at Napanard village, Chiang Khan District, Loei Province

ยุพิน อุ่นแก้ว

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Yupin Unkaew

Loei Rajabhat University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาบริบทของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน อ.เลย 2. ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ตลอดจนความสำคัญในพิธีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ 3. ศึกษาการประกอบพิธีกรรมของประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ และ 4. ศึกษาความแตกต่างของประเพณีเลี้ยงบ้านระหว่างชาวไทดำและชุมชนอื่น ๆ การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน และชาวบ้านที่เคยเข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน จำนวน 12 คน

การศึกษาครั้งนี้พบว่า “ไทดำ” เป็นชนชาติไทย ที่เรียกตนเองว่า ไตย (ไต) ถิ่นเดิมของชาวไทดำอยู่ที่แคว้นสิบสองจุไท (หลวงพระบาง) ในสมัยสงครามฮ่อ พ.ศ. 2323 ชาวไทดำ ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทย และย้ายถิ่นฐานอยู่ในอำเภอหล่มสัก อำเภอปากชมและอำเภอเขียงคานตามลำดับ ซึ่งสุดท้ายได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บริเวณโคก ซึ่งเดิมเต็มไปด้วยต้นหนาด หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่าบ้านนาป่าหนาด ซึ่งชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาดมีประเพณีที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต คือ ประเพณีเลี้ยงบ้าน โดยใน 1 ปี มีการจัดพิธีกรรม 2 ครั้ง คือ เดือน 6 (พฤษภาคม) และเดือน 12 (พฤศจิกายน) ซึ่งประเพณีเลี้ยงบ้าน เป็นประเพณีที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีดวงวิญญาณที่ชาวไทดำนับถืออยู่ 4 ดวง และสร้างศาลให้สิ่งสถิตอยู่ 4 หอ คือ หอเจ้าไทดำ หอเจ้าอนุวงศ์ หอเจ้าภูหวด และหอเจ้าภูแก้ว โดยชาวไทดำมีความเชื่อว่าดวงวิญญาณทั้ง 4 หอ เป็นผู้ช่วยปกป้องคุ้มครองชาวไทดำให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ช่วยให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ชาวไทดำจึงมีการจัดประเพณีเลี้ยงบ้านเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญู และตอบแทนบุญคุณ ในเดือน 6 (พฤษภาคม) ชาวไทดำเลี้ยงบ้านด้วยหมู 1 ตัว ซึ่งถือว่าเป็นการเลี้ยงใหญ่ ส่วนเดือน 12 (พฤศจิกายน) เลี้ยงด้วยไก่ ซึ่งเป็นการเลี้ยงเล็ก ซึ่งในเดือนนี้ต้องมีข้าวเม่าเป็นเครื่องเซ่นที่สำคัญ เพราะแสดงถึงพืชพรรณธัญญาหารที่ชาวไทดำผลิตได้ ในทุก ๆ ปี โดยชาวไทดำ มีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีเลี้ยงบ้านว่า ถ้าปีใดไม่ได้จัดประเพณีเลี้ยงบ้านขึ้น ปีนั้นคนในหมู่บ้านต้องเกิดความหายนะ ผู้คนล้มตาย เกิดอุทกภัย ฉะนั้น ชาวไทดำจึงจัดประเพณีเลี้ยงบ้านเป็นประจำทุกปี และประเพณีเลี้ยงบ้านมีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างจากพิธีกรรมเลี้ยงปีของอำเภอวังสะพุง และพิธีกรรมการละเล่นผิชนนำบ้านนาชาว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย

Abstract

The objectives of this study are 1. to study the context of Tai Dam ethnic at Napanad village, Khaokaew sub-district, Chiangkhan district, Loei province 2. to study the history and importance of Tai Dam's Liang Pee ceremony 3. to study the ceremony procession of Tai Dam's Liang Pee ceremony and 4. to study the difference of Liang Ban ceremony between Tai Dam ethnic and others. A qualitative research method was employed and a structured interview was adopted to collect data from 12 people which were village leader, ceremonial leader and villagers who used to participate the ceremony as a sampling group.

The study found that Tai Dam is Thai people, called themselves 'Tai,' formerly settled at Sib Song Ju Tai county (Luang Prabang). During Ho minority war in 1780 A.D., Tai Dam people migrated to Thailand and moved to settle down in Lomsak district, Pakchom district and Chiangkhan district respectively. Finally, they moved to settle at the highland surrounded by Nad trees which originated the name of the village. Tai Dam at Napanad village has an important ceremony related to their way of life which is Liang Ban held twice annually – 6th lunar month (May) and 12th lunar month (November). This ceremony has been passed on from their ancestors which related to 4 holy spirits worshipped by villagers. They built the spirit houses for each of them which were Chao Tai Dam, Chao Anuwong, Chao Phu Huad and Chao Phu Kaew. They believed that These spirits help protect the village to live peacefully, bring about correct seasonal rain and crop's fertility. As a result, Tai Dam people held this ceremony to express their gratitude and to repay for their virtue. In the 6th lunar month (May), Tai Dam people will 'Liang Ban' with 1 pig which is considered as a big feast and with chicken in the 12th lunar month (November) which is considered as a minor one. In the minor feast, there

must be 'Khao Mao' as an important sacrifice because it symbolizes crops that Tai Dam people produce every year. It is believed that there will be catastrophe, demise or deluge if Liang Ban ceremony is not held; therefore, Tai Dam people will hold this ceremony annually. In addition, Liang Ban ceremony of Tai Dam ethnic carries similar and different features to the Liang Pee ceremony at Wangsapung district and Peekhonnam festival at Nasao village, Chiangkhan district in Loei province.

คำนำ

เลย เป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตผูกพันกับวัดวาอาราม ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ วัดจึงเป็นที่ชุมนุมของผู้คนในหมู่บ้าน ตลอดจนการเป็นสถานศึกษาของบุคคลต่าง ๆ อีกด้วย จึงทำให้การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามาก ประกอบกับชาวเลยส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม บางหมู่บ้านจึงมีความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณของบรรพบุรุษ เพราะชาวเลยเชื่อว่าภูตผี วิญญาณของบรรพบุรุษจะช่วยปกป้องคุ้มครอง ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ และมีผลผลิตทางการเกษตรตามที่ต้องการ จึงทำให้เกิดการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมากมาย

ชาวเลยยังนับได้ว่าเป็นผู้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นไว้ค่อนข้างเหนียวแน่น ถึงแม้ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนเมืองเลยบางส่วนได้เปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากประเพณีและเทศกาลที่คนเมืองเลยยึดถือปฏิบัติมาช้านาน เช่น ประเพณีบุญหลวงของชาวอำเภอด่านซ้าย ซึ่งเป็นการทำบุญโดยนำพิธีบุญเผาและบุญบั้งไฟมารวมกัน งานนมัสการพระธาตุดินแทน จะจัดขึ้น ณ วัดโพธิ์ชัย บ้านแสงภา อำเภอนาแห้ว งานแห่ต้นดอกไม้ ประเพณีการทำต้นดอกไม้ถวายเป็นพุทธบูชาต่อพระธาตุดินแทน นอกจากขนบธรรมเนียมประเพณีที่กล่าวข้างต้นแล้ว จังหวัดเลยยังมีประเพณีตลอดทั้งปีกล่าวคือ เดือนอ้าย (ธันวาคม) ประเพณีบุญเข้ากรรม เดือนยี่ (มกราคม) ประเพณีบุญคูณลาน เดือนสาม (กุมภาพันธ์) ประเพณีบุญข้าวจี เดือนสี่ (มีนาคม) ประเพณีบุญเผา เดือนห้า (เมษายน) ประเพณีบุญสงกรานต์ เดือนหก (พฤษภาคม) ประเพณีบุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด (มิถุนายน) ประเพณีบุญซำชะ เดือนแปด (กรกฎาคม) ประเพณีบุญเข้าพรรษา เดือนเก้า (สิงหาคม) ประเพณีบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ (กันยายน) ประเพณีบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด (ตุลาคม) ประเพณีบุญออกพรรษา เดือนสิบสอง (พฤศจิกายน) ประเพณีบุญกฐิน นอกจากนี้บางหมู่บ้านยังมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นที่น่าสนใจ เช่น การทำพิธีบวงสรวงผีปู่ตาหรือเจ้าบ้าน การเซ่นเทวดา และการลงผีฟ้า เป็นต้น (วิเชียร ชาญบุญทวี, 2541)

อำเภอเชียงคาน เป็นอีกหนึ่งอำเภอของจังหวัดเลย ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภูตผี วิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยดูแลคุ้มครองคนในชุมชนให้ อยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล ทำการเกษตรได้ผลผลิตมาก และยังมี ประเพณีที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนาน เช่น งานเทศกาลออกพรรษา มีการตักบาตรเทโว การแห่ขบวนปราสาทผึ้งของกลุ่มวัดต่าง ๆ การปล่อยเรือไฟไหลไปตามแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่อีกงานหนึ่งของชาวอำเภอเชียงคาน จึงนับว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความศรัทธา และยึดมั่นในประเพณีเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีประเพณีผิชนน้ำบ้านนาข้าว เป็นพิธีกรรมบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหก การละเล่นในพิธีกรรมนี้ นับว่าเป็นการเลี้ยงผีปู่ตาตามประเพณีความเชื่อเรื่อง การนับถือผีบรรพบุรุษ

บ้านนาป่าหนาด เป็นหมู่บ้านหนึ่งใน ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และเป็นหมู่บ้านเดียวที่มีประชากรเชื้อสายไทดำ ปัจจุบันมีจำนวนประชากรทั้งหมด 522 คน มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่าง ๆ เช่น บ้านหินตั้ง บ้านนาเบน บ้านท่าบ่ม เป็นต้น สำหรับที่ตั้งของหมู่บ้าน นั้นตั้งอยู่บนที่สูง ซึ่งเรียกตามภาษาอีสานว่าโคก ชาวบ้านนาป่าหนาดรวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียงจะเรียก บ้านโคก หรือบางครั้งก็เรียกว่า บ้านโคกโชน่งดำ โดยชาวไทดำได้อพยพมาตั้งหลักแหล่งถาวรที่หมู่บ้านนาป่าหนาด เมื่อ พ.ศ.2448 จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 15 ครัวเรือน และให้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านนาป่าหนาด ตามชื่อต้นหนาดที่มีอยู่มากมายในบริเวณนั้น (ดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์, 2534)

ชาวไทดำ คือ ชนชาติที่ชอบแต่งตัวด้วยผ้าสีดำ ได้อพยพมาจากเมืองเชียงขวาง เป็นอีกหนึ่งหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในอำเภอเชียงคานที่มีอาชีพส่วนใหญ่ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ได้สั่งสมวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีมายาวนาน ดังนั้น ความเป็นอยู่ของชาวไทดำ จึงมีระเบียบแบบแผนและการดำเนินชีวิตตามวิถีของตน ซึ่งอยู่ในบรรทัดฐานที่สำคัญ เช่น พิธีศพ ความเชื่อเรื่องผีเรือนและผีเซ่นผีเรือน ความเชื่อเกี่ยวกับหมอรักษาหรือเจ้าบ้าน และประเพณีเลี้ยงบ้าน เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่แสดงถึงความจงรักภักดีตอบแทนบุญคุณที่ผีบรรพบุรุษได้คุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข และยังบ่งบอกได้ถึงความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ ของชาวไทดำได้เป็นอย่างดี เพราะชาวไทดำเชื่อว่า ผีและวิญญาณมีผลต่อการดำรงชีวิตของตน ประเพณีจะจัดขึ้นทุกปีโดยมีการนำ เครื่องขันคาย และพาข้าวต่าง ๆ ไปทำพิธีเซ่นสรวง ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ ไม่

แห่งแล้ง คุ้มครองช่วยเหลือชาวบ้านให้มีความสุข ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงความผูกพันอันเดิมของเผ่าพันธุ์ไทดำ และแสดงถึงความเคารพในเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านนาป่าหนาด แต่ก่อนเวลาเที่ยงเข้าบ้าน จะไม่มีบุคคลภายนอกเข้าไปในบริเวณที่ทำพิธีได้ ถ้ามีบุคคลภายนอกเข้าไปจะถูกปรับเป็นเหล่า 1 ขวด ไก่ 1 ตัว ต่อมาเมื่อมีถนนตัดผ่านหมู่บ้านบุคคลภายนอกเริ่มเข้ามาร่วมพิธีได้โดยไม่เสียค่าปรับแต่อย่างใด เนื่องจากมีการติดต่อกับบุคคลภายนอกมากขึ้น (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2534)

ในปัจจุบันวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทดำที่สังสมกันมาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยยอมรับวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่ใหญ่กว่า ตลอดจนอิทธิพลของพุทธศาสนาที่เข้ามามีบทบาทในหมู่บ้านมากขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบความเชื่อของคนรุ่นใหม่ ดังนั้น การศึกษาเรื่องประเพณีเลี้ยงบ้านของหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยศึกษาถึงบริบทความเชื่อของชาวไทดำที่มีต่อผีและวิญญาณของบรรพบุรุษ ศึกษาวิธีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน ตลอดจนความสำคัญของประเพณีเลี้ยงบ้านที่มีต่อชาวไทดำ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ให้ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นที่รู้จักกันมากขึ้น ตลอดจนนำไปสู่ความภาคภูมิใจและตระหนักถึงความสำคัญของประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ หมู่บ้านนาป่าหนาดต่อไป

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

โครงการเชื่อมโยงเครือข่ายภาคีประเด็นการท่องเที่ยว ระดับปริญญาตรี: การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำหมู่บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีแนวทางในการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลทั้งในส่วนของเอกสารและสอบถามข้อมูลเบื้องต้นจากแหล่งบุคคล เพื่อทราบถึงองค์ประกอบต่าง ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ

2. หลังจากนั้นลงพื้นที่สอบถามจากบุคคลในพื้นที่ เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้นำในการประกอบพิธีกรรมประเพณีเลี้ยงบ้าน โดยคณะผู้วิจัยได้เข้าไปติดต่อศูนย์วัฒนธรรม ไทยดำ เทศบาลตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พร้อมชาวบ้านในหมู่บ้านนาป่าหนาด ซึ่ง ผลการสอบถามเบื้องต้น พบว่า ในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด ประกอบด้วย บุคคลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ เจ้าจ่า ผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรม คือ เจ้า เซื่อ หรือเจ้าเจือ ตลอดจนชาวบ้านนาป่าหนาด
3. จากนั้นคณะผู้วิจัย จึงได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ทำกรวิจัย โดยคำนึงถึง บทบาทหน้าที่ ตลอดจนประสบการณ์ในการเข้าร่วมประเพณีเลี้ยงบ้านเป็นสำคัญ และ
4. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ณ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย โดยเครื่องมือที่ใช้ คือ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพนิ่ง และแบบ สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
5. นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียง การถ่ายภาพนิ่ง การถ่ายวิดีโอ และแบบสัมภาษณ์แบบ มีโครงสร้าง มารวบรวมเรียบเรียง เพื่อสรุปผลการศึกษาต่อไป

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

ผลการศึกษาข้อที่ 1 บริบทของชาวไทยตำบลบ้านนาป่าหนาด ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน อ.เลย

ด้านภูมิประเทศ และภูมิอากาศ บ้านนาป่าหนาดตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านที่มีประชากรเชื้อสายไทยคำเพียงหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย ซึ่งตั้งอยู่บนที่สูง โดยชาวอีสานเรียกว่า “โคก” ลักษณะพื้นที่ทางทิศเหนือเป็นที่ลุ่มเป็นที่ทำนาของชาวบ้าน ทางทิศตะวันออกเป็นที่ดอน มีภูเขา 2 ลูก ได้แก่ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ภูแก้ว ส่วนทิศตะวันออกเฉียงใต้ คือ ภูหวด ซึ่งเป็นที่ที่ชาวบ้านนิยมไปหาของป่ามาใช้ในการดำรงชีวิต ส่วนสภาพภูมิอากาศ แบ่งได้ 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว

ด้านสังคม และเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา หลังจากเสร็จฤดูทำนาชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกถั่วเหลือง ทอผ้าพื้นเมืองและเลี้ยงสัตว์ ครอบครัวยุคใหม่เป็นครอบครัวขยาย ตั้งบ้านเรือนและพักอาศัยตามกลุ่มเครือญาติ

ด้านศาสนา วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีภาษาเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น คือ ภาษาไทยคำ และภาษาเลย มีตัวอักษรไทยคำที่ยังอนุรักษ์ เก็บบันทึกเป็นหลักฐานไว้ และประเพณี และพิธีกรรมท้องถิ่น ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ได้แก่ ประเพณีแซปาง ประเพณี โสมไทยคำ ประเพณีเลี้ยงบ้าน ประเพณีบุญประจำปี เป็นต้น

ลักษณะความเชื่อ ชาวไทยคำ บ้านนาป่าหนาด มีความเชื่อเรื่อง ผีบรรพบุรุษ เพราะเชื่อว่าเป็นผู้ที่คอยปกป้องคุ้มครอง คอยช่วยให้การประกอบอาชีพ การทำไร่ทำนา อุดมสมบูรณ์ ด้วยน้ำและผลผลิตทางการเกษตร ปัจจุบันชาวไทยคำได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอก และจากการ

ส่งเสริมของรัฐบาลที่ต้องการให้ทุกคนมีศานานับถือ ชาวไทดำในหมู่บ้านนาป่าหนาดจึงนับถือ ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ พร้อมทั้งนับถือผีบรรพบุรุษของตนด้วย

ผลการศึกษาข้อที่ 2 ประวัติความเป็นมา ตลอดจนความสำคัญในพิธีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้อพยพมาจากเมืองแฉ่ง แคว้นสิบสองจุไทยในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระยาภู หรือพระยาภูธราภัย ได้กวาดต้อนชาวไทดำ มาที่จังหวัดลพบุรี และได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นั่นจนกระทั่ง เจ้าเมืองบริคันได้มาทูลขอชาวไทดำจาก รัชกาลที่ 5 เพื่ออพยพกลับบ้านเมืองเดิม ชาวไทดำบางส่วนจึงได้อพยพมากับเจ้าเมืองบริคันจนถึง บ้านน้ำก้อ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เจ้าเมืองบริคันได้รับข่าวว่าฝรั่งเศสขอสงบศึก จึงได้ เดินทางกลับ แต่ได้ให้ชาวไทดำอยู่ที่บ้านน้ำก้อรอเพื่อหาเสบียงไว้สำหรับการเดินทางกลับ บ้านเมืองตน หลังจากนั้นฝรั่งเศสจึงได้มารับชาวไทดำกลับไปยังประเทศลาว แต่เมื่อชาวไทดำกลับ บ้านเมืองของตนได้ไม่นาน ฝรั่งเศสมีการเก็บภาษี และเกณฑ์ผู้ชายไปใช้แรงงาน ชาวไทดำไม่พอใจ จึงอพยพกลับมายังประเทศไทยอีกครั้ง โดยเข้ามาทางบ้านท่าบ่ม อำเภอปากชม จังหวัดเลย และ อพยพมายังบ้านสกก่า อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เจ้าเมืองเชียงคานจึงชักชวนชาวไทดำให้อาศัยอยู่ที่ อำเภอเชียงคาน โดยให้อิสระในการเลือกที่ทำมาหากิน ชาวไทดำจึงอพยพมาที่บ้านนาเบน แต่เกิด โรคระบาดขึ้นจึงอพยพมาที่บ้านตาดซ้อ และสุดท้ายจึงอพยพมาอยู่ที่บ้านโคก หรือบ้านนาป่าหนาด มาจนถึงปัจจุบันนี้

ชาวไทดำเป็นเผ่าพันธุ์ที่นับถือผี วิญญาณบรรพบุรุษ เนื่องจากเชื่อว่าผี หรือวิญญาณบรรพ บุรุษคอยดูแล ช่วยเหลือ และปกป้องคุ้มครอง เผ่าพันธุ์ของตนมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ทุก ๆ ปีชาวไทดำจึงมีการจัดพิธีเลี้ยงบ้าน หรือเลี้ยงหอเจ้าบ้านขึ้น เพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่อวิญญาณ บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นผู้ที่คอยปกป้องคุ้มครอง ให้มีพื้นดินได้อยู่อาศัย ให้มีแหล่งน้ำไว้อุปโภคบริโภค ให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และให้ผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ชาวไทดำจึงมีการจัดทำ พิธีกรรมเลี้ยงหอเจ้าบ้าน หรือเลี้ยงบ้านมาตั้งแต่สมัยอดีต โดยภายใน 1 ปี ต้องเลี้ยงหอเจ้าบ้าน 2 ครั้ง คือ เดือนหก เป็นการเลี้ยงบ้านใหญ่ เพราะใช้หมูป่าเป็นของเซ่นไหว้ เนื่องจากชาวไทดำเชื่อว่ การเลี้ยงบ้านในเดือนหกเป็นเหมือนการบนบานศาลกล่าว ให้หอเจ้าบ้านที่คอยปกป้องคุ้มครองชาว ไทดำได้ให้น้ำฝนอุดมสมบูรณ์ และเพียงพอในการทำเกษตร อีกทั้งยังช่วยดลบันดาลให้พืชผล ทางการเกษตรได้ผลผลิตมากอีกด้วย ส่วนในเดือนสิบสอง เป็นการเลี้ยงโดยใช้ไก่เป็นเครื่องเซ่น

และที่ขาดไม่ได้ คือ ข้าวเม้า ซึ่งเป็นตัวแทนของผลผลิตที่ชาวไทดำเชื่อว่าท่านได้คลบันดาลให้เดือนนี้จึงเปรียบเสมือนการแก้บนของชาวไทดำ หลังจากที่ได้รับพืชผลตามที่ต้องการแล้ว ชาวไทดำจึงทำพิธีเลี้ยงบ้านเป็นการตอบแทน

ผลการศึกษาข้อที่ 3 การประกอบพิธีกรรมของประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ

การประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านของชาวไทยดำมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ 1. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นเจ้าจ้ำ (หัวหน้าในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด และคอยดูแลหอเจ้าบ้าน) และเจ้าเลื้อ เจ้าเชื้อ หรือเจ้าเจื้อ (ผู้ช่วยเจ้าจ้ำในการพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด และดูแลหอเจ้าบ้าน) 2. อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน ได้แก่ อุปกรณ์ที่ใช้ในการเช่นไหว้หอเจ้าบ้าน และอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบอาหาร โดยขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงบ้านนั้น เจ้าจ้ำและเจ้าเชื้อ จะเดินทางไปที่หอเจ้าบ้าน เพื่อบอกกล่าวแก่ศาลเจ้าบ้านว่าจะมีการทำพิธีเลี้ยงบ้านในวันนี้ จากนั้น ชาวบ้านจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ อาทิ พาสื่อ พาสี ดอกไม้ เทียน และข้าวเม้า อาหารที่ปรุงและใส่เฉพาะเกลือเท่านั้น กระจิบข้าว ตลอดจนน้ำดื่ม น้ำอ้อกลมที่เปิดฝาเรียบร้อยแล้ว นำไปวางไว้บนศาลเจ้าบ้านทั้ง 4 ศาล ซึ่งเป็นพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม จากนั้นเจ้าจ้ำจึงจุดเทียน เริ่มกล่าวคำเชิญดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 4 ดวง โดยมีลักษณะคำกล่าวดังนี้ “คนแต่เค้า ผู้เฒ่าแต่ก่อน ท้าวมือรุน ขุนมือก่อน เจ้าภูหอขาว ภูลาวเจ้าหัวค้อน เจ้าหมกหมอนลงดิน เจ้ามีดินมีตาขึ้นใหม่ เทวดาลวงเจ้าขึ้นใหม่หัวสูง เจ้าที่เจ้าทางเอ๋ย เจ้าอนุเวียง จันทรคีติ เจ้าภูแก้ว ภูหวดคีติ ยะกันมา มือนี่ลีเลี้ยงลิกียไก่อเคื้อ”

หลังจากที่กล่าวเสร็จเจ้าจ้ำ และชาวบ้านรอประมาณ 30 – 40 นาที จึงยกพาไก่ ข้าว และน้ำลงมาให้ชาวปรุงใหม่ (ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปรุงเป็นซั่วไก่) และนำมาแจกจ่ายกัน (ตลอดเวลาที่นั่งรอเจ้าจ้ำ และเจ้าเชื้อต้องไม่ให้เทียนที่จุดไว้ดับเด็ดขาด) จากนั้นชาวบ้านมักนำเหล่าที่ได้นำมาเทลงแก้ว แล้วนำไปให้เจ้าจ้ำบอกกล่าว ศาลเจ้าบ้าน ให้ท่านปกป้องคุ้มครองตนเองให้มีความสุข หรือผู้ที่ไต่บนบานไว้ต้องเตรียมเหล้ามาให้เจ้าจ้ำแก้บนให้ พอเสร็จพิธี ชาวบ้านมักกินอาหารที่เสร็จจากการทำพิธีนั้น เพราะเชื่อว่า ถ้าได้กินอาหารพวกนี้แล้ว ตนเองจึงอยู่ดีมีสุข สุขภาพร่างกายแข็งแรง สูดท้ายชาวบ้านมักร้องรำกันอย่างสนุกสนานตลอดทั้งวัน (ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านนาป่าหนาดห้ามทำงานเด็ดขาด จนกว่าจะถึงวันใหม่)

ผลการศึกษาข้อที่ 4 ความแตกต่างของประเพณีเลี้ยงบ้านระหว่างชาวไทดำและชุมชนอื่น ๆ

ชุมชนอื่น ๆ ในที่นี้ หมายความว่าถึง ชาวอำเภอวังสะพุงและชาวบ้านนาข้าว อำเภอเชียงคาน ซึ่งมีประเพณีที่คล้ายคลึงกับประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ กล่าวคือ ประเพณีเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุงและประเพณีการละเล่นผีขนน้ำ ซึ่งประเพณีเหล่านี้ต่างมีวัตถุประสงค์เพื่อนับถือนีติบรรพบุรุษเพื่อแสดงความจงรักภักดีและตอบแทนบุญคุณที่ผีเจ้าปู่ให้ความคุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข อยู่ดีกินดี พร้อมทั้งคอยปกป้องคุ้มครองผู้คนในหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากสิ่งต่าง ๆ ผันตตามฤดูกาล มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้อาชีพการเกษตร มีผลผลิตดี ส่วนลักษณะที่แตกต่างกันของแต่ละประเพณีนั้น คือ ช่วงเวลาในการจัดประเพณี ผู้ประกอบพิธีกรรม ตลอดจนขั้นตอนและอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้

การอภิปรายผล

การสร้างการเรียนรู้ผ่านกระบวนการวิจัย เป็นการพัฒนาระบบการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยควบคู่กับการพัฒนาพื้นที่บนฐานความรู้ที่เกิดจากกระบวนการวิจัย โดยนักศึกษาเป็นผู้จุดประกายแห่งการแสวงหาความรู้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและเป็นการสร้างคลังสมองซึ่งเป็นองค์ความรู้พื้นฐานที่สามารถยกระดับไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะระดับท้องถิ่นและจังหวัด อีกทั้งยังกระตุ้นให้สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ทำงานร่วมกับภาคีต่าง ๆ ทางการท่องเที่ยวและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้นด้วยกระบวนการวิจัย

นอกจากนั้น ยังทำให้นักศึกษารู้จักเรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่ม และการทำงานอย่างมีขั้นตอน มีระบบ เกิดความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ จากความสนใจของตน โดยเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนจบ ดังเช่น การศึกษาประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด โดยนักศึกษาเข้าไปร่วมสังเกตการณ์และเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเพื่อบันทึกและเรียนรู้ความเป็นมา ความสำคัญของประเพณีตลอดจนขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็น

ว่า การสร้างกระบวนการเรียนรู้ ไม่เพียงแต่จะส่งผลต่อพัฒนาการของนักศึกษาเองเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงก่อให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ แก่ภาคีที่เกี่ยวข้อง อาทิ ชุมชนรู้สึกรักและหวงแหนตลอดจนอนุรักษ์ประเพณี ความเชื่อของตนไว้ให้คงอยู่ชั่วอายุคน รวมไปถึงหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาเป็นเครือข่าย ได้ตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูลที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ และหวงแหนประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

สรุปผล

จากการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ความเชื่อ ความแตกต่างระหว่างบ้านนาป่าหนาดและชุมชนอื่นในการจัดประเพณีเลี้ยงบ้าน ตลอดจนขั้นตอนและวิธีการดำเนินพิธีกรรมในประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำ นับได้ว่าเป็นการได้ช่วยอนุรักษ์ ประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำให้คงอยู่กับชุมชน และช่วยเผยแพร่ให้กับบุคคลในชุมชนอื่น ๆ ได้ทราบถึงประเพณีเลี้ยงบ้านของชาวไทดำอีกด้วยตลอดจนสามารถนำผลงานซึ่งนำเสนอในรูปแบบของรายงานผลการวิจัย แผ่นซีดีข้อมูล ไปเผยแพร่ต่อเครือข่ายทั้งภาครัฐ และเอกชนในพื้นที่ ได้แก่ ห้องสมุดศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดและศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว และสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ซึ่งทำให้เกิดการเผยแพร่ความรู้ด้านวิจัยการท่องเที่ยว ตลอดจนทำให้ภาคีเหล่านี้ ตระหนัก และเห็นความสำคัญของประเพณีท้องถิ่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ เพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดต่อไป

บรรณานุกรม

เพ็ญนิภา อินทรตระกูล. (2535). การนับถือผีของชาวไทยตำบลบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอ
เขียงคาน

จังหวัดเลย. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ชาคริต อนันทรวัน. (2521). คติชาวบ้านไทดำ จากหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเขียง
คาน

จังหวัดเลย. บัณฑิตวิทยาลัย มศว. ประสานมิตร

สุริยา บรรพลา. (2545). พิธีกรรมเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. เลย: {ม.ป.ท.}

สุริยา บรรพลา. (2546). ศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบการละเล่นท้องถิ่น: กรณีผีตาโขนอำเภอ
ด่านซ้าย

กับผีขนน้ำบ้านนาข้าว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์. (2536). ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์

อรัญญา สุวรรณดี. (2536). โลกทัศน์ของชาวไทยดำต่อความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรม ศึกษากรณีบ้าน
นาป่า

หนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

ภาคผนวก ข. ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

1. ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

1.1 แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ต่อไปนี้ ใช้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี

ที่อยู่ปัจจุบัน.....

ภูมิลำเนาเดิม.....

การศึกษา.....

ศาสนา.....

อาชีพ.....

หน้าที่ทางสังคม (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน)

.....

เรื่องที่ให้ข้อมูล.....

วันที่เก็บข้อมูล วันที่.....เดือน.....ปี.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม

2.1 เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับอะไร

.....
.....
.....

2.2 สาเหตุที่ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

.....
.....
.....
.....
.....

2.3 ครูผู้ถ่ายทอดวิชา

.....

.....

.....

.....

2.4 ประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

.....ปี เริ่มเมื่อ พ.ศ.....

2.5 คำตอบแทน (ลาย)

.....

.....

.....

.....

2.6 ข้อต้องห้ามในการดำเนินชีวิต

.....

.....

.....

.....

2.7 ความคิดเห็นต่อพิธีกรรม

.....

.....

.....

.....

2.8 แนวโน้มในอนาคต

.....

.....

.....

.....

2.9 การยอมรับของคนในครอบครัวและคนอื่น

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลที่ต้องการศึกษา

3.1 บริบทของชาวไทยคำ

3.1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวไทยคำบ้านนาป่าหนาด

.....

.....

.....

.....

.....

3.1.2 สภาพภูมิอากาศ

.....

.....

.....

.....

3.1.3 สภาพภูมิประเทศ

.....

.....

.....

.....

3.1.4 ลักษณะการสร้างบ้านเรือน

.....

.....

.....

.....

3.1.5 จำนวนประชากร

.....

.....

.....

.....

3.1.6 การประกอบอาชีพ

.....

.....

.....

3.1.7 ลักษณะความเชื่อของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด

.....

.....

.....

3.1.8 ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด

.....

.....

.....

3.2 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีประวัติความเป็นมาและความสำคัญอย่างไรต่อชาวไทดำ

.....

.....

.....

3.3 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีอุปกรณ์อะไรบ้างที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

.....

.....

.....

3.4 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีขั้นตอนอย่างไร

.....
.....
.....

3.5 ใครเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบ้าง

.....
.....
.....
.....

3.6 ในชุมชนอื่นมีประเพณีเลี้ยงบ้านหรือไม่และมีพิธีกรรมใดบ้างที่ใกล้เคียง

.....
.....
.....
.....

3.7 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีการจัดรวบรวมไว้เป็นเอกสารหรือไม่ ถ้ามีสามารถสอบถามได้ที่ไหน

.....
.....
.....
.....

1.2 ตัวอย่างบทสัมภาษณ์เจ้าเลื้อ เจ้าเชื้อ หรือเจ้าจื้อ

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ต่อไปนี้ ใช้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีกรรม (เจ้าจ้ำ หรือเจ้าเลื้อ)

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ นายช่วง สกุด แห้วกยอม อายุ 76 ปี
- 1.2 ที่อยู่ปัจจุบัน 50 ม. 4 บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
- 1.3 ภูมิลำเนาเดิม บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
- 1.4 การศึกษา ป. 4
- 1.5 ศาสนา พุทธ
- 1.6 อาชีพ เกษตรกรรม
- 1.7 หน้าที่ทางสังคม (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน)
เป็นผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนาป่าหนาด (เจ้าเลื้อ)
- 1.8 เรื่องที่ให้ข้อมูล ประวัติของหมู่บ้านนาป่าหนาด และข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมเลี้ยงบ้าน
- 1.9 วันที่เก็บข้อมูล วันที่ 20 เดือน ตุลาคม ปี 2552

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม

- 2.1 เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับอะไร
เกี่ยวกับพิธีกรรมทั้งหมดภายในหมู่บ้านนาป่าหนาด เช่น พิธีป่าดง พิธีศพ พิธีเลี้ยงบ้าน เป็นต้น เมื่อเจ้าจ้ำไม่อยู่ก็จะเป็นผู้ทำพิธีแทน
- 2.2 สาเหตุที่ผู้ประกอบพิธีกรรม
เชื้อสายวงศ์ตระกูลเป็นเจ้าเลื้อมาตั้งแต่อดีต จึงได้รับหน้าที่ต่อจากพ่อ และหน้าที่นี้ผู้อื่นไม่สามารถทำแทนหรือเป็นแทนได้ ถ้าจะเป็นได้ก็ต้องเป็นคนในตระกูลนี้เท่านั้น
- 2.3 ครูผู้ถ่ายทอดวิชา
พ่อเป็นคนถ่ายทอด และต้องฟังคำสั่งของเจ้าจ้ำด้วย
- 2.4 ประสบการณ์ในการเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม
รับหน้าที่นี้เป็นจำนวน 23 ปี เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2530
- 2.5 ค่าตอบแทน (กาย)
ไม่มีค่าตอบแทน หรือบางทีก็แล้วแต่ผู้ที่มาทำพิธีจะให้เป็นสินน้ำใจ

2.6 ข้อห้ามในการดำเนินชีวิต

- ห้ามกินอาหารในบ้านคนตาย
- ห้ามขึ้นไปบนบ้านคนที่คลอดลูก
- ห้ามกินเนื้อ งู เต่า หมา และน้องวัวหรือควาย

2.7 ความคิดเห็นต่อพิธีกรรม

พิธีกรรมต้องจัดทำทุก ๆ ปี เพราะเราเชื่อว่าจะทำให้ท่านปกป้องคุ้มครอง ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชผลมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าไม่ทำพิธีจะทำให้เกิดความหายนะ ภายในหมู่บ้าน ผู้คนล้มตาย

2.8 แนวโน้มในอนาคต

หน้าที่นี้ต้องมีผู้สืบทอดไปเรื่อย ๆ ไม่มีไม่ได้ และลูกหลานก็ต้องยอมรับ และยินดีที่จะทำหน้าที่นี้ต่อไปจากบรรพบุรุษ

2.9 การยอมรับของคนในครอบครัวและคนอื่น

การที่จะเป็นเจ้าเสียได้ นอกจากได้เป็นตามสายเลือดแล้ว บุคคลนั้นก็ต้องได้รับการยอมรับจากชาวบ้านด้วย

ตอนที่ 3 ข้อมูลที่ต้องการศึกษา

3.1 บริบทของชาวไทดำ

3.1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด

ชาวไทดำได้อพยพมาตั้งแต่เมืองเชียงขวางประเทศลาว ได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านนาเบนก่อน แต่เกิดโรคระบาดจึงทำให้อพยพไปอาศัยอยู่ที่บ้านตาต้อ แต่เกิดโรคระบาดอีก จึงเดินทางมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ดงป่าหนาด โดยการที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี้ได้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้ในหมู่บ้านได้ทำการเสี่ยงทาย จึงอพยพมายังโคกดงป่าหนาดนี้ และตั้งชื่อว่า บ้านนาป่าหนาด

3.1.2 สภาพภูมิอากาศ

เดือนมีนาคมกับพฤษภาคม เป็นช่วงฤดูร้อน เดือนพฤษภาคมกับเดือนตุลาคมเป็นช่วงฤดูฝน และเดือนตุลาคมกับกุมภาพันธ์เป็นช่วงฤดูหนาว แต่ก่อนฝนฟ้า พืชผลอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันมีความแห้งแล้งฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล

3.1.3 สภาพภูมิประเทศ

บ้านนาป่าหนาดเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนที่สูงมีภูเขาล้อมรอบ คือ ภูเขาแก้ว และภูหวด ในช่วงฤดูฝนน้ำจะไม่ท่วม และฤดูแล้งก็มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี เพราะตรงท้ายของหมู่บ้านมีบ่อน้ำซับไว้ให้ชาวบ้านได้ใช้สอยกัน

3.1.4 ลักษณะการสร้างบ้านเรือน

แต่ก่อนชาวไทดำจะสร้างบ้านเรือนด้วยไม้ทั้งหลัง เสาบ้านจะเป็นไม้ที่มีลำต้นใหญ่แข็งแรง และมั่นคง ฝาบ้านจะทำด้วยไม้ซาง มุงหลังคาด้วยหญ้าคา บ้านจะยกใต้ถุนสูง เพื่อเอาไว้สำหรับเลี้ยงสัตว์ ในปัจจุบันบ้านเรือนของชาวไทดำมีความทันสมัยมากขึ้น แต่บ้านก็นิยมทำ 2 ชั้นเหมือนเดิม แต่ชั้นแรกจะเป็นปูนทั้งหมด และชั้นที่สองก็จะเป็นไม้ทั้งหมด

3.1.5 จำนวนประชากร

สมัยก่อนชาวไทดำมีจำนวน 5-6 ครัวเรือน แต่ปัจจุบันก็ขยายใหญ่ขึ้น จำนวนครัวเรือนประมาณ 100 – 150 ครัวเรือน แต่ก็มีชาวไทดำที่เป็นไทยดำแท้ ๆ และชาวไทดำที่มีสามีหรือภรรยาที่เป็นชาวอีสานอยู่รวมกันในหมู่บ้านด้วย

3.1.6 การประกอบอาชีพ

ชาวไทดำส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม สมัยก่อนจะปลูกข้าว ปลูกฝ้าย ปลูกข้าวโพด ในปัจจุบันไม่ค่อยมีการปลูกฝ้ายแล้ว แต่จะมีการปลูกยางพาราแทน

3.1.7 ลักษณะความเชื่อของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด

ชาวไทดำเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษว่าเป็นผู้ที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลตนมาตั้งแต่อดีต ชาวไทดำสมัยก่อนไม่รู้จักพระ พอเห็นพระพุทธรูปเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านก็จะไล่หนี หรือไม่ก็จะไม่ใส่บาตร แต่ปัจจุบันเนื่องจากได้มีการเปิดหมู่บ้านให้ผู้คนได้เดินทางเข้าออกมากขึ้น และมีถนนตัดเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวไทดำจึงได้รับอิทธิพลของศาสนาต่าง ๆ เข้ามา แต่ก็ยังคงรักษาการนับถือผีไว้

3.1.8 ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆในหมู่บ้านนาป่าหนาด

มี พิธีปาดตง พิธีเลี้ยงบ้าน พิธีพิธีเสนบ้านเสนเฮือน พิธีการตาย พิธีการแต่งงาน

3.2 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีประวัติความเป็นมาและความสำคัญอย่างไรต่อชาวไทดำ

ประเพณีเลี้ยงบ้านเป็นการทำพิธีเกี่ยวกับการเลี้ยงห่อเจ้าบ้าน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยชาวไทดำเชื่อว่าดวงวิญญาณที่ประจำอยู่ที่ห่อเจ้าบ้านทั้ง 4 เป็นผู้ที่มิบุญคุณกับเผ่าพันธุ์ของชาวไทดำมาก คือเป็นผู้ที่เป็นต้นกำเนิดของเผ่าพันธุ์ไทดำ คอยปกป้องรักษาชาวไทดำตั้งแต่เดินทางอพยพมาแต่ประเทศลาว และเป็นผู้ที่ให้พื้นดิน พื้นน้ำที่ทำให้เผ่าพันธุ์ชาวไทดำได้อยู่จนกระทั่งปัจจุบัน

3.3 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีอุปกรณ์อะไรบ้างที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

มีอุปกรณ์ในการทำอาหาร เช่น หม้อ กระทะ เต่า ถ้วย ชาม เป็นต้น ซึ่งของเหล่านี้ชาวบ้านจะเก็บไว้ที่บ้านของเจ้าจ้ำ และอุปกรณ์ที่ต้องเป็นเครื่องเช่นในพิธีกรรมคือ ชุดไทยดำ เสื้อผ้าของผู้หญิง และผู้ชาย ผ้าขาวม้า ผ้าขาว ผ้าเหลือง ชั้น 5, 8, 12 เหล้า ไก่ เทียน และดอกไม้

3.4 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีขั้นตอนอย่างไร

ตั้งแต่เช้าเจ้าจ้ำ และเจ้าเสื้อ ต้องเดินทางไปบอกกล่าวแก่หอเจ้าบ้านทั้ง 4 ก่อน และต้องเป็นผู้เตรียมเตา เตรียมไม้ฟืน ให้กับชาวบ้าน ส่วนพวกชาวบ้านก็จะนำไก่ ถ้าไม่มีไก่อ้ก็ต้องนำเงินจำนวน 20 บาท ไปที่รวบรวมกันไว้ที่บ้านของเจ้าเสื้อ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นผู้หญิงก็ต้องเตรียมพาเสื่อพาผ้า เทียน ดอกไม้และชั้น 5 ชั้น 8 ชั้น 12 เมื่อเตรียมทุกอย่างเสร็จ ชาวบ้านก็จะนำสิ่งของเหล่านี้ไปที่หอเจ้าบ้าน พวกคนหนุ่มก็จะนำไก่ที่ยังไม่ตายไปฆ่า ลวก ถอนขน และนำไปปรุงอาหารตามลำดับ ในการต้มห้ามใส่เครื่องปรุงลงไปนอกจากเกลือเท่านั้น หลังจากนั้นชาวบ้านก็จะนำไก่ใส่พาข้าวทุก ๆ พา และในปริมาณที่เท่า ๆ กัน จึงจะยกไปไว้บนที่ตั้งแล้วเจ้าจ้ำก็จะทำพิธีอัญเชิญดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 4 ดวง พร้อมทั้งดวงวิญญาณพิภรพบุรุษของตนให้มารับเครื่องเช่นสังเวณี เจ้าจ้ำ และชาวบ้านก็จะนั่งรอประมาณ 30 นาที คิดว่าท่านจะกินเสร็จแล้ว จึงนำสิ่งของที่เช่นลงมาปรุงแจกจ่ายกันกิน สุดท้ายชาวบ้านก็จะนำเหล่าที่ได้นำมาจากบ้านไปให้เจ้าจ้ำบอกกล่าวให้ท่านช่วยคลบ้นดาลให้ตนอยู่ดีมีสุข และที่ต้องการจะบนอะไร หรือมาแก้บนก็จะนำเหล่าไปให้เจ้าจ้ำบอกกล่าวให้

3.5 ใครเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบ้าง

เจ้าจ้ำ และเจ้าเสื้อ ในอดีตมีนางเทียมที่เป็นร่างทรง แต่ปัจจุบันนางเทียมไม่มีแล้ว

3.6 ในชุมชนอื่นมีประเพณีเลี้ยงบ้านหรือไม่และมีพิธีกรรมใดบ้างที่ใกล้เคียง

ไม่มีชุมชนใดที่ทำพิธีกรรมนี้เหมือนกับชาวไทดำ

3.7 ประเพณีเลี้ยงบ้านมีการจัดรวบรวมไว้เป็นเอกสารหรือไม่ ถ้ามีสามารถสอบถามได้ที่

ไหน

สมัยก่อนมีบันทึกโบราณเขียนไว้ แต่ปัจจุบันได้หายไปแล้ว และมีเอกสารกับอาจารย์เพชร ตระบอง ไพศุนย์ ซึ่งเป็นหัวหน้าศูนย์วัฒนธรรมไทดำ ได้จัดทำ และเก็บรวบรวมเอาไว้

ภาคผนวก ค. ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัติคณະนักวิจัย

หัวโครงการวิจัย

1. นางสาวยุพิน อุ่นแก้ว

Miss Yupin Unkaew

การศึกษา : บช.บ.บริหารธุรกิจ (การจัดการโรงแรม และการท่องเที่ยว)

(เกียรตินิยมอันดับ 1)

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บช.ม.การจัดการบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

2. นางสาวอุไรวรรณ หอมทรัพย์

Miss Uraiwan Homsup

ระดับการศึกษา : ปริญญาตรี

สถาบัน : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ที่อยู่ : 48 ม. 10 ตำบลหนองแจ้ง อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย

3. นางสาวมรกต เหลืองอภิรมย์

Miss Morrakhot Luangaphirom

ระดับการศึกษา : ปริญญาตรี

สถาบัน : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ที่อยู่ : 264 ม.9 บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

4. นางสาวพนิดา พิมพ์คำไหล

Miss Panida Phimkumlai

ระดับการศึกษา : ปริญญาตรี

สถาบัน : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ที่อยู่ : 119 ม.6 บ้านโนนอุดม ตำบลนาหว้า อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

5. นางสาวเพ็ญนภา กองปราบ

Miss Pennapa Kongprab

ระดับการศึกษา : ปริญญาตรี

สถาบัน : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ที่อยู่ : 181 ม.10 ตำบลน้ำโมง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย